

PARGI HOOLDUSKAVA KOOSTAMISE JUHEND

PARGI HOOLDUSKAVA KOOSTAMISE JUHEND

Koostaja: Nele Nutt

Toimetaja: Marica-Maris Paju

Keeletoimetaja: Maris Jõks

Fotod: Priit Kirsimäe, Sulev Nurme, Nele Nutt, Maris Paju, Piret Valge, Elle Valtna

Küljendus ja trükk: OÜ Hansaprint

Raamat on valminud Kesk-Läänemere INTERREG IV A programmi projekti „Sustainable historic park management and development in Finland and Estonia” raames. Raamatut jagatakse tasuta.

Töö tellija: Keskkonnaamet

ISBN 978-9949-9201-1-2 (trükis)

ISBN 978-9949-9201-2-9 (pdf)

KESKKONNAAMET

Hea pargihuviline

Pargid on olnud eesti maastiku lahutamatuks osaks juba mitmeid sajandeid ning tänapäeval on park paljudele linnainimestele esimeseks kokkupuutekohaks loodusega. Kui inimeste ehitatud hooned püsivad hea hoolduse korral muutumatutena sajandeid, siis pargid on pidevas muutumises ning me peame hooldusel arvestama nende ajalisusega. Meie rolliks on aidata tal väärikalt aja ja muutuva ruumiga kohaneda.

Roheline pargiruum on inimestele tänuväärne materjal looduse kujundamiseks vastavalt meie ilumeelele, samas on ta mitmetele lindudele, loomadele, putukatele ja taimedele elupaigaks. Viimase osatähtsus tõuseb pargi vananedes ning kuna enamik Eesti parke on juba väärikas eas, siis on äärmiselt oluline nende korrashoiul pidada silmas lisaks inimese turvalisusele ka nendes elavate liikide vajadusi.

Parkidest on viimasel ajal ilmunud mitmeid trükiseid, mis käsitlevad nende ajalugu, planeeringuid, kunstilist väärtust jmt. Vähem on aga kirjutatud sellest, kuidas peaks igapäevaselt parki hooldama, et säiliks pargi peamised väärtused – ajalooliselt kujunenud planeering ning elurikkus.

Eesti pargid on loodud erinevatel aegadel ning erinevates stiilides. Tänu meie kirjule ajaloole on kunagi ühe üksusena loodud park nüüd sageli mitme omaniku hallata, mõningatest parkidest on säilinud vaid aimatav struktuur ja elemendid, mõningaid parke on vajalik oluliselt noorendada. Väljakutseid on teisigi ning selleks et pargid säilitaksid oma terviklikkuse ning rolli maastikuilme rikastamisel võimalikult kaua, pidasime vajalikuks praktiliste näpunäidete andmist nende hooldamiseks.

Valminud on trükis, mis on loodud abistama meie väärtusliku pärandi – parkide – hooldajaid ja kaitsjaid.

Teie käes olev juhend ja selle alusel koostatud Kukulinna pargi kaitsekorralduskava on abiks selles tänuväärseis töös.

Leelo Kukk

Keskkonnaamet

peadirektori asetäitja eluslooduse alal

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
HOOLDUSKAVA KOOSTAMISE ALUSED	6
HOOLDUSKAVA KOOSTAMISE EESMÄRGID JA SISU	7
HOOLDUSKAVA STRUKTUUR	9
PARGI ÜLDISELOOMUSTUS JA HETKEOLUKORRA KIRJELDUS	12
PARGI VÄÄRTUSTE KIRJELDUS, KAITSE-EESMÄRGID, PROBLEEMID JA PEAMISED VÄÄRTUSI OHUSTAVAD TEGURID	14
HOOLDUSTÖÖD	16
<i>Pargipuistud</i>	17
<i>Alleed ja põlispuud</i>	20
<i>Pargiaasad ja väljakud</i>	26
<i>Kaitsealused liigid</i>	29
<i>Pargiteed</i>	30
<i>Vaated</i>	32
<i>Veekogud</i>	33
<i>Väikevormid</i>	34
<i>Varemed</i>	37
<i>Infokandjad</i>	38
TEGEVUSKAVA	39
TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE	43
LISAD	44
LISA 1. FIRENZE HARTA	44
LISA 2. VALIK UUEMAST KIRJANDUSEST PARGIHOOLDUSE KOHTA	47
LISA 3. NÄIDISED	48
<i>LISA 3.1. Pargi hoolduskava koostamise lähteülesanne</i>	48
<i>LISA 3.2. Pargi geoaluse koostamise lähteülesanne</i>	49
<i>LISA 3.3. Mõisted</i>	51
<i>LISA 3.4. Liigikaitse parkides ja vastav hoolduse aeg.</i>	53
<i>LISA 3.5. Linnuliigi pesapaigad.</i>	54
<i>LISA 3.6. Kukulinna mõisa pargi kaitsekorralduskava 2012–2021</i>	55

SISSEJUHATUS

Pargid sarnanevad oma olemuselt poollooduslike kooslustega, mis ilma inimese järjepideva tegevuseta hääbuvad. Ajaloolised pargid on kujunenud enamasti mõisahoonete ümber, kuid meil on ka parke, mis on rajatud linnades vanade kindlustuste peale, talude või kirikute juurde. Parkide hooldamiseks on antud soovitusi, kuid seni on puudunud terviklik lähenemine, kuidas hooldada kõiki parke ühtsetel alustel ja koostada vastavaid tegevuskavasid, mis oleks aluseks rahastamistaotluste kirjutamisel.

Käesolev metoodiline juhend on valminud Kesk-Läänemere INTERREG IV A programmist rahastatud projekti „Sustainable historic park management and development in Finland and Estonia” raames. Töö tellijaks oli Keskkonnaamet. Töö aluseks on võetud „Parkide regenereerimise põhimõtted”, mida hakati välja töötama 2005. aastal Muinsuskaitseameti juures tegutseva maastikuarhitektuuri ekspertnõukogu ettepanekul. Juhan Maiste, Kalev Sepa ja Nele Nuti koostatud ning Keskkonnainvesteeringute Keskuse rahastatud projekt valmis kaks aastat hiljem.

Juhendit koostades lähtuti eeldusest, et see peaks sobima kasutamiseks mis tahes staatuses ajalooliste (rajatud vähemalt eelmise sajandi esimesel poolel) parkide puhul – nii looduskaitsealustele, muinsuskaitsealusel kui ka riikliku kaitseta parkidele. Looduskaitsealuste parkide puhul nimetatakse hoolduskava kaitsekorralduskavaks ja see peab vastama kaitsealade kaitsekorralduskavadele seatud nõuetele looduskaitseaduse § 25 tähenduses.

Tööd tehti kolmes etapis. Kõigepealt tutvuti lähemalt paarikümne nii loodus- kui ka muinsuskaitsealuse pargi olukorra ja probleemidega kohapeal. Teises etapis töötati välja hoolduskava koostamise juhised ning kolmandas rakendati neid pilootaladel (Kaagvere, Luunja, Saadjärve, Vana-Kuuste). Juhendile on lisatud Kukulinna mõisa pargi näidiskaitsekorralduskava, milles lisaks tavapärasele hooldustegevusele käsitletakse ka selliseid kaitseala valitsemisega seotud muid kaitsekorralduslikke tegevusi, mis pole tingimata vajalikud teiste huvigruppide (kohalikud omavalitsused, MTÜ-d, SA-d, RMK jne) poolt tellitavates hoolduskavades. Sellised tegevused on näiteks elustiku inventuurid ja uuringud, kaitseala välispiiri tähistamine, kaitse tulemuslikkuse hindamine elustikku puudutavas osas. Hoolduskava puhul tagatakse looduskaitsealustes parkides elustiku väärtustega arvestamine ja liikidele hooldusvõtetega soodsa seisundi tagamine kaitseala valitseja kooskõlastusega.

Käesolevas juhendmaterjalis on esitatud põhinõuded, mida järgida hoolduskava kui pargi väärtuste esiletoomise ja nende säilitamise aluseks oleva dokumendi koostamisel.

Juhendi koostamisel on tuginetud looduskaitseadusele, muinsuskaitseadusele, Vabariigi Valitsuse 3. märtsi 2006. a määrusele nr 64 „Kaitsealuste parkide, puistute ja arboreetumite kaitse-eeskiri” ning Firenze hartale.

Juhend on suunatud eeskätt hoolduskava koostajale, kuid ka kava kasutajale ning kaitsealuste objektide valitsejatele.

Juhendi koostamisse andsid oma panuse Reelika Niit, Tarvi Sits ja Martti Veldi Muinsuskaitseametist, Toomas Hirse, Voldemar Hurt, Hille Lapp, Roland Müür, Tiina Napp, Aita Neemre, Taavi Tattar, Kalev Tihkan, Elle Valtna ja Kaili Viilma Keskkonnaametist, Sulev Nurme Tallinna Tehnikaülikoolist, Ivari Kandima ja Vello Keppart Luua Metsanduskoolist ning Sulev Järve Eesti Arboristide Ühingust.

HOOLDUSKAVA KOOSTAMISE ALUSED

Eestis on riikliku kaitse alla võetud üle 400 pargi. Suurem osa neist on nii looduskaitse kui ka muinsuskaitse all, mistõttu tuleb hoolduskava koostades arvestada nii looduskaitse- kui ka muinsuskaitseadusest tulenevaid piiranguid ja nõudeid. Iga park on erinev ning nende lahendamist vajavad probleemidki on väga erinevad, eeldades alati personaalset lähenemist.

Looduskaitsealused pargid on vastavalt **looduskaitseaduse** § 28 lg 2 maastikukaitsealade eritüüp, kus kehtib Vabariigi Valitsuse 3. märtsi 2006. a määrusega nr 64 kinnitatud „Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri”. Kaitsealuste parkide piirid on kehtestatud Vabariigi Valitsuse määrustega maakondade kaupa ning on kättesaadavad elektroonilises Riigi Teatajas, Maa-ameti avalikus kaardiraenduses ja Keskkonnaregistri avalikus rakenduses. Vastavalt kaitse-eeskirjale on **pargi kaitse-eesmärk ajalooliselt kujunenud planeeringu ning dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu ning pargi- ja aiakunsti hinnaliste kujunduselementide säilitamine koos edasise kasutamise ja arendamise suunamisega.**

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 25 koostatakse kaitsealade (sh parkide) kaitse korraldamiseks kaitsekorralduskava, milles kirjeldatakse olulisi keskkonnategureid ja nende mõju loodusobjektile, kaitse eesmärgid, nende saavutamiseks vajalikke töid, tööde eelisjärjestust, ajakava ja mahtu ning lisatakse tööde eelarve. Kaitsekorralduskava on tegevuskava pargi korraldamiseks ja säilitamiseks hooldusvõtete abil, kuid ka taastamiseks/restaureerimiseks vajalike eeltööde planeerimiseks.

Pargi poolloodusliku iseloomu tõttu on parkide kaitse korraldamisel võrreldes maastiku- ja looduskaitsealadega mõned erisused. Park on inimese loodud kooslus, mida kohe pärast rajamist on hakanud mõjutama looduslikud tingimused ning mis sarnaselt poollooduslike koosluste (puisniidud, puiskarjamaad, rannaniidud jne) ja avatud maastikega kaob, kui järjepidev hooldus lakkab. Pargiaasade liigiline koosseis on kujunenud pikaajalise niitmise tulemusena ning neid peaks seega käsitlema samamoodi kui poollooduslikke kooslusi. Oma eripärast tulenevalt vajab hooldust ka pargi puistu.

Praeguseni on ka looduskaitsealuste parkide puhul kasutatud kaitsekorralduskava tähenduses terminit „hoolduskava”. Kaitsekorralduskava peab vastama keskkonnaministri 20. oktoobri 2009. a määrusele „Kaitsekorralduskava koostamise ja kinnitamise kord ning kaitsekorralduskava kinnitaja määramine” ning selle alusel koostatud juhendi „Kaitse- ja hoiuala kaitsekorralduskava koostamise juhend”¹ nõuetele. Looduskaitsealuse pargi tarbeks koostatud kaitsekorralduskava avalikustatakse enne selle kinnitamist. Teave kaitsekorralduskava kinnitamise kohta avaldatakse Keskkonnaameti kodulehel (www.keskkonnaamet.ee).

Muinsuskaitsealused pargid on vastavalt muinsuskaitseadusele ehitismälestised, millel on ajalooline, arhitektuuriline, kunstiline või muu kultuuriväärtus. Muinsuskaitsealused pargid on kaitse alla võetud kultuuriministri määruse või käskkirjaga. Viimastele on vaadeldavuse tagamiseks kehtestatud kaitsevöönd, mis on sageli laiem kui looduskaitsealuse pargi piir. Kaitsevööndiks on 50 m laiune maa-ala pargi piirist arvates, kui mälestiseks tunnistamise õigusaktis ei ole ette nähtud teisiti. Ajaloolist tervikut moodustavatele või lähestikku asuvatele mälestistele, milleks võivad olla pargi ajaloolised hooned, rajatised, maastikuelemendid, võib kehtestada ühise kaitsevööndi. Kaitsevööndi ulatust võib muuta. Muinsuskaitsealuste parkide nimekiri ja kaitstava ala piir on kättesaadav Muinsuskaitseameti kodulehel (<http://register.muinas.ee/>).

¹ http://www.keskkonnaamet.ee/sadr/public/adr_upload/KKK_koostamise_juhend2010__veebuar_119419.pdf.

Muinsuskaitseaduse § 16 järgi on mälestise omanik kohustatud tagama mälestise ja selle kultuuriväärtusega osade säilimise ja tegema vajadusel hooldustöid. Muinsuskaitsealuseid parke võib korrastada ja hooldada käesoleva juhendi põhjal koostatud hoolduskava alusel, konsulteerides enne vastava maakonna muinsuskaitseinspektoriga. Kontaktandmed on kättesaadavad Muinsuskaitseameti kodulehel (www.muinas.ee).

Kaitsealuste parkide restaureerimiseks või rekonstrueerimiseks ning arhitektuuriobjektide konserveerimiseks, st ehitustegevuseks, tuleb koostada muinsuskaitse eritingimused ja neile vastav põhi- ja/või tööprojekt. Ka uusistutused määratakse projektiga.

Lisaks eespool nimetatud dokumentidele tugineb käesolev juhend Firenze hartale (ajalooliste parkide kaitse harta, lisa 1), mis on vastu võetud 21. mail 1981 Firenzes ja registreeritud ICOMOSi (The International Council on Monuments and Sites) poolt 15. detsembril 1982 Veneetsia harta lisana.

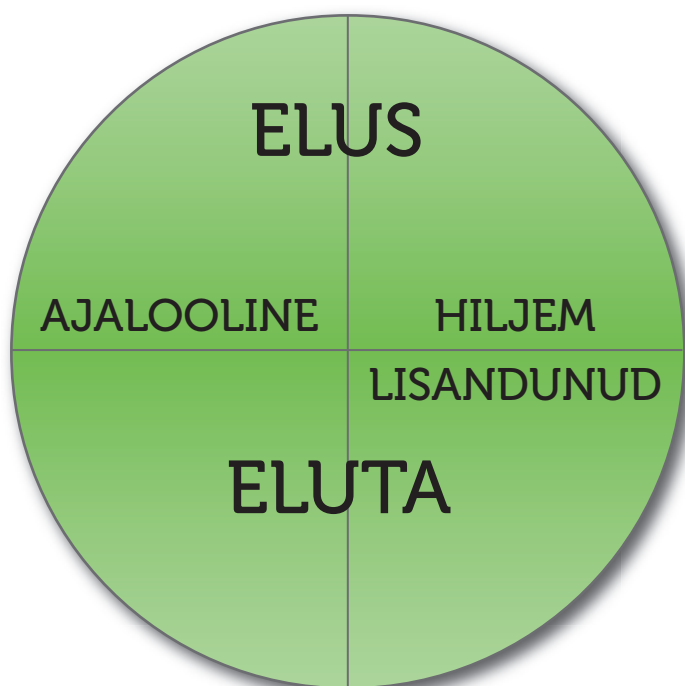
Hoolduskava võib pargile koostada selle valitseja või omaniku soovil ja see koostatakse **3–10 aastaks**.

Eelnimetatud põhimõtete kohaselt koostatud hoolduskava või kaitsekorralduskava on aluseks kaitsealustes parkides planeeritavate tööde kooskõlastamisel ja konsulteerimisel Keskkonnaameti ning Muinsuskaitseametiga.

Looduskaitsealuste parkide kaitsekorralduskavas sisalduvad andmed kantakse Eesti Looduse Infosüsteemi vastavasse kaitsekorralduse andmebaasi.

HOOLDUSKAVA KOOSTAMISE EESMÄRGID JA SISU

Hoolduskava objektiks on **park kui tervik, mis koosneb elus ja eluta osast** ning mis on reaalajas muutuv kunstiteos. Park koosneb algselt ajaloolisest substantsist ja sellele hiljem lisandunud kihtidest. See tõttu tuleb hoolduskavas käsitleda kõiki pargi arenguetappe, unustamata, et tänases pargis eksisteerivad kõrvuti nii algselt ajaloolise pargi juurde kuulunud kui ka sinna hiljem lisandunud osad ja kihid.

Joonis. Park koosneb elus ja eluta osadest, mis võivad olla pärit pargi rajamise ajast või tänapäevast.

Park ei ole ainuüksi puude ja elutute objektide kogum, vaid see on terviklik süsteem, mis koosneb nii suletud (tihe puistu), poolavatud (üksikute puudega) kui avatud (pargiaasad, vaatesektorid) alade ja ehitatud objektide koostoimest. Seega on pargi lahutamatud osad ka puudeta alad ja ehitised.

Hoolduskava põhieesmärk on tagada pargi kui mälestise looduskaitseliste ja muinsuskaitseliste väärtuste esiletoomine ja säilimine. Selleks et kaitsta ja hooldada vanu parke, peab kõigepealt teadma, mis on konkreetse pargi väärtused ja mis võib neid väärtusi sedavõrd kahandada ja ohustada, et need sootuks kaovad. Hoolduskava võib koostada kõikidele parkidele, olenemata sellest, kas park on loodus- ja/või muinsuskaitse all või mitte, sest iga park on eriline ja vajab enne hooldamist põhjalikku planeerimist koos asjatundlike nõuannetega.

Kaitsestaatusest lähtuvalt tuleb arvestada kehtivate õigusaktidega. Hoolduskava käsitleb pargi väärtuste säilitamiseks ja kaitse korraldamiseks vajalikke hooldustegevusi, nagu

- sanitaarraie,
- valgustus- ja harvendusraie,
- vanade ja/või säilitamisväärsede puude hooldusloikus ja toetamine,
- niitmine,
- pargirajatiste korrashoid.

Seega on pargi hoolduskavas käsitletud teemad seotud pargi elusosa – puistu, üksikute vanade puude, põõsagruppide ja rohttaimestikuga, samuti pargi looduslike liikide asurkondadega – ning eluta osaga – piirete, teedevõrgu ja kõigi väikevormide ning ehitistega (pingid, sillakesed, paviljonid, lehtlad, sildid, viidad, infotahvlid, laululavad, lõkkekohad, kiiged jms) –, olenemata sellest, millisest perioodist need pärit on.

Hoolduskava koostatakse eesmärgiga luua dokument, mis sõnastab pargi hooldusperioodi eesmärgi ning on aluseks hooldustööde tegemisel ja rahastamisel.

Selleks tuleb

- hinnata pargi loodus-, ajaloo- ja kultuurilooliste väärtuste (ajalooline kujundus, puistu, struktuur, vaated jne) säilivust, st praegust olukorda, pidades silmas alale seatud kaitse-eesmärke;
- anda ülevaade peamistest pargi väärtusi mõjutavatest teguritest (võsastumine, prügi, ebasobivad objektid, täisehitamine, ülekasutamine jne) ning kirjeldada väärtuste kaitseks vajalikke meetmeid koos oodatavate tulemustega;
- koostada pargi põhiväärtuste säilitamisele, taastamisele ja tutvustamisele suunatud kaitsekorraldustegevuste plaan koos tööde kirjelduse, mahu, asukoha ja orienteeriva maksumusega, st pakkuda probleemidele lahendused;
- kavandada kaitse tulemuslikkuse (hooldustööde) hindamine võimalikult mõõdetavate kriteeriumidena.

Hoolduskava koostamisel tuleb arvestada pargi ümbrusega, näiteks aladega, mis jäävad küll kaitstava objekti piirist välja, kuid on pargiga seotud (vaated maastikku). Ka olukordades, kus park on killustatud mitme kinnistu vahel, tuleb seda käsitleda kui ruumilist tervikut. Juhul kui osa pargist jääb väljapoole kaitseala piiri/mälestise kaitsevööndit või piirid vajavad täpsustamist, on võimalik hoolduskava koostamise käigus teha ettepanek piiride muutmiseks.

Hoolduskava reguleerib pargi esialgset, mõnel juhul üsna suuremahulist (tööde mahtu silmas pidades) korrastamist ja hilisemat regulaarset hooldust, mis on vajalik nii pargi ajalooliste kui ka loodusväärtuste säilitamiseks. Hoolduskavas ette nähtud tegevuste põhjal saab prognoosida tööde mahtu ja seega ka nende maksumust. Hoolduskavasse planeeritakse hooldustööd nii lühemaks kui ka pikemaks perioodiks.

Lähtudes eespool esitatud hoolduskava eesmärkidest, antakse kavas asjakohane lühiülevaade pargi ajaloost, põhilistest loodus- ja arhitektuuriväärtustest, koha kaitse-eesmärkidest, tuuakse esile probleemid, ohud ning positiivsed mõjurid väärtuste säilimisele, sõnastatakse pargi hoolduse eesmärgid, kirjeldatakse

nende saavutamiseks vajalikke hooldustegevusi lähiaastatel, seatakse tegevused tähtsuse järjekorda ning vajadusel tehakse ettepanek muuta pargi piire.

Hoolduskava ülesanne ei ole pargi restaureerimine² ega rekonstrueerimine³, st ehitamine, mis vajavad muinsuskaitsealuse pargi puhul muinsuskaitse eritingimuste alusel koostatud asjakohast põhi- või tööprojekti, kuid kavas võiks vajadusel ette näha nii muinsuskaitse eritingimuste kui ka vastavate projektide koostamise. Seejuures võib hoolduskavas käsitleda ka väikesemahulist lammutamist, mis ei vaja spetsiaalset lammutusprojekti (näiteks lagunenuid puukuuri, kioski, spordiinventari, kasutuseta jäänud liinipostide vms jäänuste koristamine). **Hoolduskavas kirjeldatud tegevused toovad esile pargi säilinud väärtused ning on nende väärtuste säilimise seisukohalt olulised, kuid hoolduskava ei paku üldjuhul lahendusi uute objektide lisamiseks** (nagu näiteks laululava, valgustuse, iste- või lõkkekohtade, tiikide paigutuse ja kujundusega), **mis vajavad eriprojekti**. Hoolduskava elluviimine ei taga mitte ainult pargi elurikkuse säilimist ja suurenemist, esteetilist välimust ja head seisundit, vaid ka pargi ohutuse külastajatele ja nende varale.

Kuigi hoolduskavas ette nähtud tegevused on suunatud pargiväärtuste säilitamisele, ei tohi kavandatud töid hakata tegema enne, kui kava asjus on muinsuskaitsealuste parkide puhul konsulteeritud Muinsuskaitseametiga ja selle on looduskaitsealuste parkide puhul kinnitanud Keskkonnaameti peadirektor. Kui kava puudub või pole veel kinnitatud, tuleb kõik hooldustööd (v.a regulaarne niitmine) looduskaitsealustes parkides kooskõlastada kaitseala valitsejaga, st Keskkonnaameti vastava regiooniga, ning muinsuskaitsealustes parkides ka Muinsuskaitseameti vastava maakonna muinsuskaitseinspektoriga.

Hoolduskava aitab koordineerida riigiasutuste ja omaniku koostööd pargi hooldamisel ning on alusdokumendiks finantseerimistaotluste esitamisel.

Parkide hoolduseks võib taotleda toetust näiteks SA Keskkonnainvesteeringute Keskusest, Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ametist, muinsuskaitsealuste parkide hoolduseks Muinsuskaitseametilt, mitmetest fondidest jne. Nende parkide hooldamine, mis ei ole riikliku kaitse all, on omanike korraldada.

HOOLDUSKAVA STRUKTUUR

Hoolduskava maht sõltub pargist. Enamasti koosneb hoolduskava seletuskirjast ning seda selgitavast illustratiivsest materjalist (fotod, joonised jms), kaartidest ja eelarvestatud hooldustegevuste tabelist.

Vormistuslikult koosneb hoolduskava alljärgnevatest osadest:

- tiitelleht (looduskaitsealustel parkidel vastavalt kaitsekorralduskavade koostamise juhendile; mälestise puhul lisada mälestiste registri number),
- sisukord,
- seletuskiri,
- tegevuskava,
- tulemuslikkuse hindamine,
- graafiline materjal,
- kasutatud allikad,
- lisad.

² Restaureerimine on kahjustatud või osaliselt hävinud objekti ennistamine, mille käigus eemaldatakse väärtusetud ja ilmet rikkuvad lisandid või kihistused ning taastatakse puuduvad osad teaduslikult põhjendatud kujul.

³ Rekonstrueerimine tähendab hävinud objekti endisel kujul uuesti ehitamist. Üldjuhul on rekonstrueerimine ajaloolistel objektidel lubamatu.

Seletuskiri koostatakse jutustavas vormis; see sisaldab ala üldiseloomustust ja hetkeolukorra, pargi väärtuste, probleemide ja peamisi väärtusi ohustavate tegurite ning väärtuste säilimiseks vajalike hooldustööde (meetmete) kirjeldust. Ka antakse siin lühülevaade tehtud elustiku-uuringutest ja pargi või selle osade kohta koostatud projektidest. Looduskaitsealuste parkide puhul seatakse seletuskirjas olulistele väärtustele lühiajalised (kaitsekorraldusperiood) ja pikaajalised (30 aastat) kaitse-eesmärgid. Kui hoolduskava koosneb mitmest köitest, peab sissejuhatavas osas olema köidete loetelu (köite pealkiri ja töö tähis). Seletuskiri peab koosnema selgete ja arusaadavate alapealkirjadega loogilises järjestuses tekstidest. Illustratiivsed fotod, asukohta jm skeemid, joonised jne võivad olla esitatud teksti sees või lisadena seletuskirja lõpus, kuid need peavad olema allkirjastatud ja tekstis viidatud. Pandagu tähele, et kui kava koostamise käigus tehtavatel välitöödel või hoolduse käigus leitakse kaitsealuseid liike, tuleb leid fikseerida (võimalusel teha foto) ning hooldustegevusi vajadusel vastavalt sellele korrigeerida. Kirjapandavat teksti kasutatakse Keskkonnaameti ja Keskkonnaregistri veebilehel pargi iseloomustusena.

Tegevuskavas keskendutakse pargi elus ja eluta väärtuste seisukohast vajalikele hooldustegevustele, mis on enamasti seotud puistu ja pargiaasade ning mitmete elustikurühmadega – samblad ja samblikud (vanadel lehtpuudel kasvavad haruldased liigid), putukad (vanu lehtpuid asustavad haruldased liigid, näiteks eremiitpõrnikas, liblikad), nahkhiired, linnustik (kakud, rähnid) – ja nende elu- või varjupaikadega (parginiidud, veestik, keldrid jms).

Tegevuskava koosneb tekstilisest osast ja planeeritud tegevuste eelarve tabelist. Tegevuskava tekstilises osas peab olema määratud hooldustööde tegemise aeg, tähtsusjärjekord, hooldusklassid ning kirjeldatud tegevuse metoodikat-tehnoloogiat ja asjaolusid, millega tegevuse läbiviimisel peab arvestama jms. Tegevuskava esitatakse tabelina, milles on kirjas hooldustegevused (kaitsekorraldustegevused) ning määratud nende eelisjärjestus. Tegevuste järjestamisel tuleb võtta arvesse pargi põhiväärtused ja neid mõjutavad ohutegurid. Kõigi hooldustegevuste jaoks määratakse nende tegemise aeg, arvestades töö tähtsust ja laadi. Eelarve koostatakse vähemalt hooldusperioodi kolme esimese aasta kohta.

Uute rajatiste paigaldamiseks (sh kõlakoda, külakiik, lipumast, lõkkekoht, paviljon, sild jms) on vajalik projekt. Kui midagi neist soovitakse teha hooldusperioodi jooksul, siis on otstarbekas kirjutada nendeks vajalikud eeltööd (muinsuskaitse eritingimuste ja projektide tellimine jms) eelarvestatud tegevuskavasse (tabelisse).

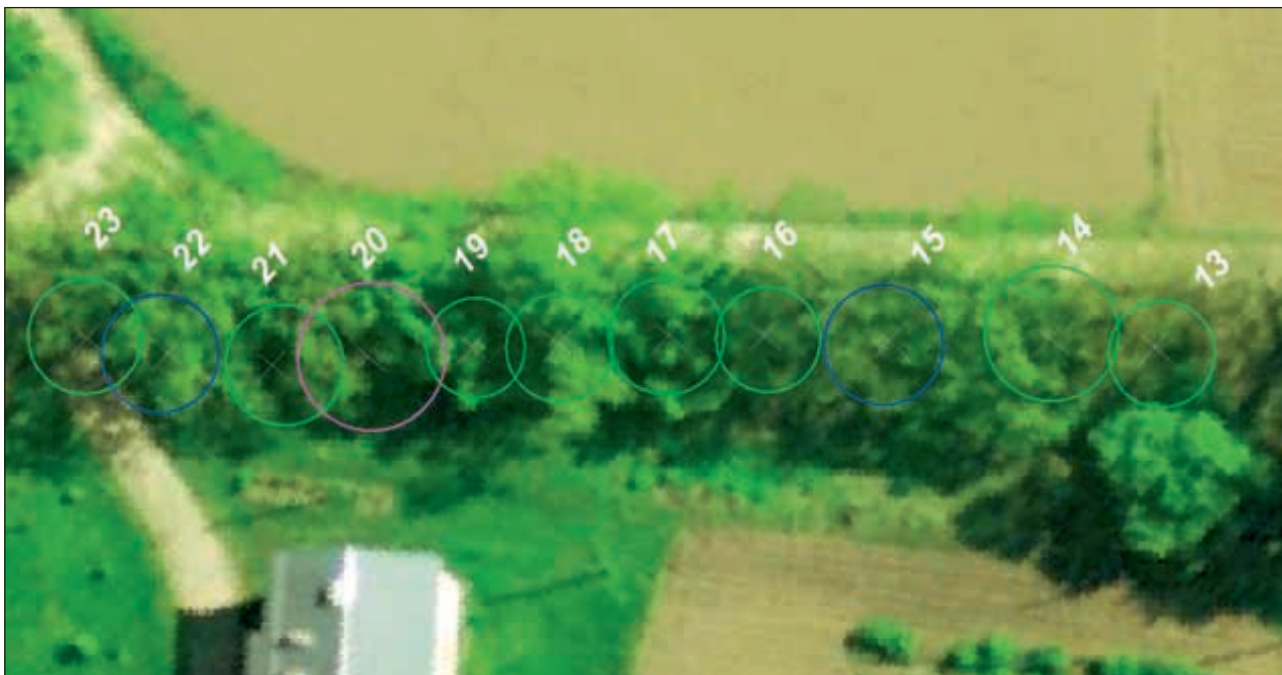
Hoolduskava tulemuslikkust hinnatakse looduskaitsealuste parkide puhul selle järgi, kui hästi on säilinud kaitseväärtused, seetõttu on oluline fikseerida väärtuse algne seisund (pindala, tervislik olukord, struktuuri säilimine, tunnusliigid vms) ning seada kaitsekorralduslikud eesmärgid nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt. Tulemuslikkust tuleb hinnata vähemalt hooldusperioodi lõpus, kuid soovitatav on seda teha ka kava keskel, et vajadusel saaks kaitsekorraldusmeetmeid korrigeerida.

Hoolduskava kaardid peavad olema ülevaatlilikud, lihtsad ning hoolduskava elluviijale kergesti loetavad. Kaartide arv, mõõtkava ja neile kantav info sõltub konkreetsest pargist ning hoolduskava koostamise alusandmete, sh aluskaartide täpsusastmest. Kaartidele märgitakse ainult vajalik informatsioon, et kaardid oleksid selged, mitte ebaolulise infoga üle kuhjatud. Üldjuhul koostatakse hoolduskava raames asukohaskeem, olemasoleva olukorra (looduskaitsealuse pargi ja muinsuskaitsealuse pargi piir, maaomand, kõlvikud ja muu hetkeolukorda kajastav info), väärtuste (ajaloolised struktuurid ja objektid, mis on veel loetavad), probleemide (probleemsed alad) ja hooldustööde (hooldatavad alad, kuhu on märgitud ka info kandjad/tähised) kaart.

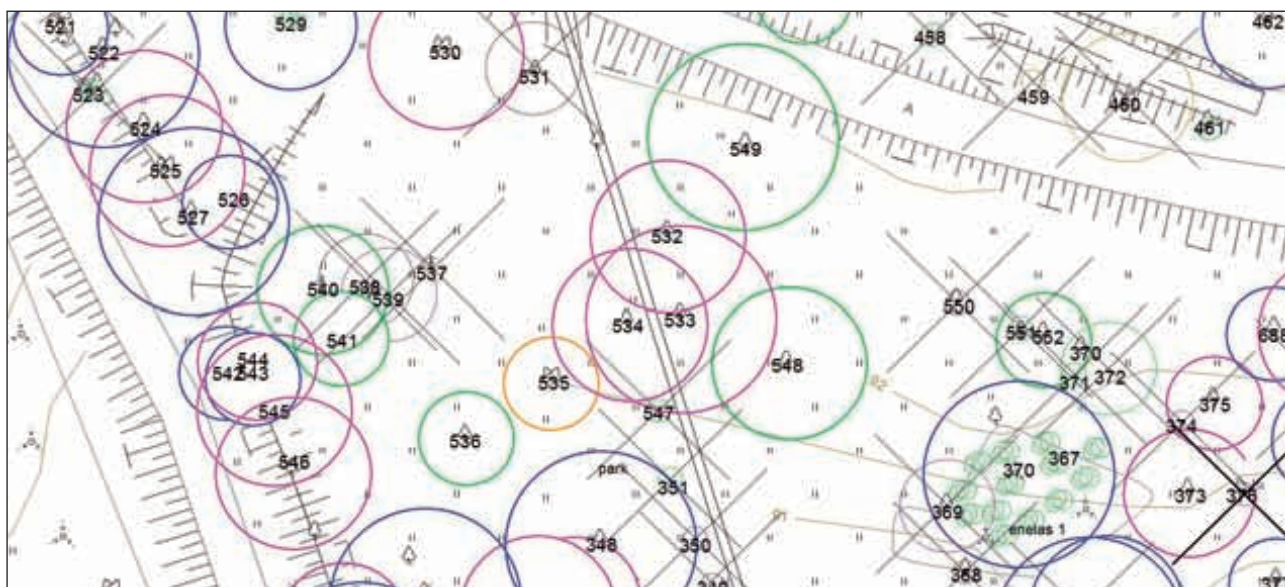
Kaartidel peavad olema võimalikult täpselt märgitud tegevuskava tabeliga seotud hooldustööde alad. Hoolduskava kaardid peavad olema vormistatud digitaalselt eraldi andmekihtidena kas vektorgraafika-programmis või GIS-süsteemis. Andmeid peab saama lisada keskkonnaregistrisse. Kaartide väljatrükkid võivad olla esitatud lisadena või tekstiosas.

Enamasti ei ole hoolduskavas käsitletavate tööde (niitmine, võsaraie, puude hooldus) määramiseks vaja koostada geodeetilist alusplaani. Pindalaga seotud tegevusi ning üksikult kasvavate puude hooldust saab

üldjuhul piiritleda põhikaardi ja ortofotode alusel. Juhul kui on vajadus käsitleda üksikute pargiobjektide – puude, rajatiste, kraavide, varemete jne – hooldust detailsemalt (üksikpuu või üksikobjekti tasandil), siis tuleks koostada geodeetiline alusplaan (soovitavalt M 1:500). Geoaluse kasutamine on sellistel juhtudel oluline alusmaterjali ebatäpsusest tulenevate vigade vältimiseks (sh eriti raietööde planeerimisel ja tegemisel). Geoalusele kantakse puud, mille rinnasdiameeter on suurem kui 8 cm. Kui parki ei ole juba aastaid hooldatud ning endine pargiaas on seetõttu suures osas võsastunud, tasub geoalust tellides kaaluda, kas pargiaas puhastatakse võsast täielikult, st raadatakse (siis ei ole otstarbekas kõiki puid ükshaaval geoalusele kanda), või käsitletakse ala poolavatuna, kus kasvab hõredalt puid (ka sel juhul tasub puistu geoalusele kanda areaalina, mida puistu hindamisel kirjeldatakse eraldi). Viimasel juhul on mõistlik pargi järelkasvu suhtes olulised puud määrata välitööde käigus ning need kohe ka vastavalt märgistada.

Väljavõte Kärde pargiallee haljastusliku väärtuse joonisest. Dendrohindamise aluskaardina on kasutatud ortofotot, mis on avalikus kasutamises ja kogu Eesti kohta lihtsalt kättesaadav. Ortofoto puuduseks on see, et objektid võivad paikneda kohati nihkes ja moonutatult ning tiheda liituse korral ei ole üksikpuud eristatavad. Joonise on koostanud Sulev Nurme ning see on pärit tööst „Jõgeva- ja Tartumaa kaitsealuste parkide ja puude gruppide looduskaitseväärtuste hinnang”, Artes Terrae OÜ, 2009/10.

Väljavõte Kuremaa mõisa pargi dendrooloogilise hinnangu joonisest. Aluskaardina on kasutatud geodeetilist mõõdistust, mis võimaldab tihedas pargipuistus käsitleda puid üksikpuude kaupa. Joonise on koostanud Nele Nutt ning see on pärit tööst „Kuremaa mõisa pargi heakorrastuse põhiprojekt”, Artes Terrae OÜ, 2006.

Parkide puhul, kus ainukeseks hooldustöök on niitmine, piisab tekstiosale lisaks vaid ühest kaardist ja niitmishühendist, milles täpsustatakse eri pargiosade niitmise sagedus, heina koristamise vajadus ning töö maht. Kaart peab sel juhul kajastama hooldusklasse (tähtsusjärjestust) ning see võib olla skemaatiline, juhul kui puudub ajakohastatud geolus.

Hoolduskava lisad esitatakse loogilises järjekorras ja nummerdatult. Lisades esitatakse nimekiri kasutatud kirjanduse (autor, pealkiri, koostamise aasta), teadaolevate uuringute (autor, pealkiri, koostamise aasta, viidetega uuringu asukoha kohta), muude allikmaterjalide ja ajalooliste materjalide loetelu koos täpsete arhiiviviidetega (arhiivi nimetus, säiliku asukoht, pealkiri, daatum). Samuti peab olema lisatud tellija koostatud lähteülesanne.

PARGI ÜLDISELOOMUSTUS JA HETKEOLUKORRA KIRJELDUS

Hoolduskavas tuleb võimalikult täpselt kirjeldada ja analüüsida pargi hetkeolukorda, millele tuginedes saab esile tuua säilinud väärtused ja neid ohustavad tegurid. Ala üldiseloomustuses peaksid olema käsitletud järgmised teemad.

Pargi iseloomustus

Asukoht – maakond, omavalitsus, küla(d); võimalusel tuleks ära nimetada ka endine kihelkond.

Ajalooline ülevaade – lühiülevaade pargi (mõisa) rajamisest, põhjalikumad ja/või olulisemad ümberkujundused. Omanike lugu käsitletakse vaid niipalju, kui see on pargi kujunduse seisukohalt oluline, st millised ja kelle tehtud on suuremad ümberkujundused. Pargi ajaloo kirjeldamisel keskendutakse lühidalt pargi planeeringule, sh nimetatakse eriosad (viljapuuaed, hirveaed jne), ja struktuurile (avatud-suletud alade vaherkord, alleed jms). Pargi kujunduse juures käsitletakse eraldi ajaloolisi väikevorme ja ehitisi (piirded, teed, pingid, sillad, lehtlad, paviljonid jne) ning hiljem paigaldatud rajatise (sildid, viidad, info-tahvlid, laululavad, lõkkekohad, kiiged jms). Samuti kirjeldatakse lühidalt perioodi alates Eesti Vabariigi algusaastatest kuni tänapäevani, esitades pargi omanike ülevaatliku loetelu (kool, vanadekodu, hooldekodu jne), aja jooksul tehtud ümberkujundused, suuremaid raied, uusistutused jms. Selles osas nimetatakse ära ka parki mõjutanud loodusõnnetused (tormimurd ja -heide, putukarüüste kolded jms).

Lisatakse ajaloolist kujundust kajastavad kaardid ja fotod koos täpsete viidetega.

Suurus/piirid – pindala hektarites (vajadusel täpsustada hooldusala kaitseala valitsejaga). Lisada tuleb selgitus, kas hooldatav territoorium hõlmab kogu ajaloolist parki koos selle eriosadega. Kui pargi piiridest on välja jäänud mõni osa, millel siiski on väärtus pargi terviklikkuse seisukohast lähtudes ja mida peaks hooldama koos pargiga, või vastupidi – kaitsealuse pargi piiresse on määratud ala, mis ei kuulu pargi juurde või on oma kaitseväärtuse kaotanud ning mida ei ole vajadust hooldada pargi koosseisus –, siis märgitakse vastav soovitus hoolduskavasse. Hoolduskavas võib ette näha ka kaitsealuse pargi piiridest väljaspool asuvate alleede või nende osade hoolduse.

Reljeef – välja tuua terrassilisus; kirjeldada asukohast sõltuvalt muid reljeefi iseärasusi. Kui on olemas alusplaan, tugineda selle andmetele või visuaalsele vaatlusele välitöödel. Määrata järskude nõlvade pindala (vajalik niitmismahude arvutamiseks ning sõltub aluskaardi täpsusest).

Veestik – pargi asukoht loodusliku veekogu (järv, sh paisjärv, jõgi) kaldal, veekogu seotus pargiga. Paisu seisukord ja uurimisvajadus. Pargis olevad tiigid ja nende seisukord (puhastus-, süvendusvajadus) ning seotus pargi üldise kompositsiooniga. Allikate ja kraavide olemasolu ning seisukord. Veekogudega seotud sillad/purded/paisud ja nende seisukord.

Hooned pargis – loetleda pargis olevad hooned; iseloomustada lühidalt seisundit ja kasutust, lisades võimalusel ehituse ja ümberehituse aja, kui need on seotud ka muudatustega pargis.

Maakasutus

Pargi maaüksuste loetelu esitada tabelina, kus on kirjas maaüksuse katastritunnus, maaüksuse nimi, pindala ja maaomandi tüüp (riigi-, era-, munitsipaal-, JRO maa vms).

Huvigrupid

Nimetada pargi peamised kasutajad, võimalusel lisada andmed kasutusintensiivsuse kohta. Regulaarselt toimuvate (suur)ürituste puhul märkida korraldaja(d), toimumise aeg ja keskmine osavõtjate arv.

Kaitsekord

Märgitakse kaitse alla võtmise aeg, kaitsestaatus, st märge selle kohta, kas park on loodus- ja/või muinsuskaitse all; märkida keskkonnaregistri number, kultuurimälestiste registri number. Siin osas iseloomustatakse pargi kaitsekorda, viidates kehtivale kaitse-eeskirjale; kirjeldatakse, mis on pargis lubatud ja keelatud tegevused ning mis vajab kaitseala valitseja nõusolekut. Juhul kui park on üks osa suuremast kaitsealast, tuleb see eraldi ära näidata (näiteks Öisu mõisa park on Öisu maastikukaitseala osa, Rogosi mõisa park Haanja looduspargi osa, Toomemäe park on Tartu Vanalinna muinsuskaitseala kaitsevööndis jne). Märkida ka pargi kuulumine Natura alade hulka (näiteks Alatskivi park on määratletud Natura loodusala, kuna seal leidub tiigilendlasi) ning lisada sellest tulenevad piirangud ja hoolduse eripärad.

Uuritus

Pargielustiku uuritus ja seired – anda ülevaade pargi elustiku uurituse kohta lisades ka hinnangu, kas on vaja täiendavaid uuringuid või inventuure (st missuguseid liigirühmi/liike peaks antud alal täiendavalt uurima/inventeerima); pargi puistu liigirikkuse iseloomustus (lisada puude/põõsaste olemasolevad liigini-mekirjad, teadaolevad kaitsealuste liikide nimed), puistu üldseisund, tähelepanuväärsed vanad puud, sh eksoodid ja elustikupuud; uuringud teiste liigirühmade⁴ (linnud, käsitiivalised, samblikud, putukad jne) kohta, uuringu/inventuuri tegemise aeg ja tegija. Kui pargis on registreeritud käsitiivaliste olemasolu, siis anda ülevaade, kas pargis leidub neile sobivaid varje- ja talvituspaiku. Rohttaimede puhul antakse ülevaade enam esinevatest liikidest pargi eri osades, eraldi nimetades mõisaaedadest pärit naturaliseerunud liigid. Kui pargi alal leidub väärtusliku elupaiga (VEP) tunnustega alasid (need leiab keskkonnaregistri arhiivikihilt) või elupaigatüüpe, siis piiritleda need alad kaardil ja arvestada hooldustööde määramisel nende kui ökoloogiliselt eriti oluliste aladega.

Projektid – lisada nimekiri pargi kohta varem koostatud projektidest ja planeeringutest (projekti nimi, autor, aasta). Ülevaade tehtud töödest koostatakse teadaolevate projektide või suuliste andmete põhjal. Vajalik on ära märkida, kas pargis on teadaolevalt mälestuspuid ning kas uusistutused haakuvad pargi esialgse planeeringuga.

⁴ Käsitletakse juhul, kui keskkonnaregistris on andmed olemas. Kaitsealused linnuliigid on soovitatav täpsustada Eesti Ornitoloogia Ühinguaga.

PARGI VÄÄRTUSTE KIRJELDUS, KAITSE-EESMÄRGID, PROBLEEMID JA PEAMISED VÄÄRTUSI OHUSTAVAD TEGURID

Antud peatüki eesmärgiks on anda pargi oluliste väärtuste seisundihinnang ja kirjeldus, nimetada väärtusi ohustavad tegurid väärtuste kaupa ning looduskaitsealuste parkide puhul seada väärtustele lühi (kaitsekorraldusperiood)- ja pikaajalised (30 aastat) kaitse-eesmärgid. Pargi väärtustena käsitletakse nii elus kui ka eluta, nii ajaloolist kui ka nüüdisaegset osa. Säilinud väärtustest ja neid ohustavatest teguritest lähtudes määratakse hooldustööd.

Väärtuste kirjeldamisel tuginetakse pargiajaloo peatükile ja hetkeolukorra kirjeldusele. Väärtuste kaart koostatakse ajaloolise ja tänapäevase olukorra võrdluse tulemusena. Hetkeolukorda fikseerides lähtutakse välitöödel kogutud andmetest ning pargi elus ja eluta osa kohta tehtud uuringutest. Pargi seisundi fikseerimiseks tuleb tähtsamad väärtused ja probleemsed kohad pildistada ja kataloogida.

Hinnata tuleb järgmisi aspekte.

Pargiruum

- Kujundusstiil (regulaarne, vabakujunduslik) ja selle säilivus.
- Tervikkompositsioon (avatud-suletud alade vahekord, selle loetavus tänapäeval, taastamisvõimalus).
- Vaated – nii need, mis avanevad pargist välja ja ümbritsevatelt aladelt parki, kui ka need, mis avanevad pargi ühest osast teise. Vaadete puhul tuleb hinnata kogu vaatesektorit (vaate laius ja ulatus), märkides ära vaatekoha või ala, kust vaade avaneb, ning kuhu või millele on vaade suunatud. Hinnata, kas vaatesse jääb häirivaid objekte (liinid, ehitised jms) ning nende mõju.
- Ajaloolise teedevõrgu paiknemine, seisukord ja otstarbekus.
- Praeguse teedevõrgu asukoha otstarbekus ja seisukord.
- Ajalooliste veekogude (järved, jõed, ojad, tiigid, allikad, kraavid-kanalid) seisukord.
- Praeguste veekogude (järved, jõed, ojad, tiigid, allikad, kraavid-kanalid) seisukord.

Elustik

- Puistu, sh puuderidade ja -gruppide (korrapäraselt istutatud ringid, ruudud jm kujundid pargis sees) olemasolu ja roll pargi tervikkompositsioonis. Pargiga seotud alleede (näiteks sissesõiduteede või kalmistu poole suunduvate teede ääres) olemasolu ja laad (mitmerealine, mitmest liigist jms).
- Märkimisväärsed üksikpuud, sh aktsendid (liik, koht ansamblis, selle tähtsus, puu üldseisund).
- Kaitsealuste liikide esinemine ja/või väärtusliku elupaiga (VEP) tunnustega alad (keskkonnaregistri andmetel).

Hooned, rajatised

- Hoonete seotus pargiga (sh nii ajaloolised hooned/varemed kui ka pärast „mõisaaega” ehitatud hooned).
- Rajatiste ja väikevormide – paviljonid/lehtlad (sh säilinud vundamendid, künkad), sillad, pingid, mälestusmärgid, obeliskid, vaasid, skulptuurid ja nende alused, purskkaevud, varemed (sh kunstvaremed), grotid jms – säilivus.
- Müüride ja teiste piirete, väravate (sh väravaehitiste) säilivus.
- Tänapäevaste rajatiste ja väikevormide (kujud, pingid, piirded, mänguväljakud, spordiplatsid jms) sobivus ning seisukord.

Selles peatükis märgitakse ära võsastunud alad, avatud ja suletud alad jms. Suuremad sama laadi (näiteks ühtemoodi võsastunud) alad märgitakse kaardile piirkondade (pargieraldiste), mitte üksikpuude kaupa. Vajadusel märgitakse kaardile/ortofotole või geoalusele eraldi tingmärgiga hoolduse seisukohast olulisemad ja väärtuslikumad üksikpuud ning käsitletakse mõnda probleemsemat ala detailsemalt. Hetkeolukorra ja väärtuste analüüsi tulemusena koostatakse probleemide kaart ning ülevaatlik tabel (vt alljärgnev tabel). Selgitavas tekstis kirjeldatakse väärtusele mõjuvaid ohte ja nende kõrvaldamise võimalusi.

Hoolduskavale lisatakse hetkeolukorda kirjeldavad fotod, mis kajastavad seda, millises seisus on park kava koostamise momendil. Fotodelt peab olema selgelt näha, millised on probleemid, mida kavas käsitletakse ning mida on võimalik hoolduse abil lahendada. Samuti peavad fotod objektiivselt ja ülevaatlikult kajastama heas seisus pargiosi, mis vajavad seisukorra säilitamiseks regulaarset hooldust. Fotomaterjal peab olema seotud nii teksti kui ka kaardiga ning dateeritud. Kui on olemas vanu fotosid, tuleb samast kohast teha võrdlev foto, mis kajastab hetkeolukorda.

Tervikliku ülevaate saamiseks koostatakse tabel, kuhu kantakse väärtused, nende kaitse-eesmärk, väärtusi ohustavad tegurid, meetmed nende leevendamiseks ehk hooldustegevused ning oodatav tulemus.

Väärtuste kaitse korraldamise koondtabeli näidis

Ptk nr	Kaitseväärtus	Pikaajaline kaitse-eesmärk	Ohustavad tegurid	Vajalikud meetmed (hooldustööd, kaitsekorraldus)	Tulemus kaitsekorraldusperioodi lõpuks	
PARGIRUUM						
	Kujundusstiil	Ajalooliselt kujunenud planeeringu säilimine	Huvi puudumine pargi väärtuste vastu; hooldamatus või valede hooldusvõtete kasutamise tõttu pargi hävimine	Pargi väärtuste selgitamine, õigusaktide tutvustamine, õigete hooldusvõtete tutvustamine	Park on terviklik ja korrektselt hooldatud	
	Kompositsioon					
	Vaated		Vaadete kinnikasvamine	Võsaraie avatud alade taastamiseks, regulaarne niitmine		
	Teedevõrk		Teede kinnikasvamine	Teeäärte võsast puhastamine ja niitmine		Säilinud ja hooldatud on kasutuses olevad pinnasteed
	Veekogud		Tiikidesüsteemi kinnikasvamine	Okste, lehtede ja prahi eemaldamine		Säilib esteetiline veepeegel
ELUSTIK						
	Puistu	Dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu säilimine	Andmete puudumine puistu seisundi (sh VEP-tunnustega puistu) kohta	Puistu seisundi uuring (dendrohinnang)	Puistu väärtusega arvestatakse pargi hooldamisel ja arendustegevuses	
	Puudegrupid		Puudealuse võsastumine, okste murdumine jm võrakahjustused	Puudealuse võsast puhastamine ja/või niitmine, võrade hoolduslõikus ja toetus		Puude valgustingimused on paranenud; puud on heas seisundis ja küllastajatele ohutud
	Märkimisväärsed üksikpuud		Okste murdumine jm võrakahjustused	Põlispuude võrade hooldus		
	Käsitiiivalised*	Elurikkuse säilimine	Teadmatusest tingitult liikide, elupaikade ja kasvukohtade hävitamine, sh avatud alade võsastumine, põliste puude murdumine ja alalt koristamine, õõnsustega puude eemaldamine, talvituspaikade hävimine	Kava kooskõlastamine kaitseala valitsejaga; käsitiiivaliste inventuur	Käsitiiivaliste liigiandmed on täpsustatud ning kantud registrisse	
	Linnustik*			Suviste varjevõimaluste ja talvitumiskoha kindlaks tegemine	Suvised varjevõimalused ja talvituskoht on tagatud	
	Putukad*			Inventuur kaitsealuste liikide kindlakstegemiseks	Kaitsealused liigid on kindlaks tehtud, andmed kantud registrisse, nendega arvestatakse pargi hooldamisel ja arendustegevuses	
	Samblikud, samblad, rohhtaimes*					
RAJATISED						
	Varemed	Vaadete säilimine, ohutuse tagamine	Võsastumine hooldamatus tõttu	Varemete ja nende ümbruse võsast puhastamine ja niitmine	Pargi vaated säilivad	

* Juhul kui park kuulub teise kaitseala koosseisu tehakse reeglina liikide kaardistamiseks inventuurid vastaval kaitsealal läbiviidavate analoogiliste ulatuslikumate inventuuride raames ning pargi kavas neid ei kavandata.

Kaartidele kantakse, tähistatakse ja seotakse väärtuste koondtabeliga

- hooldust vajavad puistuosad (võsastunud alad, eraldised);
- kõrge ökoloogilise väärtusega puistuosad, kus hooldust ei ole vaja või hoolduse korral tuleb arvestada liigikaitsest tulenevate piirangutega;
- hooldust vajavad avatud alad;
- hooldust vajavad üksikpuud (sh elustikupuud) ja puudegrupid;
- hooldust vajavad pöösad ja pöösaste massiivid;
- (osaliselt) kinnikasvanud vaated;
- teed (sh praegused funktsionaalsed rajad, vanad kasutatavad/aimatavad teed)
- võsastunud varemed, hoonetele liiga lähedal kasvavad puud;
- hooldust (puhastamist, süvendamist, rämpsust puhastamist) vajavad veekogud ja kraavid;
- liigniisked alad ja puhastamist või süvendamist vajavad kuivenduskraavid;
- lagunenu hooned (sh eraldi märgituna lammutamist või konserveerimist/korrastamist vajavad);
- liinid (nii kasutuses olevad kui ka kasutuseta);
- looduslikud häiringud (tormimurd jms);
- erosiooniohtlikud alad;
- prügiladestuskohad.

HOOLDUSTÖÖD

Pargi säilimine nõuab pidevat hooldust. Hooldustööd jagunevad ühekordseteks (näiteks võsastunud alade puhastamine) ja regulaarseteks (näiteks niitmine). Ühekordsetele suuremahulistele töödele peab enamasti hiljem järgnema regulaarne hooldus. Kui viimast ei suudeta tagada, tuleb iga erineva ühekordse töö puhul kaaluda selle otstarbekust ning teha eelisjärjekorras neid töid, mis tagavad üldkompositsiooni, sh üksikult kasvanud põlispuude säilimise.

Hooldustöödena peetakse kavas silmas tegevusi, mis aitavad kaasa eelkõige loodusväärtuste esiletoomisele ja säilitamisele ning pikemas perspektiivis pargi seisundi parandamisele. Ehitiste, väikevormide ja müüride korrastamise, väravate parandamise jms kohta antakse üldised suunised (mis lähtuvad mõisaansamblist kui tervikust) ja viited väärtuste hooldus- ja korrastamisküsimuste lahendamiseks. Kuid konserveerimise ja restaureerimise asjus tuleb pöörduda arhitekti või restauraatori poole; tiigi süvendamiseks tuleb konsulteerida nii hüdro(geo)loogi kui ka maaparanduse spetsialistiga jne.

Hoolduskavas ei käsitleta uute lillepeenarde rajamist, kuid olemasolevate peenarde kohta tuleks anda üldiseid nõuandeid, mis puudutavad nende kujundust, asukohta ja taimesortimendi valikut ning hooldust. Taimede valikul lähtutakse parkides ajalooliselt kasutatud liikidest. Uute lillepeenarde rajamiseks on vaja projekti eelkõige seetõttu, et peenart ei rajataks sobimatusse kohta.

Hooldustööde kaardile kantakse areaalina kohad, kus vajab lahendamist mõni eelneva kaardistuse põhjal selgunud probleem, näiteks niitmist ja võsast puhastamist vajavad alad, puhastamist vajavad vaatekoridorid, korrastamist vajav teedevõrk, puhastamist vajavad kraaviosad ja tiigid jne.

Kuna pargi esialgsele korrastamisele peab järgnema regulaarne hooldus, siis koostatakse järgnevatel aastatel regulaarset hooldust vajavate alade ja hooldustegevuste kohta eraldi kaart ning kõik hooldustööd kantakse tabelisse.

Pargipuistud

Vanad puud on pargi peamine side minevikuga. Kuna puud ja põõsad on pargiruumi olulised kujundajad, siis pööratakse käesolevas juhendis puude hoolduse kavandamisele suurimat tähelepanu. Hoolduskavas peetakse **puittaimestiku** all silmas nii puu- kui ka põõsarinet – mõlemal on pargis samaväärne tähtsus. **Võsana** käsitletakse ebasobivas kohas ebasobival kujul kasvavaid noori puid ja põõsaid, mis tuleks pargi struktuuri esiletoomiseks eemaldada. Seega on võsa enamasti liiga tihedalt kasvav looduslik uuendus, mis on tekkinud hooldamatus tagajärjel. Võsa mõiste ei ole seotud puuliigiga, kuid pargis on enamasti tegemist lehtpuudega. Puistu hooldus tuleb jagada mitmesse etappi. Näiteks pärast esmast võsaraiet valitakse välja sobivad noored puud pargi järelkasvuks ning ülejäänud eemaldatakse teises ja kolmandas etapis, et vältida valgussokki. Raie puhul tuleb kindlasti määrata ka selle tegemise aeg. Näiteks juure- ja kannuvõsude raie on soovitatav planeerida sügiskuudele, et pikendada raie mõju. Kindlasti tuleb arvestada, et pargis ei tohi võsa raiuda lindude pesitsusajal. Hoolduskavas tuleb ette näha ka põõsastiku eemaldamisega kaasnevat tuulemurruohtu, kuna väheneb tuuletakistus, ning näidata alad, kuhu põõsastikud ja tihedam puistu alles jäetakse.

Valgustus- ja harvendusraie, s.o väärtuslike puude kasvutingimusi tagava raie planeerimiseks on kindlasti vajalik dendroloogiline hinnang. Üks võimalus on (väiksemate ja konkreetsete küsimuste korral) konsultatsioon, mille käigus märgitakse kohapeal ära mahavõetavad üksikpuud. Teine võimalus on tellida ajakohastatud geolusel kogu pargi või suurema ala dendroloogiline hinnang ning koostada raiekava üksikpuude kaupa. Uusistutusteks ja kujundusraieteks tuleb tellida eraldi projekt.

Hoolduskavas võib ilma dendroloogilise inventuurita määrata vaid sanitaarraiet ja raiet kultuurimälestiste peal, sees või vahetus läheduses (poole võralaiuse ulatuses)

Vanade puude võrade alune on piisavalt hooldatud selleks, et tagada pargi säilimine. Suve teisel poolel hein niidetakse ja purustatakse. Ühekordne niitmine hoiab põõsastiku ja võsa ohjes, kuid purustatud hein ei võimalda aasalillede kasvu. Pargiteed on aastaid hooldamata ning ei ole maastikul nähtavad. Seetõttu on pargis võimalik jalutada ainult varakevadel või peale niitmist, kui hein veel ei voha.

Foto Maris Paju

Rindelisis muudab pargiruumi huvitavamaks ja elustiku mitmekesisemaks. Suurte tammede all kasvavad pihlenela puhmad, neid ümbritseva „muru“ moodustavad põhiliselt võilill, naat, nõges ja kerahein. Pargis on suve esimesel poolel hästi eristatavad kolm rinnet, mille moodustavad vanad tammed, pihlenelapõõsastik ja rohhtaimed. Suve teisel poolel lämmatavad heintaimed põõsastiku ning jalutusteedeta pargis ei ole peale jaanipäeva võimalik vabalt liikuda. Seetõttu peaks hoolduskavas ette nägema vähemalt kaks niitmiskorda suve jooksul.

Foto Nele Nutt

Talvel, kui puud on raagus, on hästi näha, kui palju on võsastunud pargis vanu jämedaid puid. Suurte puude võrade alt tuleb peenike võsa ära raiuda. Järelkasvu hulgast sobivaid tulevikupuid valides tuleb jälgida, et neile jääks piisavalt ruumi võra kujunemiseks. Foto Nele Nutt

Võsastunud park suvel. Raske on hinnata, milline võiks olla tulemus peale võsaraiet. Foto Nele Nutt

kasvavate puude eemaldamiseks, st mälestise kaitseks.

Eraldi tähelepanu tuleb pöörata põliste n n **elustikupuudele ja pesapuudele**, mis on elupaigaks värvuliste, kakuliste, nahkhiirte jne. Elustikupuud on üksikult kasvanud suured jämedatüvelised paksukorbalised õõnsuste ja tüvelõhedega laialehised lehtpuud – tammed, pärnad, saared, jalakad, vahtrad, sanglepad ja künnapuud, kuid ka haavad. Sellised puud tuleb kavas eraldi esile tuua ning otsida võimalusi säilitada need nii, et nad ei muutuks pargi külastajale ohtlikuks. Sama kehtib ka pargi äärealadel asuvate suuremõotmeliste, kuid juba surnud puude kohta, mis võimalusel hoitakse alles, kuni nad murduvad, misjärel olenevalt olukorrast oksad kas koristatakse täielikult või osaliselt, jättes maha ainult tüve või püsti ainult tüüka. Ka jäme lamapuit on bioloogiliselt oluline.

Hoolduskavas märgitakse lisaks raieajale ära ka raieviis ning raie tulemusena tekkinud okste jms utiliseerimise moodus. Utiliseerimine on oluline pargi rohttaimestiku kaitse seisukohast. Kui utiliseeritavate raiejäätmete kogus on väike ja oksad on otsustavalt põletada kohapeal, siis tuleb kavas näidata ära võimalik põletuskoht arvestusega, et põletamisel ei saaks kannatada säilitamisväärseid puud. Samuti tuleb anda juhised, kuidas põletuskoht likvideerida.

Hoolduskavasse tuleb kirja panna, kas juba olemasolevad ja raiete käigus tekkivad kändud säilitatakse (eriti suuremõotmeliste puude puhul) või freesitakse, et hõlbustada edaspidist niitmist. Säilitamisväärseks tuleb lugeda suure diameetriga kändud, mis tekkivad (on tekkinud) pargi varasematel perioodidel istutatud puude eemaldamisel ning mis võimaldavad saada ettekujutuse pargi esialgsest kompositsioonist.

Kuni surnud puud ei ole ohtlikud pargis viibijatele, võiksid nad oma auväärseid võrased eksponeerida. Foto Maris Paju

Kui napib vahendeid hoolduskava elluviimiseks tuleb esmajoones ette näha põlispuude võraaluse puhastamine noortest puudest ja võsast. Kui sellised puud kasvavad pargi vähemkaidavates osades ning eemal jalutusteedest, ei ole vaja kuivanud oksa võrast eemaldada. Foto Maris Paju

Kitsaste kasvutingimuste ning ebapiisava valguse tõttu on puud kõrgelt laasunud. Peale võsaraiet selliselt alalt ei ole tulemus just meeldiv. Tugevalt võsastunud puistus on soovitatav võsa eemaldada mitmes etapis, et välja valida järelkasvuks sobivad puud ning näha ette kidura võraga puude eemaldamine. Foto Nele Nutt

Pargi korrastamisel on vana seedermand võsast välja raiutud. Valgust vajav puu on aastaid tihedas ja pimedas kasvanuna alt laasunud ega ole üksikpuuna esteetiline. Esmase võsaraie ajal oleks tulnud alles jätta mõni lehtpuu, mis oleks üldmuljet mahendanud. Foto Maris Paju

*Peale võsalõikust avanes vaade kunagisele veerohkele pargitiigile, aga võsast „ilmus“ välja ka projektita ehitatud DC, mis osutus äkki pargi peateljel asuvaks. Sellistel puhkudel tasuks võsa siiski ebasobiva ehitise ümber säilitada.
Foto Maris Paju*

Alleed ja põlispuud

Põlispuu on hoolduskava tähenduses erakordselt suurte mõõtmetega või liigile omasest keskmisest kõrgema vanusega või bioloogilise ja/või kultuuriloolise tähtsusega nii kodumaist päritolu kui ka võõrliigist puu. Põlispuud võivad kasvada üksikult või olla istutatud gruppides, nii vabakujuliselt kui kujunditena (ringid, ruudud).

*Vanadel puudel on oma võlu. Järve kaldal kasvav vana paju on ka selliselt dekoratiivne. Pealegi ei ole hirmu, et see murduks kellelegi peale kukuks. Ilmestades maastikku suursuguse võraga on ta elupaik paljudele elusolenditele.
Foto Nele Nutt*

Põõsad on pargis sama olulised kui puud. Park ilma põõsasteta ei ole toimiv kooslus. Üksikpõõsad ja põõsamassiivid, mis võrreldes puudega kasvavad kiiremini, vananevad samuti kiiremini ja vajavad selleks, et säiliks liigile omane välimus ning rikkalik õitsemine, pidevat hooldamist. Hooldust vajava põõsarindena käsitletakse nii vanade puude all kui ka loodusliku järelkasvuga läbisegi kasvavaid üksikuid põõsaid ja eraldi, omaette massiividena kasvavaid põõsagruppe. Kavas tuleb käsitleda nii harvendamist, piiramist, väljajuurimist kui ka uuendamist, samuti põõsagrupidesse ise kasvanud looduslike lehtpuude uuenduse väljaraiumist. Hooldatavad/likvideeritavad põõsagrupid märgitakse kaardile areaalina, et hõlbustada hooldusmahtude määramist.

Alleed on hoolduskava tähenduses korrapärase puuderead ühel või mõlemal pool teed või pargirada.

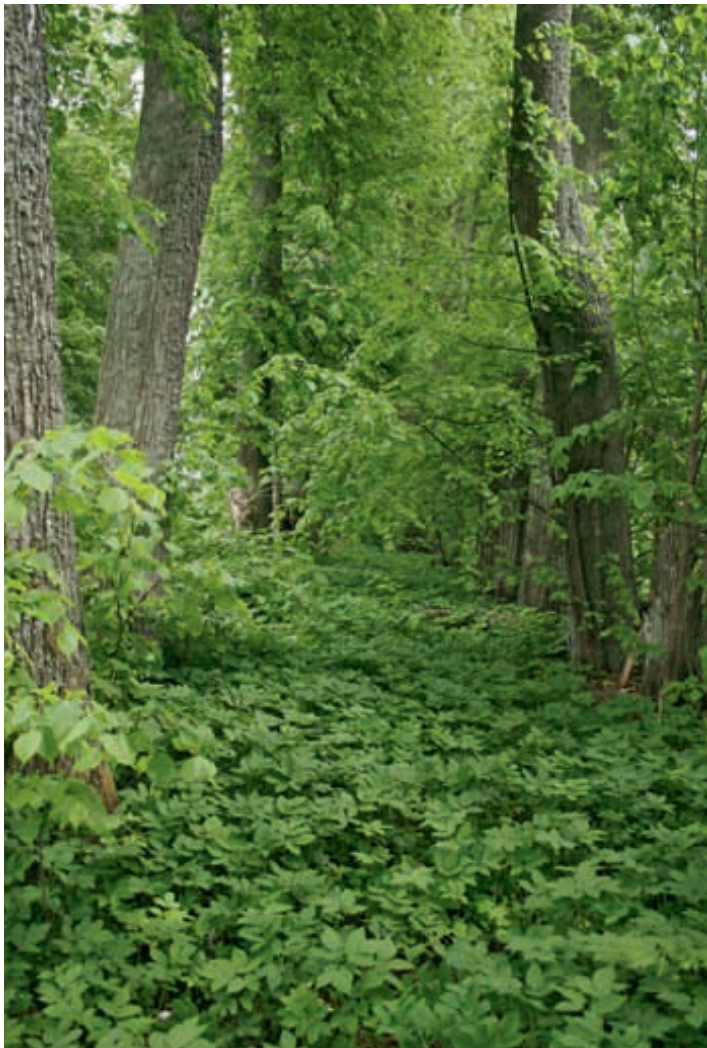
Põlise üksikpuu, puuderühma või allee hooldamisel on võtmesõnadeks puu kasvutingimuste, sh valgustingimuste parandamine, ohutus inimestele ja puude eksponeerimine. Sellest tulenevad ka hooldusvõtted. Maantee ääres kasvavate alleede puhul peab arvestama ka liiklusohutusega, mistõttu võib olla vaja kooskõlastada hooldustööd Maanteeametiga. Kooskõlastamine on oluline ka selleks, et juhtida Maanteeameti tähelepanu alleede hoolduse erisustele võrreldes „tavaliste“ puude hooldusega, vältimaks puude vigastamist asjatundmatu hoolduse tagajärjel.

Alleede ja põlispuude hooldusvajaduse määramiseks tuleb puud esmalt taksonoomiliselt määrata, mõõdistada ja hinnata nende seisund (väärtusklass), st koostada hoolduspass, kuhu järgnevatel aastatel märgitakse kõik hooldustegevused (sh ka puu(de) likvideerimine). Alleepuudealuse ala niitmisulast määrates tuleb arvestada, et hooldusala piiriks on teepoolsel küljel teekatte piir

ning teisel pool vähemalt võra laius, kuid soovitatav on niita võra ulatusest 3–5 m laiemalt, et esile tuuaallee joonis. Kuiallee piirneb põllumajandusmaaga, tuleb kava koostamise ajal fikseerida künnimaa kaugus tüvedest. Juurekava säilitamise huvides on oluline fikseerida kaugus, millele lähemal künda ei tohi.

Tüve hooldusvajaduse puhul tuleb kavas loetleda probleemid (koore- või tüvevigastus, vigastuse ulatus, kuivanud või murdunud okste esinemine ja nende hulk, lõhkivajumine jne), määrata tüvehooldust vajavate puude hulk, hooldusviis ning tööde tegemise aeg. Kui park piirneb karjamaaga või pargi aasadel on lubatud väikesemahuline karjatamine, tuleb planeerida ka tüvede kaitse loomade eest. Tüvehooldusvõte on ka (metall)võrgu paigaldamine kaitseks kobraste eest.

Alleepuude alune on tugevalt võsastunud, mistõttu puude rütmi ei tajuningallee ei eristu. Foto Nele Nutt

Kunagist teed ääristanud vanade tammede rida mõisapargis. Nüüd on tähtis, et puude võraalust hoitaks võssa kasvamast. Foto Nele Nutt

Vaatamata sellele, et pargialust katavad põlvkõrgused naaditaimed, onallee rütm hästi tajutav, sest puude alust niidetakse kord suvejooksul. Sellest piisab, et hoida ala võsast puhas. Foto Nele Nutt

*Silikaattelliste ja muude ebasobivate materjalidega ei tohi puid plombeerida.
Foto Maris Paju*

Ebasobiv puu „parandamise” viis. Puu vigastused on kaetud kooretükkidega, mis ainult suurendavad probleemi. Katte all on mõnus elupaik seentele. Foto Nele Nutt

Vana puu on ära narritud. Foto Nele Nutt

Raiete määramisel tuleb võimalusel alles jätta pesapuud. Foto Maris Paju

Allee hoolduse näidistabel.

Seos asukohta viitega kaardil	Puu nimetus	Ø / ümbermõõt (cm)*	Kõrgus**	Seisundi kirjeldus	Väärtusklass	Hooldusvajadus 201x	Teostatud hooldus 201x***	Hooldusvajadus 201z***	Teostatud hooldus 201z***
	Kogu allee						Võraaluste niitmine		
Obj 1	Harilik pärn	298		Võra – ühepoolne; alumises osas kuivanud oksad; tüves 5 m pikkune pikilõhe	I	Kuivanud okste lõikus;			
Obj 2	Harilik pärn	175		Latv murdunud; tüvi õõnes; puul seene viljakehad	III	Likvideerida			
Obj 3	Harilik pärn	305		Võras väiksemaid kuivanud oksa; võrasse kasvanud noor vaher	II	Vahtra eemaldamine			
Obj 4	Harilik pärn	274		Puu seisund hea	I	–			
Obj 5	Harilik pärn	310		Ladvas vähesed kuivanud oksad; võra alumises kolmandikus suur murdunud oks; tüves ca 2 m kõrgune õõnsus	II	Murdunud oksa eemaldamine; õõnsus puhastada kôdust ja prahist			

* Üldjuhul mõõdetakse tüve rinnasdiameeter, mille alusel arvutatakse ümbermõõt. I väärtusklassi puudel mõõdetakse ümbermõõt.

** Kõrgus ei ole hoolduse seisukohast määrav faktor ning seda ei tule määrata, kui ei ole võimalusi ega otsest vajadust.

*** Kirjeldatakse kava koostamise aegset seisundit; tehtud hooldus ning hilisem hooldusvajadus kajastavad allee „passis”.

Võra hoolduseks määratakse hoolduskavas lõikusviis (noorenduslõikus, hoolduslõikus vm) ja/või toetusvajadus ning selle tegemise aeg. Siinkohal tuleb märkida, et võra hooldust vajavad eelkõige pargi käidavates kohtades või otse liiklusteede ääres kasvavad puud. Pargi äärealadel kasvavatel põlispuudelt ei ole vaja kuivanud oksa välja lõigata. Säilitamisväärsed puud, sh eriti laiuga võraga põlispuud, ohustab kõige enam looduslik järelkasv, mis põlispuu võrasse kasvades muudab vana puu valgustingimusi nii, et selle võra hõreneb ja tüvi laasub. Säilitamisväärsed (põlis)puud ohustab looduslik järelkasv tuleb kogu pargi ulatuses määrata eemaldatavaks, arvestades eri puuliikide nn valgusõoki taluvust.

Vanade alleepuude tulbastamine on erandlik hooldusvõte, kuid seda võib vaja minna alleerütmi säilitamiseks. Pildil on näha gooti alleel kasvav painutatud kuivanud pärnatüvi, millelt on küllastajate ohutuse tagamiseks mahalõigatud suurem osa tüvest. Foto Nele Nutt

Seal, kus koprad langetavad tammide rajamiseks puid, saab säilitamisväärsid puid kaitsta metallvõrguga. Sama võrk aitab ka puutüve kaitsta kariloomade eest. Foto Maris Paju

*Elupaigapuul tuleb säilitada.
Foto Maris Paju*

Noorena korrapäraselt pügatud puud kasvavad peale hoolduse katkemist omasoodu edasi. Neid ei ole enam võimalik ega ka vajalik vormi lõigata. Foto Maris Paju

Vanades parkides leidub hulgaliselt algselt püगतud puid, mis hoolduse puudumise tõttu on saanud kummalise, vahel isegi groteskse kuju. Sellised puud on mõttekas jätta tagasi lõikamata. Meie parkides ei ole teadaolevalt alles kujundiks lõigatud puid (topiaare). Uute, alles viimasel kümnendil restaureeritud mõisahoone vahetusse lähedusse istutatud topiaarid ei ole looduskaitsealuse pargi kaitsekorralduskava seisukohast olulised objektid.

Kindlasti peab igas hoolduskavas juhtima pargi hoolduse korraldaja tähelepanu sellele, et **võrade hoolduslõikust ja toetust võib teha ainult arboristi kutsetunnistuse ja töökogemusega isik**, et vältida võimalikke ohtusid pargi külastajatele ja tulemuseks oleks õigete töövõtetega korrektselt hooldatud puu.

Hoolduskavaga võib ühekordse tegevusena ette näha ka säilitamisväärsete põlispuude märgistamise, et looduses ei aetaks puid segi (ei mõistetakse raieplaani valesti).

Pargist ei tohiks võimaluse korral koristada jämedaid puutüvesid, sest need on olulised putukatele, samblikele ja seentele. Foto Piret Valge

Ühevanused puud tagavad selge alleejoone, kuid ka ainult ühe allee puude täielik uuendamine koos teekatte vahetamise ja valgustite paigaldamisega nõuab muinsuskaitse eritingimuste ja ehitusprojekti koostamist. Foto Nele Nutt

Valed hooldusvõtted teevad puule kasu asemel kahju. Seetõttu tuleb hooldustellida arboristiks õppinud ja töökogemusega isikult. Foto Maris Paju

Pargiaasad ja väljakud

Pargi ruum koosneb avatud väljakutest-pargiaasadest ja suletud, st liitunud võrastikuga puistuga aladest. Parkides on kahte tüüpi avatud alasid: esindusväljakud (esi- ja tagaväljak) ja pargiaasad. Nii avatud kui suletud alasid katab rohttaimestik (muru- või niidutaimed), mis on erinevate kasvutingimuste tõttu erineva koosseisuga ja vajab seetõttu ka vastavat hooldust. Pargi rohttaimede liigiline koosseis on välja kujunenud aastate jooksul ning oleneb eelkõige mullastikust, puude liigilisest koosseisust ja valgustingimustest. Seetõttu on murualade/roht-

Väga hästi hooldatud pargiväljak, kus madalalt niidetud muru sees õitsevad karikakrad. Selline hooldusvõte on omal kohal esindusväljakutel, kuid taunitav muudes pargiosades. Liiga tihe niitmine vaesestab elustikku ning suurendab liigselt hoolduskulusid. Foto Nele Nutt

Tulikate kollased õied katavad avatud pargiaasa. Niitmisega tuleks oodata. Foto Nele Nutt

taimedega kaetud alade hooldust planeerides vaja teada taimede liigilist koosseisu ja õitsemisaegu ning seda, kas pargis kasvab endiste mõisaaedade naturaliseerinud liike või on säilinud vanu ilutaimede sorte, mis mujal võivad kadunud olla, või esineb kaitsealuseid taimeliike. Esindusväljakud peaksid üldjuhul jätma hoolitsetud, esindusliku ilme ja nende murupind peaks olema kasvuperioodil suhteliselt madal. Esindusmurude hooldusvõteteks on peale niitmise ka lehtede riisumine ja purustamine, juhul kui väljakul või selle ääres kasvab puud. Purustada ei ole otstarbekas nahkjaid lehti. Lehtede põletamine pargi murudel on rangelt keelatud. Pargiaasad, mida suve esimesel poolel katavad õitsevad niidutaimed, sarnanevad rohttaimede liigirikkuselt ja hooldusvõtetelt (pool)looduslike niitudega. Pargis on selle valitseja nõusolekuta keelatud kasutada biotsiide, seetõttu on pargiaasad heaks elupaigaks mitmesugustele putukatele. Kui niita tuleb suuremaid pargiaasu, tasub hoolduskavas juhtida tähelepanu niitmisviisile – soovitatav on alustada niitmist pargiaasa keskelt ja liikuda äärte poole (st keskelt lahku) või liikuda ühest servast järjest teise.

Hea tulemuse saavutamiseks on avatud alasid vaja regulaarselt hooldada, kuid looduskaitse seisukohalt ei ole peaväljakute hoidmine madalalusena esmatähtis. Pargiaasasid niidetakse pärast õistaimede seemnete valmimist juuli teisel poolel või augustis. Lillemuru säilitamiseks piisab niitmisest korra või paar suve jooksul, et tagada rohttaimede liigirikkus sarnaselt teiste poollooduslike niitudega. Vältida tuleb pargiaasade ja puistualuse üleniitmist. Pargiaasade hooldamiseks võib lubada ka vähest karjatamist. Hoolduskava seletuskirja tuleb hooldusjuhiseks lisada ka märkus, et enne valitseja lubatud rahvaürituse korraldamist tuleb pargiaasad kindlasti niita, sest siis taastub taimestik paremini.

Pargi piiresse jäävaid või sellega piirnevaid rohumaid tuleb võsastumise vältimiseks niita üks kuni kaks korda aastas. Hooldus-

*Muru ei pea alati väga madalalt niitma. Meelespeade siniste õitega kaetud suure pinnad mõjuvad romantiliselt. Suve esimese niitmisaaja valikul tuleb kindlasti arvestada taimede õitseaega. Kui tegemist ei ole esindusväljakuga, siis tasub esimese niitmise oodata jaanipäevani. Lillemurude puhul tasub niita nii harva kui võimalik – see rikastab putukafau-
nat ning võimaldab silmailu kauemaks. Foto Nele Nutt*

*Raskete sõidukite poolt kahjustatud murupinna taastumine võtab palju aega. Lisaks masinate sobivusele tuleb arvestada ka ilma. Vihmase ilmaga muutub murupind nii pehmeks, et ka väiksemad masinad võivad jätta sinna sügavad rööpad
Foto Nele Nutt*

*Ka pargimuru hooldamiseks tuleb valida vahendeid. Võimsa traktoriga saab küll kiiresti suuri alasid niita, aga tulemuseks on kõvaks tambitud ja rikitud murupind, mille taastumine võtab kaua aega. Hoolduskavas tuleb tähelepanu pöörata ka hoolduseks sobilike hooldusmasinate valikule.
Foto Nele Nutt*

*Viljakatel pinnastel võtavad kõrged umbrohud kiiresti võimust kirevate aasalilled üle ning rinnakõrgused putked katavad kiiresti päikesepaistelisi pargiaasu. Järgmine etapp on laialehelise „võsa“ pealetung ning hooldus-
tööde kulud suurenevad märgatavalt. Foto Nele Nutt*

Vanades parkides leidub nii väiksemaid kui suuremaid auke, mis vajavad ohutuse tagamiseks täitmist ja hoolduse hõlbustamiseks tasandamist. Asukoha ruumilise sobivuse korral võib lagunenud vundamendiaugust kujundada puhkekoha, kuid selleks tuleb tellida projekt. Foto Nele Nutt

Kui murualasid on vaja sügisel lehtedest puhastada, siis hoolduskavas võiks pehmete lehtede (pärn, vaher) alalt minemaviimise asemel kasutada lehtede purustamist, et pargist mitte toitaineid ära viia. Tammede nahkjad lehed tuleks kokku koguda ja utiliseerida. Lehti ei tohi pargialal põletada, va juhul, kui pargis on spetsiaalne ettevalmistatud lõkkeplats. Foto Maris Paju

Lõkke tegemine rikub murukamara pikaks ajaks. Liiga suure lõkke puhul on ohustatud ka pargipuud. Lõkkekoht kujuneb tihtipeale pidevaks prügiladustamise kohaks. Seetõttu tuleb väga põhjalikult kaaluda lõkkekohta vajadust ning selle asukohta. Ajutine lõkkekoht on tihtipeale sügiseni näha. Foto Maris Paju

kavas nähakse ette ka see, kas hein purustatakse või veetakse minema ning ladustatakse. Siinjuures tuleb tähelepanu juhtida asjaolule, et kui aastaid kasutatakse heina purustamist ega koristata niidetud heina ära, siis muutub pargiaasa taimestiku liigiline koosseis vaesemaks.

Eraldi tuleb käsitleda nende alade hooldust, millelt on eelmisel vegetatsiooniperioodil võsa eemaldatud. Neid alasid on soovitatav uue võsa eemalhoidmiseks kahel esimesel aastal niita suve jooksul võimalusel kolm korda, kuid mitte vähem kui kaks korda.

Eraldi tähelepanu tuleb pöörata niitmise kvaliteedile. Kõige suuremaid probleeme on endaga kaasa toonud liiga suurte (raske) masinate kasutamine ja trimmerdamine. Niiske või õrna pinnase puhul ei tohi mitte mingil juhul kasutada raskeid masinaid, mis lõhuvad murupinda, jättes endast maha sügavad jäljed. Rööbaste tasandamine lõhub murukamarat omakorda ja selle taastumine võtab kaua aega. Trimmeriga niites ei tohi vigastada säilitamisvärsete puutüvede koort. Puuvõrade all tuleb niita kõrgemalt, seal on sageli puujuured üles kerkinud.

Hoolduskavasse pannakse kirja niitmist vajavate alade pindala, niitmiskordade arv ja aeg, mis sõltub õitsvate liikide elutsüklist ning soovitud tulemusest. Tehnoloogia all selgitatakse, kuidas kaitsta trimmerdamisel puude ja põõsaste tüvesid, et vältida koore vigastusi; ka võib juhtida tähelepanu sobivate masinate valikule seoses madalate võrade alt niimisega jne.

Kaitsealused liigid

Juhul kui pargis leidub kaitsealuseid liike, siis tuleb hooldustööde määramisel leida kompromiss hooldustööde tehnoloogia, töö tegemise aja ja liigi elupaiganõudluse vahel. Selles alapeatükis tuleb kirjeldada, milline/millised kaitsealused liigid on teada ning millega tuleb arvestada konkreetsete hooldustööde korral. Näiteks kui on teada, et pargis pesitsevad kodukakud, siis ei tohi

Nõukogude ajal kujunesid paljude parkide esiväljakud külapidude pidamise kohaks, kus tehti jaanilõket ning peeti kohalikke laulupidusid. Parkides on lõkete tegemine lubatud ainult selleks ettevalmistatud lõkkealustel, mis on paigutatud sobivasse asupaika. Hoolduskavas tuleb ette näha omavoliliste lõkkeasemete ärakoristamine ning maapinna mätastamine. Lõkkealuse asukoha valikuks ja ehitamiseks on vajalik projekt. Foto Piret Valge

Pargis, kus lehed riisutakse vaaludesse ja süütatakse põlema, on pikaks ajaks kahjustatud nii murupind kui ka noored puud. Foto Nele Nutt

raietöid ega puuhooldust (eelkõige lõikustöid) määrata pesitsusajale. Vanade pargiehitiste (eelkõige keldrid) ja varemete, mis sobivad neile talvitumiseks või kus on poegimiskolooniad, korrastamisel peab arvestama nahkhiirte talvitus- ja poegimisajaga. Kaitsealuste liikide esinemise korral tuleb hooldustööde määramiseks konsulteerida vastava regiooni looduskaitsebioloogiga või küsida nõu erialateadlastelt.

Pargiteed

Parkide kasutusfunktsioon on muutunud „ühe-pere-aiast” avaliku kasutusega alaks, seetõttu ei ole mingit vajadust taastada/hooldada kõiki kunagisi pargiteid. Hoolduskava koostades on soovitatav arvestada, et hooldatavaks määratakse esmajoones need säilinud teed, mida mööda jalutades saadakse pargist parim ülevaade

Mõisapargi teed ei pea olema alati sillutatud. Väga armas on pargis ka pinnasteed. Foto Nele Nutt

Peene paekillustikuga katmine teeb teed porivabaks ning tõstab need esile. Foto Maris Paju

või mida kasutatakse seoses muutunud liikumissuundadega. Jalutusteede tavahoolitus sõltub kasutuskoormusest. Suurema pargi puhul on soovitatav eraldi ära näidata põhiteed, kus kasutuskoormus on suurem, ning teed, kus koormus on väiksem.

Vanad pargiteed on enamasti olnud kruusakattega või pinnasteed. Mõlema hooldus seisneb eelkõige teepinna kuiva ja puhtana hoidmises ning teeäärte hoolduses. Teede hooldus seisneb aukude täitmises ja sõelme-, peenkillustik- või kruusakattega teede ettenähtud ristprofiili hoidmises, et tagada liigvee äravool. Selleks võib vajadusel täiendada tee kattekihti olemasoleva kattega sama materjaliga. Kavas tuleb ette näha liigniiskete kohtade „paikamine” ja määrata selleks sobiv materjal. Teeäärte hoolduse eesmärk on takistada teede rohtumist ja see seisneb põhiliselt kõplamises ja „laialivalgivate” teeäärte parandamises murumätastega. Samuti tuleb kavas käsitleda sügisese lehekoristuse vajadust ning selleks sobivat viisi. Kui hooldus lõpetada, kaovad pargiteed mõne aastaga ning nende taastamine on mitu korda kulukam kui pidev hooldus.

Lisaks on parkides võimalik rajada muruteid, kus vanadel kaartidel märgitud jalgrada markeeritakse niitmise, st niidetakse ülejäänud murupinnast madalamaks. Seda on soovitatav kasutada kaugemates pargiosades, kus jalgteede taastamine ei ole kulutuste tõttu põhjendatud. Muruteede hooldus seisneb regulaarses niitmises, mille tihedus oleneb nii taimestikust kui ka ilmastikust. Kuna endised pargiteed on sageli olnud ka „vaate suunajad”, siis tuleks need teesihid, mis ei ole teedena kasutuses, hoida lihtsalt võsast vabad.

Sillutatud teede pisiremondi (aukude remont, servade puhastamine jne) saab planeerida hoolduskavaga. Suuremate rekonstrueerimistööde, sh teede vertikaalplaneerimise, sillutise vahetamise, voolunõvade planeerimise, valgustuse paigaldamise jms jaoks tuleb tellida projekt.

Trepid peavad olema külastajatele ohutud, kuid vanad kiviplatidest trepid ei pea olema piinlikult puhtaksrohitud. Treppide remondiks on vajalik projekt. Foto Elle Valtna

Pargiteede regulaarne hooldus on odavam kui taastamine. Hooldamata teel hägustuvad algul tee piirjooned ning mõne aasta jooksul teed rohtuvad. Koos pargiteedega kaob ka oluline osa pargi ajaloolisest struktuurist. Foto Maris Paju

Külastajate suunamiseks võib teede äärtesse panna looduslikust materjalist piirded. Foto Sulev Nurme

Pidev hooldus tagab sillale ohutu ja esteetilise juurdepääsu. Sula- ja sadeveed on muutnud pääsu sillale ohtlikuks. Suuremate pinnasetööde jaoks on vajalik projekt. Foto Elle Valtna

Muruteed ilmestavad pargiaasa. Foto Priit Kirsimäe

Vaated

Pargi esiväljakult avaneb vaade järvele. Hoolduskavas tuleb käsitleda ka pargist väljapoole jäävate vaatesektorite hooldust. Foto Nele Nutt

Pargis avanevad vaated tuleb taastada. Barokkpargi peateljele paigutatud korvpallilauale tuleb leida sobivam koht mujale parki või soovitatavalt väljaspool parki. Foto Nele Nutt

Eesti ajaloolistes parkides, kus suur osa pargielemente on praeguseks hävinud, on vaadetel kujunduses tähtis roll. **Vaated** annavad pargile erilise sära, avaruse ja lisamöötmel. Enamasti ei lõpe park seal, kus lõpeb puistu. Vabakujulisel pargil ei olegi kindlat piiri, pargi piir sulandub maastikuga ühte ja on keeruline öelda, kus lõpeb park ja algab maastik. Just selle avaruse ja piirituse annavad pargile vaated, mis ulatuvad pargist ümbritsevale maastikule ja ümbritsevalt maastikult pargile, aga ka pargi sees. Seetõttu on vaadete avatuna hoidmine väga tähtis. Vaadete hooldamise eesmärk on tagada objekti (mälestise, põlispuu, väikevormi vms) või selle eriosade vaaldavus. Käsitleda tuleb nii neid kaugvaateid, mis avanevad ümbritsevalt maastikult parki, kui ka neid, mis avanevad pargist maastikule. Hoolduskavas määratakse vaatesektorite säilitamiseks vajalikud tegevused, nagu vaatekoridori niitmine ja võsalõik. Vaadete hooldamisel, st võsa ja ka isetekkeliste noorte puude eemaldamisel vaatesektorist, tuleb arvestada vaate sellise laiusega, et mälestiste põhielemendid oleksid hästi näha. Hooldatava vaatesektorite ulatus (sh nii laius kui ka ulatuvus) tuleb kanda kaardile. Hoolduskavas tuleb peale esialgse ühekordse võsaraie ette näha kännuvõsude ja noore võsa eemaldamine vähemalt kahelkolmel aastal, enne kui hoolduseks hakkab piisama ainult niitmisest.

Uute vaadete avamiseks tuleb tellida projekt.

Üle vee peaks paistma lumivalgete seintega õunahoidla. Kahjuks on kinni kasvanud nii vaade kui ka veekogu. Hoolduskavas tuleb ette näha nii veekogu puhastamine kui ka kinnikasvanud vaate puhastamine isekasvanud noortest puudest. Fotot Nele Nutt

Veekogude kallastelt isekasvanud noorte puude raiet kavandades tuleb jälgida, et säiliks liigirikkus. See tagab ka sügise värvikirevuse. Foto Nele Nutt

Regulaarse hooldusega – teetrassi niitmise ja põõsarinde piiramisega – saab tagada vaate säilimise. Ülehooldamisega – näiteks kui eemaldada vaadet raamiv tammeoks – võib vaate ära rikkuda. Foto Nele Nutt

Veekogud

Veekogud on paljude parkide lahutamatud osad. Peaaegu igas pargis on tehisveekogu või asub park mõne loodusliku veekogu kaldal. Tihti on vooluveekogudele rajatud paisud. Selged veepinnad on olulised elemendid pargi kompositsioonis. Hoolduskava käsitleb eelkõige puittaimedega kinikasvanud kallaste avamist, veekogude puhastamist prügist, sh vettelangenud puudest, ja veesisese taimestiku niitmist. Kavas tuleb ette näha ka niidetud taimede väljatõstmine ja komposteerimisväljakule või prügilasse viimine.

Veekogu sügavuse ja veekogu täiskasvamise vahel on kindel seos, kuid süvendamist, kallaste kindlustamist või kaldakindlustuse parandamist (va pisiparandused) ja paisude remonti ei saa planeerida hoolduskavas. Nendeks töödeks tuleb tellida eraldi projekt.

Tiikide puhastamine on veepegeli säilitamiseks mõõdapääsmatu. Hoolduskavaga määratakse küll tiikide puhastamise vajadus, kuid suuremateks puhastus- ja süvendustöödeks tuleb tellida eraldi projekt. Foto Nele Nutt

*Tiikide prügist puhastamine tuleb määrata hoolduskavaga.
Foto Maris Paju*

Vanadele pargipuudele avaldab veerežiimi muutus hukutavat mõju. Kraavide korrashoiu eesmärk on vältida liigniiskust, seetõttu tuleb kraavid ja muud liigvee äravoolu võimaldavad rajatised (nõvad, truupid) töökorras hoida. Oksarisust ja väiksematest puudest saab kraave puhastada käsitsi, kuid suurte murdunud puude ja muda eemaldamine on töö, milleks läheb vaja masinaid. Kavas tuleb anda täpsed juhised sobiva tehnika valikuks. Samuti tuleb kraavide puhastamise hõlbustamiseks ära näidata ka enne puhastamist eemaldatavad puud ja võsa. Kraavide süvendamine, uute truupide paigaldamine ja ülekäikude rajamine vajab eriprojekti.

*Võsastunud kallastega veekogu ümbrus vajab korrastamist. Tiik vajab süvendamist, oksaristu tiigist eemaldamist ja kaldaalad võsast puhastamist. Kaks viimati nimetatud tegevust tuleb kavandada hoolduskavas.
Foto Nele Nutt*

Väikevormid

Hoolduskavas näidatakse ära nii **piirdepostide, väravate, grottide** kui **müüride jt väikevormide** paiknemine, lagunenu kohad ja lagunemise ulatus. Restaureerimise, konserveerimise ja teiste spetsiifiliste küsimustega kava üldjuhul detailselt ei tegele, küll aga annab ülevaate tööde ligikaudsest mahust ning juhiseid, milliste spetsialistide poole tuleks pöörduda. Samuti võib kavas käsitleda amortiseerunud piirete eemaldamist. Piirete hooldusvõttena tuleb vajadusel kasutada nende väljapuhastamist võsast ilma kände juurimata ning piiretele langenud puutüvede/okste eemaldamist. Kiviaedade/müüride hooldamise korral tuleb ette näha

Kui osa graniitposte on kadunud võib need asendada puidust postidega. Foto Nele Nutt

Korrapärase hooldusega (võsa eemaldamise ja niitmise) saab vältida probleemi, mida võivad põhjustavad müüridele liiga lähedal kasvavad puud. Hästi on näha, et kohtades, kus puud kasvavad müürile liiga lähedal, on müür hakanud lagunema. Foto Nele Nutt

Remonti vajav kivimüür. Hoolduskava ei tegele müüride remondiküsimustega. Küll aga annab ülevaate töö ligikaudest mahust ja suuniseid edaspidiseks regutsemiseks. Foto Nele Nutt

Amortiseerunud objektid tuleb pargist eemaldada. Suvaliselt liigutatava pingi ümber tallatakse ära ka muru. Foto Nele Nutt

Ausammaste, lillepostamentide ja skulptuuride ümbrust tuleb hoida võsastumast ka pargi kaugemates osades. Ausammaste, lillepostamentide ja skulptuuride pealispinda ei tohi ise puhastada, valgendada ega remontida. Selleks tuleb reeglina küsida Muinsuskaitseametilt asjatundlikku abi. Foto Maris Palju

Hoolduskava raames saab ette näha amortiseerunud piirete eemaldamise. Foto Nele Nutt

Mõisaparkidesse ei ole puudest väljasaetud loomaskulptuurid oma olemuselt sobilikud. Foto Nele Nutt

Puutüvede külge kinnitatud valgustid, juhtmed jms tuleb eemaldada. Hoolduskavas tuleb ette näha sobimatu pargiinventari likvideerimine. Foto Nele Nutt

Tihti kohtab parkides palkidest ehitatud pinke ja pink-laudu, mis sobivad küll matkaradadele aga mitte mõisaparki. Pargikujunduslikult valesse asukohta paigutatud istekoht rikub pargivaate. Istekoha ümbruse pinnas on tugevdamata, mistõttu saab ka pinkide ümbruse murupind kahjustada. Foto Nele Nutt

laialivajunud müürikivide hunnikusse ladumine, et müüri piirnevaid alasid saaks niita, kuid ei tohi ette näha müüridest varisenud kivide pargist minema vedamist. Erandkorras võib võsa- ja rohttaimede tõrjeks rajatistelt näha ette mürkkemikaalide kasutamise, kuid seda vaid juhul, kui läheduses ei ole veekogusid ning Keskkonnaamet selleks loa annab.

Sillakeste, purrete, paviljonide jm oluliste rajatiste hoolduse eesmärk on tagada nende esteetiline väljanägemine ja ohutus külastajate jaoks. Ehitus- ja restaureerimistöde jaoks tuleb tellida eraldi projekt.

Varemed

Varemed on tekkinud kas kunagiste hoonete lagunemisel või on need ehitatud spetsiaalselt pargi kujundamiseks. Hoolduskava peaks sisaldama varemete ümbruse korrastust sõltuvalt lagunemisastmest (näiteks võsa eemaldamist hoone vundamendilt, keldritelt jms, kivide kogumist ühte kokku, et võimaldada vundamendi lähiümbruse tasandamist ja hilisemat regulaarset niitmist, et varemeid eksponeerida). Varemete esialgne korrastus ei hõlma konserveerimist, mis vajab kindlasti eriprojekti. Variemisohlike varemete juurde tuleb kavas ette näha hoiatussiltide paigaldamine.

Keldri peal kasvav võsa tuleb eemaldada ja puidust küün lammutada. Mõlemaid tegevusi saab määrata hoolduskavaga. Foto Maris Paju

Varemete ümbrusest tuleb võsa eemaldada varemete säilimise ja vaadeldavuse tagamiseks. Varemete konserveerimiseks tuleb tellida projekt, selle vajaduse ja tellimisaja saab ette näha hoolduskavas. Foto Maris Paju

Võsast väljapuhastatud mõisa peahoone varemed, mis vajavad tasandamist. Võsastumise vältimiseks tuleb teha regulaarset hooldust. Foto Maris Paju

Infokandjad

Hoolduskavas võib ette näha säilitamisväärsete puude nummerdamise ja sildistamise. Foto Maris Paju

Infokandjate (stendid, tahvlid, viidad jms) kasutamisel pargis tuleks lähtuda põhimõttest „nii palju kui vajalik ja nii vähe kui võimalik”. Igasse parki ei ole vaja ilmtingimata infokandjaid paigaldada. Juhul kui nende järele on siiski vajadus, tuleb väga põhjalikult läbi mõelda, kuhu need paigutada (et ei rikutaks vaateid) ja kellele on info suunatud. Info, mis tahvlile kantakse, peab olema põhjendatud ja kvaliteetne, st olema selline, mis tutvustab pargi lugu ning annab juhi-seid pargis liikumiseks. Infotahvilil võiks kajastada pargi kujunemislugu, kompositsiooni ja omanike lugu ning kaitsestaatust, juhtida tähelepanu pargi elustikule ning põnevatele puu- ja rohttaimedele. Kõik tekstid infokandjate tarbeks peavad koostama eriala spetsialistid, samuti tuleb ühe pargi infokandjate kujundus tellida profes-

Parkidesse viitade-siltide paigutamisel tuleks mõelda, kas selle info esitamine just siin ja just praegu on ilmtingimata vajalik. Hoolduskava peaks andma asjakohaseid soovitusi. Foto Nele Nutt

Mõisapargis asuval infotahvilil kujutatud ajalooline plaan on pargi kompositsioonist arusaamiseks suureks abiks. Ajaloolistes mõisaparkidesse paigutatud infotahvlite kujundus võiks aga lähtuda pargi esteetikast ning olla tagasihoidlik ja maitsekas, mitte kontrastprintsibile üles ehitatud. Foto Nele Nutt

Hoolduskava koostamisel tuleb hinnata nii olemasolevate infotahvlite otstarbekust kui ka uute paigaldamise vajadust. Kolm kõrvuti ja erineva kujundusega infotahvli on liiast. Foto Maris Paju

sionaalselt kujundajalt. Infokandjate paigaldus ja tekstid kooskõlastatakse kaitseala valitseja ja Muinsuskaitseametiga. Kaitsealuses pargis tuleb leida sobiv koht ka piiritähiste. Nii tähiste kui ka infokandjate asukohad kantakse kaardile.

Kui pargis on looduskaitseaduse või muinsuskaitseaduse tähenduses kaitsealuseid üksikobjekte (põlispuid, allikaid, rändrahned) või mälestisi (monumente, grotte, ehitisi vms), siis tuleb kavasaatmisel pöörata nende tähiste seisundile ning vajadusel näha ette tähiste paigaldamine ja/või korrastamine. Kui kaitsealusel põlispuul (kivil jms) on olemas endisaegne heas korras betoontäht (mis enamasti on silmatorkamatu), siis tasub kaaluda, kas pargi visuaalse risustamise vältimiseks võiks uuest tähistest loobuda.

Näide läbimõtle mata sildimajandusest. Foto Maris Paju

TEGEVUSKAVA

Tegevuskavas käsitletakse hooldustöödena ja kaitsekorralduslike tegevustena väärtuste koondtabelis nimetatud meetmeid. Tähele tuleb panna, et igale koondtabelis nimetatud ohutegurile peab vastama kindel meede. Tasub jälgida ka seda, et väärtuste koondtabelis on ohutegurid ja meetmed esitatud sama detailsusastme ja sõnastusega kui need on sõnastatud sellele eelneva tekstiosa lõpuks.

Hoolduskava koostamise tulemuseks on **hooldustööde tegevuskava**, milles esmalt kirjeldatakse erinevate väärtustega seotud ühetüübilised tööd (N: võsaraied, niitmine jms) tööliikide kaupa kontsentreeritult eelneva teksti põhjal ning seejärel koostatakse tabelikujuline tegevuskava koos eelarvega. Tabelisse märgitakse planeeritava tegevuse täpne nimetus koos mahu ja seletuskirjas oleva alapeatüki numbriga, milles on toodud tegevuse kirjeldus, selle olulisus (prioriteetsus ehk tähtsusklass I – III), töö tegemise aeg ja prognoositav eelarve. Tööd jagunevad ühekordseteks ja iga-aastasteks ehk regulaarseteks tegevusteks. Iga-aastaste tegevuste korral määratakse töödega alustamise aasta. Ühekordsete tegevuste puhul määratakse töö teostamise aeg, arvestades töö tähtsust ja laadi.

Tegevuste eelisjärjestamisel võetakse arvesse

- pargi põhiväärtused ja eesmärgid;
- ohutegurid, nende toimimise aeg ja olulisus, ohutegurite vältimiseks kasutusele võetavad meetmed;
- tegevuse tulemuslikkus ja väärtuse säilitamiseks tehtavate kulutuste/pingutuste mõttekus/hind.

Võttes arvesse pargi hoolduskava eesmärgid, nende saavutamist mõjutavad tegurid ning vajalikud hooldusmeetmed, järjestatakse tegevused nende tähtsuse alusel alljärgneva jaotuse järgi kolme klassi.

- Esimene eelistus – hädavajalik tegevus, millela hooldusesmäärke on planeeritavas ajavahemikus võimatu saavutada. Väärtuste säilimisele ja toimiva ohuteguri kõrvaldamisele suunatud tegevus.
- Teine eelistus – vajalik (keskmise tähtsusega) tegevus, mis on suunatud väärtuste taastamisele, eksponeerimisele ja potentsiaalsete ohutegurite kõrvaldamisele.
- Kolmas eelistus – soovituslik tegevus, mis aitab kauda väärtuste säilimisele ja taastamisele ning ohutegurite kõrvaldamisele.

Põõsaste hooldus												
Noorendusloiklus											ha	
Isekülvsete puude väljalõiklus massiivist											ha	
...												
Teed ja platsid (tühikordne ja regulaarne hooldus)												
Kruusakattega tee hooldus (ca 2,5–3,0 m lai)											jm	
Uus murukattega pargitee (ca 2,0 m lai) (niitmine 1 kord nädalas)											jm	
Pinnastee hooldus (ca 2,5–3,0 m lai)											jm	
Kruusakattega tee parandamine (aukude täitmine)											m ²	
Pinnastee parandamine (aukude täitmine)											m ²	
...												
Niitmine ja lehtede koristamine (regulaarne hooldus)												
Muru (heina) niitmine puudega kaetud aladelt 2 korda vegetatsiooniperioodi jooksul											ha	
Muru niitmine esindusaladelt 5 korda vegetatsiooniperioodi jooksul											ha	
Lehtede koristamine/freesimine											ha	
Veekogude hooldamine (regulaarne)												
Pargis asuva tiigi/kraavi/oja ja selle kallaste puhastamine											m ²	
Pargis asuva tiigi/kraavi/oja puhastamine sissekukkunud oksstest/rüvedest/prahist											m ²	
Pargis asuva tiigi/kraavi/oja süvendamine											jm	
...												
Loodusõppe ja puhkemajandusega seotud tegevused												
Pargiinventar (tühikordne ja regulaarne hooldus)												
Pargipinkide paigaldamine											tk	

TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

Hoolduskava rakendamise **tulemuslikkust hinnatakse** selle järgi, kas pargi väärtused on säilinud, nagu kaitse-eesmärgiks seatud. Kavas fikseeritud väärtuse algse seisundi põhjal (pindala, tervislik olukord, struktuuri säilimine, tunnusliigid vms) seatakse nii kvantitatiivsed kui ka kvalitatiivsed kaitsekorraldus-eesmärgid. Tulemuslikkust hinnatakse kindlasti hooldusperioodi lõpus, kuid soovitatav on seda teha ka perioodi keskel, et vajadusel saaks kaitsekorraldusmeetmeid korrigeerida.

Tuleb kirjeldada eesmärgi kaupa, milliste indikaatorite ja kriteeriumide alusel iga kaitsekorraldustegevuse tulemuslikkust hinnatakse: näiteks parginiitude taastamise pindala, liigiline koosseis vms. Hindamise kriteeriumid ja indikaatorid märgitakse lühidalt tabelis, allpool on toodud näidistabel.

Ptk nr	Väärtus	Indikaator	Kriteerium	Tulemus	Selgitus
	Pargiaasad	Avamaastike ja neile omaste liikide säilimine	Aasade pindala; aasaliikide olemasolu	Tüübiomaste pargiaasade pindala on säilinud hoolduskavas kavandatud ulatuses.	Seiratakse pindala ning liikide esinemise järgi.
	Kodukakk	Liigi esinemine	Liigi arvukus/olemasolu	Läbi on viidud kakkude seire ning on olemas andmed isendite arvu kohta.	Vajalik hinnata õõnespesitsejate esinemist ja sellest lähtudes anda juhised pargi hooldamiseks (säilitades õõnsad puud).
	Kaitsealused taimeliigid	Kaitstava liigi ja tema elupaiga seisund	Liigi arvukus ja elupaiga pindala	Inventeeritud elupaikade ja liikide andmed on kantud EELISesse. Leiu- ja kasvukohad säilivad vähemalt inventuuriaegsel tasemel.	Andmetest lähtuvalt on tagatud õiged kaitsekorraldusmeetmed.
				

Lisa 1. Firenze harta

Firenzes 21. mail 1981. aastal kogunenud ICOMOS-IFLA Ajalooliste Parkide Rahvusvaheline Komitee otsustas koostada ajalooliste parkide kaitse harta. Harta nimeks sai koosolekulinna järgi Firenze harta ning selle registreeris ICOMOS 15. detsembril 1982. aastal Veneetsia harta lisana.

Määratlused ja eesmärgid

Artikkel 1

„Ajalooline park on arhitektuurne ja aiakunstiline kompositsioon, mis pakub avalikkusele huvi ajaloolisest või kunstilisest vaatenurgast.” Sellisena tuleb teda pidada mälestiseks.

Artikkel 2

„Ajalooline park on arhitektuurne kompositsioon, mille koostisosad on peamiselt taimsed, seega elavad, mis tähendab, et nad on hävinevad ja uuenevad.” Nii peegeldab pargi ilme igavest tasakaalu aastaegade vaheldumise, kasvu ja allakäigu ning kunstniku ja aedniku tahte vahel hoida parki pidevalt muutumatuna.

Artikkel 3

Ajaloolist aeda kui mälestist tuleb kaitsta Veneetsia harta vaimus. Kuivõrd ta on aga elav mälestis, tuleb tema kaitseks kohaldada erilisi reegleid, mis sisalduvad käesolevas hartas.

Artikkel 4

Ajaloolise pargi arhitektuurse kompositsiooni moodustavad

- planeering ja topograafia;
- taimestik – selle liigid, proportsioonid, värvid, paigutus ja kõrguste vahekorrad;
- struktuuri- ja kujunduselemendid;
- vesi, voolav või seisev, taevast peegeldav.

Artikkel 5

Kultuuri ja looduse vaheliste sidemete väljendajana ning puhkamiseks ja mediteerimiseks sobiva paigana on ajalooline park tähtis kui maailma ideaalpilt, „paradiis” selle sõna iidse tähenduses, olles samal ajal kindla kultuuri, stiili, ajastu ning tihti ka loova kunstniku originaalsuse tunnistaja.

Artikkel 6

Ajaloolise pargi mõiste hõlmab nii väikeseid aedu kui ka suuri parke, nii regulaarseid kui ka vabakujunduslikke.

Artikkel 7

Hoolimata sellest, kas ajalooline park on seotud ehitisega või mitte – esimesel juhul on ehitise pargi lahutamatu osa –, ei tohi parki käsitleda lahus seda ümbritsevast keskkonnast, olgu see siis linn või maa, kunstlik või looduslik keskkond.

Artikkel 8

Ajalooline paik on eriline maastik, mis on seotud näiteks olulise ajaloolise sündmusega, tuntud müüdi, kuulsala lahingu või tuntud maaliga.

Artikkel 9

Ajalooliste parkide kaitse sõltub nende uurimisest ja dokumenteerimisest. Pargid eeldavad mitmesugust tegevust, eelkõige hooldamist, säilitamist ja vajadusel restaureerimist. Teatavatel juhtudel võib olla soovitatav rekonstrueerimine. Ajaloolise pargi autentsus põhineb nii eri osade suurusel ja suhetel kui ka tema dekoratiivsetel elementidel ning pargi eri osades kasutatavate taimede ja anorgaaniliste materjalide valikul.

Hooldamine, säilitamine, restaureerimine, rekonstrueerimine

Artikkel 10

Kõikide ajaloolise pargi või selle osade hooldamise, säilitamise, restaureerimise või rekonstrueerimise puhul peab arvestama pargi kujunduselementide terviklikkust. Üksikute tegevuste eraldamine rikuks terviku ühtsust.

Hooldamine ja säilitamine

Artikkel 11

Ajalooliste parkide pidev hooldus on ülimalt tähtis. Kuna park koosneb peamiselt taimsest materjalist, eeldab pargi muutumatuna hoidmine vajaduse korral nii taimede kiiret asendamist kui pikaajalisi perioodilise uuendamise programme (mahavõtmine ja asendamine sobivas suuruses taimedega).

Artikkel 12

Korrapäraselt asendatavate puu- ja põõsaliikide ning mitme- ja üheaastaste taimede valikul tuleb arvestada igas botaanilises ja aianduskultuurilises piirkonnas välja kujunenud tavasid, et määrata kindlaks algsed liigid ning neid säilitada.

Artikkel 13

Püsivaid või teisaldatavaid arhitektuurilisi, skulpturaalseid või dekoratiivseid elemente, mis moodustavad ajaloolise pargi lahutamatu osa, võib eemaldada või ümber paigutada ainult juhul, kui see on möödapääsmatu nende konserveerimiseks või restaureerimiseks. Kõik sellised ohustatud elemendid tuleb asendada või restaureerida kooskõlas Veneetsia harta põhimõtetega. Sealjuures tuleb fikseerida iga asendamise kuupäev.

Artikkel 14

Ajaloolist parki tuleb säilitada sobivas ümbruses. Igasugune füüsilise keskkonna muutmine, mis kahjustaks ökoloogilist tasakaalu, peab olema keelatud. See puudutab kõiki nii pargisisese kui ka -välise infrastruktuuri aspekte (kuivendamine, niisutusüsteemid, teed, parklad, tarad, hooldusrajatised, objektid pargiküllastajate teenindamiseks jne).

Restaureerimine ja rekonstrueerimine

Artikkel 15

Ajaloolises pargis ei tohi midagi restaureerida ega eelkõige rekonstrueerida ilma eelnevate põhjalike uuringuteta, millega tuleb tagada, et töid tehakse teaduslikel põhimõtetel. Vajalikud abinõud hõlmavad kõike alates väljakaevamistest ning lõpetades dokumentide kogumisega selle pargi ning teiste samalaadsete parkide kohta. Uuringute põhjal tuleb ette valmistada projekt, mille peavad enne tööde alustamist läbi vaatama ja heaks kütma vastava ala asjatundjad.

Artikkel 16

Restaureerimisel tuleb arvestada pargi ajalooliste arenguetappidega. Põhimõtteliselt ei tohiks ühtegi perioodi eelistada teisele, välja arvatud erijuhtudel, kui pargi teatavad osad on kahjustatud või hävinud nii ulatuslikult, et park otsustatakse rekonstrueerida looduses säilinud jälgede või vaieldamatute dokumentaalsete tõendite alusel. Selliseid rekonstruktsioonitöid võib teha eelkõige nendes pargiosades, mis paiknevad selles asuvate ehitiste vahetus läheduses, et tuua esile nende kujunduse kokkukuuluvust.

Artikkel 17

Kui park on täielikult kadunud või kui on olemas vaid oletuslikke tõendeid tema ajaloo etappide kohta, ei saa rekonstruktsiooni pidada ajalooliseks pargiks.

Kasutamine

Artikkel 18

Kuigi ajalooline park on kujundatud selleks, et olla üldsusele avatud, peab küllastajate arv olema piiratud vastavalt pargi suurusele ja koormustaluvusele, et hoida tema füüsilist seisundit ja kultuurilist sõnumit.

Artikkel 19

Ajalooline park on oma olemuselt ja eesmärgilt rahulik paik, mis on loodud inimestevaheliseks suhtlemiseks, vaikuse ja looduse tunnetamiseks. Pargi igapäevase kasutuse selline mõistmine vastandub pargi kasutamisele nendel harvadel juhtudel, kui seal korraldatakse pidulikke üritusi. Seepärast tuleks selgelt määratleda tingimused ajaloolise pargi selliseks kasutamiseks, et iga seesugune pidustus iseenesest võimendaks pargi visuaalset mõju, selle asemel et seda moonutada või kahjustada.

Artikkel 20

Kuigi ajaloolised pargid võivad sobida vaikeseks igapäevasteks harrastusteks, tuleb vajadusel nende naabruses luua eraldi alad aktiivsete ja hoogsate mängude ja sportimise tarvis. See võimaldab rahuldada avalikkuse vajadusi, ilma et kahjustataks parkide ja maastike säilitamist.

Artikkel 21

Aastaaegadest tulenevaid hooldamis- ja säilitamistöid ning lühiajalisi töid pargi algupärasuse taastamiseks tuleb alati eelista pargi avalikule kasutamisele. Pargi igasugune külastamine peab olema korraldatud nii, et säiliks paiga ajalooline vaim.

Artikkel 22

Kui park on ümbritsetud müüri, ei tohi seda lammutada, ilma et oleks kaalutud selle kõiki võimalikke tagajärgi, mis võivad muuta pargi atmosfääri ja mõjutada tema säilitamist.

Õiguslik ja halduslik kaitse

Artikkel 23

Vastutavate ametiisikute kohustus on võtta pädevate ekspertide kaasabil asjakohaseid õiguslikke ja halduslikke meetmeid ajalooliste parkide uurimiseks, dokumenteerimiseks ja kaitseks. Ajalooliste parkide kaitse peab olema korraldatud maakasutusplaanide kaudu ning üld- ja detailplaneeringute dokumentatsioon peab selgelt viitama vastavatele kaitsetsätetele. Samuti on vastutavate ametiisikute ülesanne korraldada pädevate ekspertide abiga ajalooliste parkide hooldamise, säilitamise, restaureerimise ning vajadusel ka rekonstrueerimise rahastamist.

Artikkel 24

Ajalooline park kuulub kultuuripärandi hulka, mille säilimine nõuab selle laadist tulenevalt koolitatud asjatundjate suurt ja pidevat hoolt. Seetõttu tuleb tagada vastava pädevusega isikute – ajaloolaste, arhitektide, maastikuarhitektide, aednike ja botaanikute – ettevalmistamine. Samuti tuleb tagada hooldamiseks ja taastamiseks vajamineva taimmaterjali kasvatamine.

Artikkel 25

Ajalooliste parkide vastu tuleb äratada huvi kõikvõimalikel viisidel, mis rõhutavad parkide väärtust kultuuripärandina, soodustavad nende hindamist ja suurendavad teadmisi parkide kohta. Selleks võivad olla teadusuuringute edendamine; rahvusvaheline informatsiooni vahetamine ja levitamine; trükiväljaanded, sealhulgas populaarteaduslikud; parkide küllastamise soodustamine sobiva kontrolli all ning meedia kasutamine, et suurendada teadlikkust looduse ja ajaloopärandi austamise vajalikkusest. Kõige väljapaistvamad ajaloolised pargid esitatakse maailmapärandi nimekirja kandmiseks (The World Heritage List).

Lisa 2. Valik uuemast kirjandusest pargihoolduse kohta

Järve, S. Puuseened pargi- ja ilupuudel. Tallinn, 2006.

Järve, S.; Eskla, V. Puude ja põõsaste lõikamine. Tallinn, 2009.

Mölder, A. Vanade pargipuude hooldamine. Luua, 2010.

Nurme, S.; Paju, K.-M. Pargitaimestiku hooldus. Muinsuskaitseamet, 2009.

Nutt, N. (koostaja). Parkide restaureerimine. Tartu, 2008.

Lisa 3. Näidised

LISA 3.1. Pargi hoolduskava koostamise lähteülesanne

- Määrata ala, mida kava käsitleb.
- Koostada ala kohta hetkeolukorra kirjeldus, sh haljastuse hinnang vastavalt kokkulepitud metoodikale tabeli kujul.
- Kirjeldada pargi väärtused ja peamised neid ohustavad tegurid.
- Kanda kaardile hooldusloikust ja toetust vajavad puud ning kirjeldada sobivaid hooldusvõtteid.
- Kanda kaardile võsastunud alad ning kirjeldada vajalikud hooldustööd ja töövõtted.
- Kanda kaardile vaatesektorid ning kirjeldada vajalikud hooldustööd ja töövõtted.
- Kanda kaardile avatud alad (pargiaasad) ning kirjeldada vajalikud hooldustööd ja töövõtted.
- Esitada tiikide puhastamise põhimõtted.
- Hinnata tiikide korrastamise vajadust.
- Hinnata arhitektuursete väikevormide seisukorda ning hoolduse, konserveerimise, restaureerimise jms vajadust ja kirjeldada vajalikke hooldustöid.
- Hinnata pargiteede seisukorda ning teedehituse projekti tellimise vajadust; kirjeldada vajalikud hooldustööd.
- Varemete olemasolul hinnata nende seisukorda ning konserveerimise vajadust; kirjeldada esmased hooldustööd.
- Hinnata infokandjate vajadust ja/või seisukorda ning kirjeldada vajalikud hooldustööd.
- Hinnata spetsiifiliste projektide tellimise vajadust.
- Määrata tööde maht ja tähtsusjärjekord.
- Koostöös tellijaga koostada tööde ajagraafik.
- Hooldustööde täpsusastmest lähtuvalt hinnata geodeetilise alusplaani koostamise vajadust.
- Koostada geodeetiliseks moodsustuseks lähteülesanne (kui on vaja tellida geoalus). Määrata geodeetilise moodsustuse täpsusaste ning moodsustatava ala suurus.

LISA 3.2. Pargi geoaluse koostamise lähteülesanne

Lähteülesandes tuleb panna kirja kõik tingimused, mida maamõõtja peab ala mõõdistamisel arvestama. Kuna alusplaani täpsus ja sellele kantud informatsioon mõjutab otseselt projekti/töö kvaliteeti, peab lähteülesanne olema täpne ja detailne. Tuleks lähtuda põhimõttest, et ainult nii palju ja täpselt, kui vajalik. Objekte, mida projekteerimisel ei kasutata, ei ole vaja üles mõõta. Nii saab alusplaani maksumust optimeerida ja vältida põhjendamatuid kulutusi.

Töö eesmärk

Eesmärgiks on koostada ... pargi arendustööde planeerimiseks ja hoolduse paremaks korraldamiseks geoalus. Mõõdetava ala piir on näidatud lisatud joonisel.

Geoalusel peavad olema kajastatud

- üksikpuud, puudegrupid, alleed
- põõsastikud
- teed, rajad
- kõlviku piirid
- varemed, kiviaiad
- tiigid
- kraavid
- suured kivid
- suured (läbimõõte alates 30 cm, eraldi märkida alates 60 cm) kännud
- ehitised
- trassid

Töös pöörata erilist tähelepanu

- põlispuudele: eraldada tingmärkidega eriti silmapaistvad põlispuud (läbimõõt üle 60 cm), suured (üle 30 cm) ning alla 30 cm läbimõõduga puud;
- ...

Geoalus tuleb tellijale esitada nii paberil (mõõtkava 1:500) 1 eksemplaris kui ka digitaalselt (X formaadis).

Pargiala mõõdistamise lähteülesandes võiksid sisalduda järgmised objektid.⁸

Puud ja põõsad. Alusplaanile kanda üksikpuud ja põõsad. Eraldi leppemärkidega tuleks tähistada okas- ja lehtpuud, põõsad ja võsa. Üksikpuude valikul võib võtta aluseks ka rinnasdiameetri: näiteks märkida kaardile kõik puud, mille rinnasdiameeter on üle 5 cm.

Teed. Teede kõrgusmärgid märkida kindla vahemaa tagant, milleks võiks olla näiteks 5 m (kõrgusmärkide tihedus sõltub reljeefist). Tee ristprofiil anda kolme punktiga (profiil on vajalik vertikaalplaneerimiseks).

Veekogud. Esitada veekogude kallaste kõrgusmärgid ning kraavide horisontaalne läbimõõt.

Rajatised. Mõõta üles kõik maapealsed rajatised: vundamendid, trepid, varemed, künnised, äärekivid jms. Treppide puhul esitada ülemise ja alumise astme ning vaheplatvormide kõrgusmärgid ja astmete arv.

Kivid. Mõõta kõik kivid, mille kõrgus maapinnast on rohkem kui 30 cm, märkida kivi kõrgus maapinnast ja horisontaalne läbimõõt. Eristada üksikkividest varemed ja kivihunnikud, mis märkida eraldi leppemärgiga.

⁸Loetelu koostamisel on kasutatud H. Kalbergi juhendmaterjali „Soovitusi geodeetilise alusplaani tellimiseks” (2001, käsikiri).

Kinnistud. Märkida plaanile kinnistute piirid ja kooskõlastada need kinnistute valdajatega.

Tehnovõrgud. Märkida plaanile kõik maapealsed ja maa-alused tehnovõrgud (elektrikaablid ja -liinid, telekommunikatsioonikaablid, gaasitorud, veetorud, kanalisatsioonitorud, sademevete kanalisatsioonitorud, kütetorud, drenaazitorud) ja kooskõlastada need tehnovõrkude valdajaga.

Reljeef. See märkida alusplaanile samakõrgusjoontena iga 0,5 m tagant. Aladel, kus nõlva kalle on suurem kui ...%, märkida reljeefiga 0,1 m tagant.

Kui alusplaan on koostatud kunagi varem, tuleb selle täpsust kontrollida ja vajaduse korral tellida ülemõõtmine. Välitöödel silma järgi täiendatud alusplaan ei ole rekonstrueerimisprojekti jaoks piisavalt täpne. Kontrollida tuleb ka alusplaani aktuaalsust, st selle paikapidavust. Kui mõõdistamise lähtealusena kasutatakse kunagi ammu tehtud alusplaani, mis küll digitaliseeritakse, kuid jäetakse välitöödel kontrollimata või kontrollitakse puudulikult, tekib projekteerijal hiljem probleeme, mille lahendamine nõuab aega ja raha. Pärast alusplaani kättesaamist tuleb kindlasti kontrollida selle vastavust lähteülesandele ja hetkeolukorrale.

LISA 3.3. Mõisted⁹

Sanitaarraie – jalal kuivanud ja kuivavate ning tugevalt vigastatud puude ning pöösaste raie. Samuti võsa raie (säilitamiseks sobimatu looduslik uuendus).

Valgustus- ja harvendusraie – tihedate puudegruppide harvendamine, säilitatavate puude valgusolude parandamine.

Perspektiivne raie – ebaperspektiivsete puude raie, mis tehakse 5–10 a jooksul. Sellesse raiesse kuuluvad puud, mida tuleb algul säilitada istutatavate puude turbeks, tuulekaitseks jms eesmärgil.

Kujundusraie – nende väheväärtuslike puudegruppide või üksikpuude raie, mis asendatakse kujunduslikult samamahuliste gruppide või üksikpuudega, ning nende väheväärtuslike üksikpuude või puudegruppide raie, mis segavad pargi uue rekonstrueerimiskavaga planeeritud elementide – alleede, teede, platside, arhitektuursete väikevormide jm – väljaehitamist. Kujundusraie ei kuulu hooldustööde alla ning see tuleb vajadusel määrata juba eraldi projektiga.

Hoolduslõikus – (ka harvendus- või sanitaarlõikus) tehakse pidevalt puu eluea jooksul. Lõikuse eesmärk on eemaldada haiged, kuivanud, murdunud, ebadekoratiivsed ning segavad harud ja oksad.

Hoolduskava – kava, milles määratakse pargi elementaarseks hooldamiseks vajalikud hooldustööd (eelkõige niitmine ja sanitaarraie, säilitamisväärsete puude hoolduslõikus), nende tegemise aeg ja mahud. Hoolduskava ei käsitle üldjuhul projekteerimist ega ruumistruktuuri muutusi.

Eskiisprojekt – nähakse ette plaanitavate muudatuste iseloom, kavandatavate objektide paigutus, võimalikud lammutused, raied jms tegevus, millega võivad kaasneda väljakujunenud ruumistruktuuri muudatused. Eskiisprojekti põhjal peab olema võimalik hinnata plaanitavate muudatuste mahtu. Eskiisprojekt peab andma juhendeid järgnevateks projekteerimistöödeks.

Eelprojekt – antakse pargi kavandi põhimõtteline lahendus koos vajalike rajatiste ning tarindite põhimõttelise lahendusega, käsitledes järgmisi teemasid: säilitatavad, lammutatavad ja rajatavad ehitised; teede ja platside paigutus, üldmõõtmed ja materjalid, juurdepääsuteed, vajaduse korral võimalik liiklusskeem; uushaljastuse põhimõtteline paigutus kompositsioonelementide kaupa; võimalike arhitektuursete väikevormide ning väikeehitiste paigutus ja põhimõtteline lahendus, vajaduse korral maapinna ja teekatte kalde põhimõtteline lahendus ning tehnovõrkude lahendus.

Põhiprojekt – antakse pargi kavandi täpsustatud lahendus koos vajalike rajatiste ja tarindite täpsustatud lahendustega ning esitatakse kompositsiooni analüüs ja käsitus projekti kontekstis. Projektlahenduses antakse kavandatavate muudatuste täpne kirjeldus, käsitledes järgmisi teemasid: säilitatavad, lammutatavad ja ehitatavad ehitised ning rajatised; juurdepääsuteed, teede ja platside paigutus ja mõõtmed, sidumine geoalusega, materjalid, konstruktsioonid, vajaduse korral liiklusskeem; puistu hinnang ning analüüs, mille osana näidatakse raied üksikpuude kaupa; uushaljastuse täpne paigutus ja liigiline koosseis üksikpuude või kompositsioonelementide kaupa; arhitektuuri väikevormide ja väikeehitiste paigutus ning nende arhitektuurset lahendust selgitavad vaated, lõiked jm, millel kajastuvad põhimõõtmed, mater-

⁹ Terminite väljatöötamisel on tuginetud järgmistele materjalidele:

Eskla, V., Järve, S. Puude ja pöösaste lõikamine. Tallinn: Maalehe Raamat, 2001 (Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda);

Nutt, N., Maiste, J., Nurme, S. Parkide restaureerimine. Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledž, 2008 ([Tallinn: Printon]);

Tappo, E. Pargimetsad ja nende kujundamine raietega. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeerium. Ilmunud: Tallinn: Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeerium, 1967. Kaitsealuste põlispuude hooldustööde või kaitse lõpetamise otsustamise metoodiline juhend. Tartu, LV;

Arheoloogia- ja arhitektuurimälestiste ümbruses säilitamisele või eemaldamisele kuuluvate puude määramine, 1995. Metoodiline juhend. Keskkonnaministeerium ja Muinsuskaitseamet.

jalivalik, värvus ning põhimõtteline konstruktsioonilahendus; vajadusel vertikaalplaneerimine ja tehnovõrkude ja -seadmete paiknemine, parameetrid ja liitumiskohad. Muinsuskaitseamet annab loa mälestisel töid alustada Muinsuskaitseametiga kooskõlastatud põhiprojekti alusel, kui on tagatud, et tööd teeb muinsuskaitse tegevusloaga ettevõtja¹⁰ ja muinsuskaitset järelevalvet teeb muinsuskaitse tegevusloaga erialaspetsialist.

Tööprojekt – täpsustatakse põhiprojektis esitatud lahendusi, eelkõige tehnorajatised, väikeehitised jms lahendused. Eeskätt lisatakse ja täpsustatakse kõik vajalikud mõõtmed, mis ei ole kindlaks määratud põhiprojektis, materjal ja värvilahendus ning inventari, arhitektuuri väikevormide, väikeehitiste ja tehnorajatisete konstruktsiooniline lahendus, samuti täpsustatakse materjalide, seadmete jms kvaliteedi ja paigalduse nõuded.

Uuring – mingi probleemi lahendamist taotlev, eesmärgistatud ja ajaliselt piiratud tegevus. Uuringu eesmärk on anda vastus mingile konkreetsele probleemile. Näiteks: Missuguse haiguse või kahjustuse tagajärjel hukkus Tsooru allee?

Inventuur – vara/väärtuste perioodiline kontroll või ühekordne seisu fikseerimine, millele järgneb seire. Inventuuri eesmärgiks on fikseerida vara/väärtuste olem, hulk ja/või seisund konkreetsetes ajahetkes. Näiteks: Missugused puuliigid esinevad Kukulinna pargis ja missugune on nende seisund?

Seire – pidev keskkonna vm seisundi jälgimine, monitooring. Seire eesmärgiks on kaardistada keskkonnas/väärtuste seisundis toimuvaid muutusi ajas. Näiteks: Linnustiku seire tulemusena vaadeldakse lindude arvukuse muutusi ajas konkreetsetel seirealal.

Riiklik seire – seire, mille tulemusena jälgitakse keskkonnaseisundit riiklikul tasemel. Näiteks: Musttoonekure seire tulemusena vaadeldakse musttoonekure arvukuse ja sigimisedukuse muutusi Eesti riigi tasemel.

Tulemusseire – seire, mille tulemuste alusel hinnatakse kaitsekorralduslike tegevuste mõju kaitse-eesmärkide saavutamisele konkreetsetel alal. Ehk tulemusseire alusel hinnatakse läbiviidud tegevuste mõju mingi konkreetse objekti seisundile. Näiteks: Kaunis-kuldkinga tulemusseire eesmärgiks Konguta LKA-l on hinnata kas ja mis suunas mõjutab kauni-kuldkinga arvukust ja seisundit läbiviidavad raied elupaigas.

Elustikupu – bioloogiliselt ja looduskaitsealises väärtuslik puu ehk elurikkuse tagamiseks vajalik puu. Nendeks on suurte mõõtmetega ja vanad puud; jämedad surnud ja surevad, seisvad ja maha langenud puud ja tüükad; õõnsustega ja lõhedega puud; laialehised puud (tamm, saar, vaher, jalakas, künnapu, pärn, sanglepp) ja kitsalehise puuna haab; surnud, eri lagunemisastmes kõdunevat puitu sisaldavad lama-puud ja tüükad.

Vääriselupaik – on inimese tegevusest väga vähe mõjutatud metsaala, kus praegu suure tõenäosusega leidub ohustatud, ohualteid, haruldasi või tähelepanu vajavaid elupaikadega kitsalt kohastunud liike.

¹⁰ Parkide restaureerimiseks ei nõuta muinsuskaitse tegevusloaga ettevõtet.

LISA 3.4. Liigikaitse parkides ja vastav hoolduse aeg

Koostaja Vello Keppart, 2011

Elustiku rühm	Jaanuar		Veebruar		Märts		Aprill		Mai		Juuni		Juuli		August		September		Oktoober		November		Detsember			
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III		
Kodukakk			mäng			muneb	haub				pojad															
Laululinnud																										
Kästiivalised: suurkõrv, nahkhiired, lendlased, suurvidev-lane	sügav talveuni		lahkumine talvituspaigast		pesaehitus		hilised pesad		munad		järelkurnad		kevad-suvine raierahu		talvituspaiga asustamine, jooksuaeg, talveuni		talveuni või hiline ümberasumine		ei toituta, sest putukad ei lenda		häirimistundlik aeg talvituspaikades					
	ei toituta								poegimine		abitud pojad koloonias		häirimiskeelu aeg													
	häirimistundlik aeg talvituspaikades																									
Esindusväljakute ilumuru niitmine	niitekõrgus suvel h=4-5 cm, mais ja septembris 5-6 cm, korruga pügatakse kuni 1/3 muru keskmisest kõrgusest																									
Pargiaasa niitmine	üks kord h=5-10 cm, vajadusel kaks korda																									
Puisniidu niitmine*	üks kord h=5-10 cm																									
Pargimuru niitmine	üks kord h=5-10 cm																									
Metsataimedega puistu niitmine	niitmine ei ole vajalik																									
Vanae puude raie ja hooldus	sobivaim raie aeg		kui pargis ei pesitse kakkusid																							
Võsa niitmine	tõhus aeg																									
õõnsustega puude hooldus; raie soovitatav külmunud pinnasega																										

Pargiaas e pargilgendik on rohtraimede valgusrikas kasvukoht. **Pargimuru** e varjumuru on poolvarjus niidumuru. Parkides sobib üks **lillemuru** tüüpidest – **niidumuru**, mis on rajatud matkimaks loodusliku niitu ja mida hooldatakse nagu pargiaasa või puisniitu. See koosneb looduslikest, soovitatavalt madalakasvulistest, kõrrelistest ning niidukooslustele iseloomulikest teiste sugukondade rohtraimedest, mis paistavad silma õitsemise ja/või õite dekoratiivsusega. **Lillemuru** on üldnimetus väiksema hooldusintensiivsusega murutiibile, mis koosneb kõrrelistest ja õitsetest rohtraimedest ning rajatakse varvate seemnesegudega või kujundatakse murust spetsiaalsete hooldusvõtetega. Eristatakse erinevaid lillemurusid vastavalt kasutatavate taimede ealusele (lühiajalised ja pikaajalised) ja taimestiku kõrgusele (madalad ja kõrged).

* Puisniite ja puisniidu sarnaseid alasid esineb mõnedes parkides (nt Rava park, tammik); puisniite on mõnes paigas nimetatud parkideks, nt Jalase kooli kõrval olev Onni park on tegelikult puisniit.

LISA 3.5. Linnuliigi pesapaigad

Koostaja Vello Keppart, 2011

Linnuliigi pesapaigad	Samblarinne	Rohurinne		Põõsarinne	Puurinne	
	Maapinnal	Ilumurus	Pargiaasal	Põõsastel	Okstel	Õõnepuus
Punarind	***					*
Õõbik	***					
Metskiur	***		**	*		
Lehelinnud			***	*		
Aed-roolind			***	*		
Putke-roolind			***	*		
Karmiinleevike				***		
Põõsalinnud				***	**	
Võsaraat				***	**	
Punaselg-õõgija				***	*	
Talvike	*			*	**	
Rästad	*			**	***	
Rohevint				**	***	
Kõõsulane				**	***	
Kanepilind				**	***	
Metsvint				*	***	
Ohakalind				*	***	
Leevike				*	***	
Koldvint					**	
Siisike					***	
Põõlpoiss					***	
Suurnokk-vint					***	
Hallvares					***	
Kõõnivares					***	
Kõõblik					*	
Porr						*
Kõõrvukrõõts					***	
Kõõdukakk						***
Suluspesitsejad						***

Suluspesitsejad: kuldnokk, must-kõõrsenõõpp, võõike-kõõrsenõõpp, lepalind, tihased, puukõõristaja, varblased, hakk, võõõnkael, võõõrbkakk, karvasjalg-kakk ning tugiliikidena rõõõnid, kes teevad puuõõõnsusi õõõneloomadele. Õõõnepuud tõõõidavad ka elustikupuu õõõlesannet.

* harva ** tavaliselt *** sageli võõõ ainult selles elupaigas pesitsev linnuliik

LISA 3.6. Kõõõlinna mõõõisa pargi kaitsekorralduskava 2012–2021

KESKKONNAAMET

Kukulinna mõisa pargi kaitsekorralduskava 2012–2021

CENTRAL BALTIC
INTERREG IV A
PROGRAMME
2007-2013

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND
INVESTING IN YOUR FUTURE

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	5
1.1. PARGI ISELOOMUSTUS	5
1.1.1. <i>Asukoht</i>	5
1.1.2. <i>Ajalooline ülevaade</i>	5
1.1.3. <i>Suurus ja piirid</i>	5
1.1.4. <i>Reljeef</i>	8
1.1.5. <i>Veestik</i>	8
1.1.6. <i>Hooned pargis</i>	9
1.2. MAAKASUTUS	12
1.3. HUVIGRUPID	12
1.4. KAITSEKORD	13
1.5. UURITUS	15
1.5.1. <i>Pargielustiku uuritus ja seired</i>	15
1.5.2. <i>Projektid</i>	16
2. VÄÄRTUSED JA KAITSE-EESMÄRGID	17
2.1. PARGIRUUM	17
2.1.1. <i>Kujundusstiil</i>	17
2.1.2. <i>Tervikkompositsioon</i>	19
2.1.3. <i>Vaated</i>	19
2.1.4. <i>Teedevõrk</i>	23
2.1.5. <i>Veekogud</i>	23
2.2. ELUSTIK	25
2.2.1. <i>Puistu</i>	25
2.2.2. <i>Puudegrupid</i>	26
2.2.3. <i>Märkimisväärsed üksikpuud</i>	26
2.2.4. <i>Muu elustik</i>	29
2.3. HOONED JA RAJATISED	29
2.3.1. <i>Hooned</i>	29
2.3.2. <i>Rajatised ja väikevormid</i>	30
2.3.3. <i>Piirded ja väravad</i>	30
3. KAVANDATAVAD KAITSEKORRALDUSLIKUD TEGEVUSED	35
3.1. HOOLDUSTÖÖDEST ÜLDISELT	35
3.2. VÕSARAIE	37
3.3. ALLEEDE JA PUUGRUPPIDE HOOLDUS	39

3.3.1. Puugruppide võrahooldus	39
3.3.2. Tüvehooldus	39
3.3.3. Üksikpuude võrahooldus	40
3.4. PÕÓSASTE HOOLDUS	42
3.5. AVATUD MURUALADE JA PUUDEALUSE HOOLDUS	42
3.5.1. Avatud alade niitmine	42
3.5.2. Puudealuse niitmine	43
3.6. VAADETE HOOLDUS	43
3.7. VEEKOGUDE HOOLDUS	44
3.7.1. Saadjärve veepeegli hooldus	44
3.7.2. Tiikide süsteemi hooldus	44
3.7.3. Piirdekraavi hooldus	44
3.8. TEEDE HOOLDUS	45
3.9. MÜÜRI HOOLDAMINE	45
3.10. PRÜGI KORISTAMINE	45
3.11. ELUSTIKU KAITSE KORRALDAMINE	45
3.11.1. Käsiivaliste kaitse korraldamine	45
3.11.2. Dendrohinnangu koostamine	46
3.12. PARGI KAITSE KORRALDAMINE	46
3.12.1. Tähistamine	46
3.12.2. Infotahvli paigaldamine	46
3.12.3. Geoaluse koostamine	46
3.12.4. Tulemuslikkuse hindamine	46
3.12.5. Uue kava koostamine	46
4. KAITSEKORRALDUSE TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE	49
KASUTATUD MATERJALID	51
LISAD	52
LISA 1 KAITSEALUSTE PARKIDE, ARBOREETUMITE JA PUISTUTE KAITSE-EESKIRI	52

Vastavalt looduskaitseeaduse §-le 25 on kaitsekorralduskava (parkide puhul sisuliselt hoolduskava, edaspidi *kava*) hoiualade ja kaitsealade, sh ajalooliste parkide alapõhise kaitse korraldamise aluseks. Kava kinnitab Keskkonnaameti peadirektor. Teave kava kinnitamise kohta avalikustatakse Keskkonnaameti veebilehel.

Käesoleva Kukulinna mõisa pargi kava eesmärk on:

- anda lühike ülevaade kaitstavast pargist - selle kaitsekorrast, väärtustest ja kaitse-eesmärkidest, maakasutusest, huvigruppidest;
- analüüsida ala eesmärke ning anda hinnang iga põhiväärtuse seisundile;
- arvestades parkidele kaitse-eeskirjaga seatud kaitse-eesmärke määrata alale mõõdetavad kaitse-eesmärgid ning kaitsekorralduse oodatavad tulemused kaitsekorraldusperioodi lõpuks ja 30 aasta perspektiivis;
- anda ülevaade peamistest väärtusi mõjutavatest tegevustest, kirjeldada kaitseks vajalikke meetmeid koos oodatavate tulemustega;
- määrata põhiväärtuste säilimisele, taastamisele ja tutvustamisele suunatud kaitsekorralduslike tegevuste elluviimise plaan koos tööde mahu, koha, ulatuse, kirjelduse, võimaliku korraldaja ja orienteeruva maksumusega;
- luua alusdokument pargi kaitsekorralduslike tööde elluviimiseks ja rahastamiseks.

Kukulinna mõisa pargi kava loomisel lähtuti kaitsekorralduskava koostamise juhistest, pargi hoolduskava koostamise juhendist ja Firenze hartast.

Kukulinna mõisa pargi kava koostasid Nele Nutt, Liina Ratask (ajalooline ülevaade, joonised) ja Maris Paju (elustiku käsitlus) 2011. aastal Keskkonnaameti tellitud hoolduskava koostamise juhendi juurde kuuluva näidiskavana. Kava on koostatud kirjanduse allikate, andmebaaside ja välitööde põhjal. Kava koostamise käigus ei viidud läbi uuringuid ega inventuure.

Kava koostamist koordineeris ja koostajaid konsulteeris Keskkonnaameti Jõgeva-Tartu regiooni kaitse planeerimise spetsialist Maris Paju. Kava ülesehituse osas andis nõu Jõgeva-Tartu regiooni juhtivspetsialist Kaili Viilma.

Käesolevas näidiskaitsekorralduskavas on hallika taustaga märgitud need teksti osad, mis kavandatakse ja kajastatakse kaitseala valitseja poolt kinnitatavas kaitsekorralduskavas, kuid pole vajalikud teiste huvigruppide (kohalikud omavalitsused, MTÜ-d, SA-d, RMK jne) poolt tellitavates hoolduskavades. Sellised tegevused on näiteks elustiku inventuurid ja uuringud, kaitseala välispiiri tähistamine, kaitse tulemuslikkuse hindamine elustikku puudutavas osas. Hoolduskava puhul tagatakse elustiku väärtustega arvestamine ja liikidele hooldusvõtetega soodsa seisundi tagamine looduskaitsealustes parkides kaitseala valitseja kooskõlastusega.

Kaldkirjas on tekstis esitatud täpsemad tööjuhised maaomanikele ja tööde täitjatele, kuidas oleks otstarbekas tegevusi ellu viia, samuti põhjendused tööde tegemiseks.

Kukulinna mõisa pargi kava on valminud Kesk-Läänemere INTERREG IV A programmi projekti „Sustainable historic park management and development in Finland and Estonia (DEVEPARK)“ raames.

1. SISSEJUHATUS

1.1. Pargi iseloomustus

1.1.1. Asukoht

Kukulinna mõisa park asub Tartu maakonnas Tartu vallas Kukulinna külas endises Äksi kihelkonnas Saadjärve kagukaldal.

1.1.2. Ajalooline ülevaade

Esmakordselt on Kukulinna mõisa (*Kuckelina*, hiljem *Kuckulin*) mainitud juba 1299. aastal. Kukulinna mõisa omanikud on üsna tihti vahetunud, kuid vähe on teada nende tegutsemisest pargis. A.W. Hupel nimetab Kukulinna 18. sajandi lõpul väga kauniks ilusate hoonete ja avara inglise pargiga mõisaks.¹ Hans Georg von Uexkülli omandiajal, aastatel 1770–80, toimusid esmakordselt suurejoonelised kujundustööd mõisasüdames ja pargi osas. Sel ajal ehitati välja Kukulinna mõisa hooned ja rajati avar vabakujunduslik park.² Praegune mõisa hoonestus on rajatud 19. sajandil romantilises stiilis ning hilisemal ajal on hooned täiendatud juurdeehitustega. Park paikneb vahelduva reljeefiga alal, mida O. Suuder peab ka põhjuseks, et see on üks varasemaid vabakujunduslikke parke Liivimaal. Viimased omanikud enne mõisa võõrandamist olid Löwensternid.³ Peale riigistamist kasutas seda suvekoduna (1922–1929) kunstühing “Pallas”.

Alates 1930. aastast on mõis olnud mitmel korral kasutuses lastelaagrite korraldamise kohana. 1930.–1940. aastatel oli kasutajaks Tartu Lastekaitse Selts. Vahepealsetel aastatel (1944–1953) kasutati mõisa ladudena, 1956–1961 paiknes mõisas 7-klassiline algkool koos internaadiga ning 1961–1990 oli mõis jälle kasutusel (pioneer)laagrina⁴, kus puhkasid Tartu Kaubandusvalitsuse töötajate lapsed. Alates 1990ndatest aastates kuulub mõis eraomandusse. 1990. aastate alguses tegutses ümberehitatud tall-tõllakuuris motell ja baar ning 1998. aastal rajati Kukulinna neli tenniseväljakut⁵, lootuses elu mõisasse tagasi tuua, seda aga ei õnnestunud teha.

Mõisa südamest lääne suunda jäi neljast hoonest koosnenud majandushoonete ansambel, millele liitus väikesele künkale ehitatud mõisa rehi⁶. Hoonetegrupp jääb tänapäeval väljapoole kaitsealuse pargi piire.

Samasse suunda jääb kõrgem (ca 35 m) kuppel, Rüütlimägi (794:KON:001), millelt avanes vaade mõisale ja Saadjärvele⁷ ning kuhu peahoone juurest viis looklev jalutustee⁸. Muistenditega seotud paik on juba vanast ajast tuntud kiigepidude paigana. Legendid räägivad, et Rüütlimäel pidanud rüütliid sõjamänge ja duelle. Hiljem oli see Tartu tudengite väljasõidukoht.⁹ Rüütlimäge katab puudegrupp, mis koosneb peamiselt mändidest, tammedest ja arukaskedest¹⁰.

1.1.3. Suurus ja piirid

Kukulinna mõisa park on osa Vooremaa maastikukaitsealast. Park on küll ka eraldi võetud looduskaitse alla, kuid sellele ei ole siiani määratud piire. Pargi väärtuste säilitamiseks ja kaitsmiseks, pargi terviklikkuse tagamiseks ja hooldusettepanekute tegemiseks oli vaja määrata säilinud ja kaitset väärivale pargile piirid looduskaitsealuse tähenduses. **Kavaga tehakse ettepanek pargipiiri määramiseks looduskaitsealuse tähenduses, millele vastav pargiala suurus on 10,4 ha** (joonis 1).

Käesolevas kavas käsitletud hooldatav ala – ca 6 ha – on märgitud valge läbipaistva toonitusega joonisel 2.

Mõisapargi 19. sajandi erinevatest aastatest pärinevad ajaloolised kaardid on joonistel 3, 4 ja 5.

¹ Siilivask, M. Kukulinna mõisa peahoone muinsuskaitse eritingimused. Tartu 2010.

² Suuder, O. Tartu maakonna, Kukulinna mõis. Ajalooline öiend (Muinsuskaitseameti arhiiv A-2751), 1990, lk 20.

³ Maiste, J., Nutt, N. Tartumaa mõisad, Näituse “Kaotatud paradüüs” kataloog. Tartu 2005, lk 42.

⁴ Suuder, O. Arhitektuurimälestise pass. Kukulinna mõis, ansambel (M578), 1976.

⁵ Kohler, V. Tartu Postimees 12.06.2007.

⁶ EAA 2469.1.649

⁷ Muinsuskaitseameti kultuurimälestiste riiklik register www.muinas.ee

⁸ EAA 1392.1.424

⁹ Pärändkultuuri kaardirakendus www.maaamet.ee

¹⁰ Pärändkultuuri objekt: Rüütlimägi www.loodus.keskkonnainfo.ee.

Joonis 1. Piiriettepanek (punane) ja Kukulinna mõisa pargi, peahoone ja teenijatemaja ühine kaitsevöönd (kollane)

Joonis 2. Kavas käsitlevat ala on märgitud valge värviga. Aluskaart: Maa-amet. Täpsemad hoolduspiirkonnad on esitatud peatükis 3

Joonis 3. Väljavõte Kukulinna mõisa 1854. a koostatud kaardist Concept Charte von dem im Livländischen Gouvernement, Dörpt-schen Kreise und Eckschen Kirchspiele belegenen privaten Gute Kukkulin (Eesti Ajalooarhiiv f.1392 n. 1 s. 424), mis on varasem teadaolev Kukulinna mõisa plaan

Joonis 4. Väljavõte Kukulinna mõisa 1873. a koostatud kaardist Charte von den Hofsländeln des Privatgutes Kukkulin. (Eesti Ajalooarhiiv f. 1392, n. 1, s. 426)

Joonis 5. Väljavõte Kukulinna mõisa 1899. a koostatud kaardist Charte des im Livländischen Gouvernement, Dörptschen Kreise und Ecksschen Kirchspiele belegen privaten Gutes Kukkulin. (*Eesti Ajalooarhiiv* f. 2469, n. 1, s. 649)

1.1.4. Reljeef

Kukulinna mõis paikneb Saadjärve kaldal Sootaga voore otsal. Järve madal kallas tõuseb paarikümne meetri kaugusel järvest järsult moodustades poolkaarekujulise kõrgema astangu, millel paikneb mõisa-süda – hooned ja park – olles nii ümbritsevast maastikust esile tõstetud. Peaväljaku ja järveäärse pargiosa kõrguste vahe on üle 5 m¹¹. Peahoonest ida ja lõuna poole maapind langeb ning muutub liigniiskeks. Kõrguste vahe tõttu avanesid voore otsalt vaated nii Saadjärvele kui ka pargi tiikide süsteemile. Peahoonest edela suunas asuvad voorestiku servaalale iseloomulikud mõhnad – Rüütlimägi ja väike nimetu künkas –, millele olid ehitatud mõisa majandushooned (jäädav kavas käsitletavast pargialast välja). Reljeef on hästi jälgitav 1899. aastal koostatud Kukulinna mõisa kaardil¹² (joonis 5). Reljeefi rõhutamiseks on pargiala kujundatud terrassilisena, kuid terrasside rajamise aeg ei ole teada. Peahoonepoolne pargiosa jaotub kaheks kaldajoonega paralleelseks terrassiks; puuviljaaias on märgatav kaks terrassi, mis on risti maanteega.

1.1.5. Veestik

Vesi on Kukulinna mõisaansambli lahutamatu osa, sest hooned on rajatud maalilise Saadjärve lõunakaldale. Kõige lähemale veele on ehitatud teenijatemaja. Järve kaldal oli ka väike tiik, mis on märgitud 19. sajandi teise poole kaartidele¹³. Järvest kaugemale, teisele poole tänast Lähte-Elistvere teed, jääb liigniiske pargiosa, kuhu oli rajatud keerukas sirgete kanalite ja geomeetriliste tiikide süsteem, mis koosnes kolmest ümmargusest ja kahest neljakandilisest tiigist; kolmes neist olid tiigi kuju kordavad saared. Tiikide rajamise täpne aeg ei ole teada. Praeguseks on tiikide süsteem halvas seisukorras, kuid tugeva läbivooluga. Seoses maantee õgvendamisega asub üks rõngastiikidest vahetult maantee ääres ning on „lehevabal“ ajal hästi vaadeldav.

Pargi loodepiiriks on tamme rea otsast algav kraav, mis on olemas juba mõisaaegsetel kaartidel. Kraavikaldal on tee, mis viib järveni. Endiste majandushoonete piirkonnas on põhikaardile märgitud kaks

¹¹ www.maaamet.ee. Nõukogude Liidu 1972. aasta topograafiline kaart.

¹² EAA 2469.1.649

¹³ EAA 1392.1.426, EAA 1392.1.424.

tiiki. Tiikide asemed on küll looduses märgatavad, kuid vett neis ei ole. Kuigi tiigid asuvad endise pargi territooriumil, ei ole otstarbekas neid uue piiri sisse arvata, sest nende ümbruses on uusi tootmisotstarbega hooneid ja elamuid.

1.1.6. Hooned pargis

Looduskaitsealusele pargi territooriumile jäävad mõisa peahoone (fotod 1, 2), teenijate maja (fotod 3, 4), tall-tõllakuur (foto 5), pioneerilaagriaegsed magalad (foto 6) ja väravahoone (foto 7), tenniseväljakud (foto 8) ja nende juurde kuuluvad kioskid (foto 9), välikäimla (foto 10), (jäe)kelder (foto 11), pumbamaja (foto 12), teadmata funktsiooniga ristpalkhoone (foto 13) ning nõukogudeaegse kasvuhoone varemed (foto 14).

Foto 1. Kukulinna mõisa peahoone, 1910ndad. Allikas: Eesti Ajalooarhiiv (EAA, f. 1451, n. 1, s. 209, nr. 30)

Foto 2. Kukulinna mõisa peahoone sada aastat hiljem, 2011

Foto 3. Teenijatemaja, 1964. Allikas: Kultuurimälestiste riiklik register, V. Ranniku fotokogu

Foto 4. Teenijatemajal puudub kaasajal funktsioon, 2011

Foto 5. Sööklaks ümberehitatud tall-töllakuur, 2011

Foto 6. Nõukogude ajal rajatud pioneerilaagri magalad lammutatakse ja nende asemele rajatakse kärpmuruga parklad, 2011

Foto 7. Pioneerilaagriaegne väravahoone, mille võib lammutada. Pärast lammutamist avaneb esinduslik esiväljak täies ilus, 2011

Foto 8. Tenniseväljakud. Tagaplaanil on tammede rida, mille vahel on näha üks kioskitest, 2011

Foto 9. Rüütlimäele suunduva tee äärde tammede vahel on ehitatud kaks kioskit, mille katused on osaliselt sissevajunud, 2011

Foto 10. Välikäimla, 2011

Foto 11. Mõisaagssel keldril puudub uks, kuid kelder on heas seisukorras, 2011

Foto 12. Pumbamaja varjavad harilikud sirelid, mis vajavad uuendamist, 2011

Foto 13 Puuviljaaias asub teadmata funktsiooniga ristpalkhoone. Hoone kehand on heas seisus, katus on terve, 2011

Foto 14. Endisaegse kasvuhoone varemed, mis tuleks lammutada või leida neile uus funktsioon, 2011

Muinsuskaitsealuse pargi territooriumile jäävad ka osa endistest majandushoonetest (Rüütlioru põik 2, 3, 4). Vanematel kaartidel (joonis 3, 4) teisel pool Lähte-Elistvere teed paiknenud puuviljaaias näha olev ehitis võib olnud olla triiphoone¹⁴, kuid selle täpne asukoht ei ole enam kindlaks tehtav.

Kukulinna mõis oli mõeldud peamiselt suvitamiseks, sest maad oli mõisal vähe ja see oli väikese viljakusega¹⁵, puudusid ka karjamõisad ja teised majanduslikud allüksused.

Mõisas ei kasvatatud põllukultuure, kuid mõisasüdant ümbritsesid heina- ja karjamaad, st avamaastik.¹⁶

Nõukogude ajal rajatud pioneerilaagri jaoks ehitati ümber mõisa peahoone lõunapoolne osa ja tall-tõllakuur. Pärast ümberehitust tegutses endises tall-tõllakuuris söökla ja 1990ndatel hotell.¹⁷ Söökla taha ehitati pumbamaja ja kaks magalat. Tenniseväljakute juures on kaks kioskit; keldrist lääne suunas asub välikäimla. Kõigi hoonete seisukord on halb ning hetkel pole alal ühtegi hoonet, mis oleks kasutuses. Peahoone, söökla, magalad ja pumbamaja asuvad kõige kõrgemal alal, tenniseväljakud asuvad nn keskmisel terrassil ning alumisel terrassil on tammede reaga ääristatud tee, mille ääres on kioskid ja välikäimla.

Teiselpool Lähte-Elistvere teed asuvad vana ristpalkhoone (aednikumaja?) ning nõukogudeaegse kasvuhoone varemed.

Endisaegseid mõisahooned ühendas teedevõrk, mis kava koostamise ajaks on kasutusest välja langenud, kuid peaaegu kõik vanadel mõisakaartidel olevad teed on maastikus olemas ja vähemal või rohkemal määral kasutatavad.

¹⁴ EAA 1392.1.424

¹⁵ Suuder, O. Tartu maakonna, Kukulinna mõis. Ajalooline õiend (A-2751), Tallinn, 1990. lk 20.

¹⁶ Maiste, J., Nutt, N. Tartumaa mõisad, Näituse "Kaotatud paradisi" kataloog. Tartu 2005. lk 42.

¹⁷ Kohler, V. Tartu Postimees.

1.2. Maakasutus

Tabelis 1 on esitatud vastavalt piiriettepanekule Kukulinna mõisa pargi territooriumile jäävad maaüksused 01.09.2011 seisuga. Park on täies ulatuses eravalduses (joonis 6), va parki läbiv Lähte-Elistvere maantee.

Tabel 1. Maaomand¹⁸

Jrk nr.	Katastriüksuse tunnus	Pindala ha	Nimetus	Maaomandi tüüp/sihtotstarve
1	79402:001:0786	2,1	Kukulinna mõis	Eramaa; maatulundusmaa 95%, ärimaa 5%
2	79402:001:0787	6,3	Kukulinna mõis	Eramaa; maatulundusmaa 95%, ärimaa 5%
3	79402:001:0135	0,3	Lähte-Elistvere tee (22220)	Riigimaa, teemaa

1.3. Huvigrupid

Kukulinna mõisa pargi peamised huvigrupid on Keskkonnaamet, maaomanikud ja puhkajad, sest tegu on Tartu linna lähedal asuva väga hea juurdepääsuga kaitsealaga. Kogu Saadjärve ümbrus on atraktiivne suvepuhkuse ala ning kaasnev inimõju kaitsealade (nii Vooremaa MKA tervikuna kui ka Kukulinna mõisa park) loodusväärtustele on suur.

Tabel 2. Tähtsamad huvigrupid, kelle tegevus ja huvid on seotud Kukulinna pargiga.

Huvirühm	Huvid	Probleemid ja märkused
Keskkonnaamet	Kaitseala valitseja, kelle huviks on tagada pargi kaitse-eesmärgiks olevate väärtuste soodne seisund.	Andmete puudulikkus pargi elustiku, sh väärtuslike põlispuude arvu ja seisundi ning ökoloogiliselt oluliste vääriselupaiga tunnustega alade ning kaitsealuste liikide kohta.
Muinsuskaitseamet (MKA)	Pargi terviklikkuse ning ajalooliste väärtuste säilimine.	Rahaliste vahendite puudumine kaitse tagamiseks.
RMK	Loodushoiutööde läbiviija riigimaadel, piiritähiste paigaldaja ning hooldaja.	RMK ei hoolda eramaid, kuid põlispuude hooldus avalikult kasutataval alal on oluline ohutuse tagamiseks.
Maaomanikud	Puude raie, turismi arendamine, (massi)ürituste korraldamine.	Avalikust kasutusest tulenev prahistamine. Piirangud ja eritingimused ehitamisel ja haljastuse ümberkujundamisel. Turismi arendamisega seotud tallamiskoormuse liigne suurenemine.
Kohalik omavalitsus	(Turismi)ettevõtluse arendamine.	Piirangud ja eritingimused ehitamisel ja ürituste korraldamisel. Turismi arendamisega seotud tallamiskoormuse liigne suurenemine.
Puhkajad	Pargis jalutamine, tenniseväljakute kasutamine.	Piirangud eramaal liikumiseks. Ala ei ole masskülastuseks ette valmistatud.

¹⁸ www.maaamet.ee

1.4. Kaitsekord

Kukulinna mõisa park, peahoone ja teenijatemaja on võetud muinsuskaitse alla ehitismälestistena, millel on ühine kaitsevöönd (tabel 3, joonis 6). Kukulinna mõisa pargil on looduskaitseaduse ja muinsuskaitseaduse tähenduses erinevad piirid, kusjuures muinsuskaitsealune territoorium on suurem metsistunud ja liigniiske metsapargiosa ning mõisa endiste majandushoonete ala võrra (joonis 1).

Tabel 3. Muinsuskaitsealused objektid¹⁹

Jrk nr	Reg nr	Mälestise nimi
1	7281	Kukulinna mõisa peahoone, 19. saj.
2	7282	Kukulinna mõisa park, 19. saj.
3	7283	Kukulinna mõisa teenijatemaja, 19. saj.

Joonis 6. Maaomand ja kultuurimälestised. Kollase viirutusega on märgitud kavandatav kinnismälestise kaitsevöönd. Allikas: Maaamet, www.maaamet.ee

Pärandkultuuri kaardirakenduse²⁰ andmetel on Kukulinna mõisa pargis peahoone juurest järveni laskuva väljaku ääres saksa sõdurite matmispaik (794:HAU:001; kohalike sõnul on sinna maetud 5-9 saksa sõdurit) ning mõisa endise sissesõiduallee juures asuvad mälestuspuud (794:HII:001; ca saja-aasta vanused mänd, kuusk (mis on väga halvas seisundis) ja kask (tüügas eemaldati 2011)). Pärimus räägib kahest noormehest, kes võitlesid neiu südame pärast, üks neist hukkus. Noormehe mälestuseks istutati sinna kohale puud. Puudel on 20 m ulatuses kaitsevöönd.

Kukulinna mõisa park on osa Vooremaa maastikukaitsealast (KLO1000294), mille kaitse-eeskirja (RT I 2006, 56, 420) kohaselt asub park Vooremaa piiranguvööndis. Kuigi Kukulinna mõisa park võeti looduskaitse alla Tartu Rajooni TSN TK 6.08.1958 otsusega nr 128, puuduvad kava koostamise ajal pargi piirid keskkonnaregistrist (pargile ei ole neid määratud).

Looduskaitsealuse pargi piiriettepaneku tegemisel (joonis 1) arvestati looduses märgatavaid põlispuid ja kraave, katastriüksuste piire ning mõisakaartidel olevaid ja maastikul leitavaid teid. Piiriettepanekuga hõlmatud ala on mõnevõrra väiksem kui ajaloolise pargi pindala (joonis 3, 4, 5), sest osa pargist on hävi-

¹⁹ Muinsuskaitseameti kultuurimälestiste riiklik register www.muinas.ee

²⁰ Pärandkultuuri kaardirakendus www.maaamet.ee

nud (nt pargi jalutusteedega seotud Rüütlimägi) ning ei ole pargina taastatav. **Hooldatava alana käsitletakse ca 6 ha suurust ala, mille hulka ei ole arvestatud tenniseväljakuid ega endist tiikide süsteemi (joonis 2).** Ajaloolise Kukulinna mõisa pargi juurde kuulunud tiikide süsteemiga pargiosa (nn vesipark) on väga halvas seisus (tiigid on kinni kasvamas, pargiosa on liigniiske ja võsastunud) ning selle tõttu ei ole ainult hooldusvõtetega korrastatav ja vajab eraldi käsitlust juhul, kui maaomanik soovib seda taastada.

Park jääb osaliselt nii Vooremaa linnualale (RAH0000069; EE0080171) kui ka Vooremaa järvede loodusosalale (RAH0000137; EE0080110)²¹. Maastikukaitseala piirist (ka linnu- ja loodusalast) jääb välja teisepool Lähte-Elistvere teed asuv endine puuviljaaed/iluaed.

Vooremaa järvede loodusala loodusdirektiivi I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on vähe- kuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130), vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), looduslikult rohketoitelised järved (3150), niiskuslembesed kõrgrohustud (6430) ning soostuvad ja soolehtmetsad (*9080) ning II lisas nimetatud liigid, mille isendite elupaiku kaitstakse, on tiigilendlane (*Myotis dasycneme*), saarmas (*Lutra lutra*), harilik hink (*Cobitis taenia*), harilik vingerjas (*Misgurnus fossilis*), laiujur (*Dytiscus latissimus*) ja tõmmujur (*Graphoderus bilineatus*).

Liigid, mille isendite elupaiku Vooremaa linnualal kaitstakse, on rästas-roolind (*Acrocephalus arundinaceus*), sinikael-part (*Anas platyrhynchos*), suur-laukhani (*Anser albifrons*), rabahani (*Anser fabalis*), punapea-vart (*Aythya farina*), tuttvart (*Aythya fuligula*), hüüp (*Botaurus stellaris*), mustviires (*Chlidonias niger*), roo-loorkull (*Circus aeruginosus*), lauk (*Fulica atra*), naerukajakas (*Larus ridibundus*), hallpõsk-pütt (*Podiceps grisegena*) ja tuttpütt (*Podiceps cristatus*).

Ajaloolistes looduskaitsealustes parkides kehtib Vabariigi Valitsuse 3.03.2006.a määrusega nr 64 "Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri" kehtestatud piiranguvööndi kaitsekord. Vastavalt kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskirjale on pargi kaitse-eesmärk ajalooliselt kujunenud planeeringu, dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu ning pargi- ja aiakunsti hinnaliste kujunduselementide säilitamine koos edasise kasutamise ja arendamise suunamisega. Selle alusel kehtestatakse kaitsealustes parkides proportsionaalsed ja minimaalsed vajalikud piirangud looduskaitseväärtuste säilitamiseks ning kaitsekorra tagamiseks. Igasugune füüsilise keskkonna muutmine, mis võib kahjustada ökoloogilist tasakaalu ja pargi visuaalset ilmet, on keelatud. See puudutab kõiki pargisisese ja pargiga vahetult piirneva infrastruktuuri aspekte (kuivendustööd, niisutussüsteemid, teed, parklad, tarad, hooldusrajatised, objektid pargikülastajate teenindamiseks jne).

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagavad pargimaastiku, sh avatud-suletud ruumi ja maastikuvaadete, põlispuude, liikide ja elupaikade soodsa seisundi. Pargi kaitse ja hooldamise korraldamise aluseks on võetud eelkõige ajalooliselt kujunenud planeering. Pargile soodne kaitsereežiim tagatakse piiranguvööndiga, seades piirangud pargi põhiväärtusi ohustavatele tegevustele – pargi vaatelisuse ja terviklikkuse rikkumine ning ebasobivate massiürituste korraldamine pargis. Mitmed tegevused pargis on lubatud vaid kaitseala valitseja nõusolekul: puuvõrade või põõsaste kujundamine, puittaimestiku raie, ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise püstitamine, katastriüksuste kõlvikute sihtotstarbe ja piiride muutmine, detail- ja üldplaneeringute kehtestamine, projekteerimistingimuste andmine, nõusoleku andmine väikeehitise, sealhulgas lautri või paadisilla ehitamiseks, ehitusloa andmine, metsamajandamiskava väljastamine ja metsateatiste kinnitamine, puhtpuistute kujundamine ja uuendusraie, biotsiidide ja taimekaitsevahendite kasutamine, maakorralduskavade koostamine ja maakorraldustoimingute teostamine, veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine, uute veekogude ja maaparandussüsteemi rajamine, maastikusõidukiga ja veemootorsõidukiga sõitmine.

Kaitsealused pargid on mõeldud avalikuks kasutamiseks ning valdajal ei ole õigust keelata pargi maa-alal erateede ja radade avalikku kasutamist päikesetõusust päikeseloojanguni. Õuemaal viibimine on lubatud valdaja loal. Kuna tegu on eraomanduses oleva mõisa pargiga, siis see ala ei ole kavandatud aktiivseks massiürituste kohaks ning vastavat temaatikat antud kavas ei käsitleta. Käesoleval ajal ei ole pargis ettevalmistatud vabaõhuürituste läbiviimise kohti. Pargi territooriumile jääb ka Saadjärve kallasrada, mis

²¹ Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korraldus nr 615-k. Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri.

samuti peab olema avalikkusele juurdepääsetav. Arvestades, et kallasrada on pargi piires liigniiske ja seetõttu enamuse ajast peaaegu läbimatu, on ainuvõimalik kasutada terrassina kujundatud pargiteed, mis on märgitud ka kõikidel vanadel pargikaartidel.

Küllastajate arvu peab reguleerima vastavalt pargi suurusele ja koormustaluvusele, et oleks võimalik hoida pargi füüsilist seisundit ja kultuurilist väärtust. Kaitse-eeskirjas on sätestatud, et üle 50 osalejaga rahvaürituse puhul selleks ettevalmistamata kohas on vajalik kaitseala valitseja nõusolek. Kuni 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata ja üle 50 osalejaga üritus selleks ettevalmistatud ja tähistatud kohas ei vaja valitseja nõusolekut. Kukulinna mõisa parki on rajatud tenniseväljakud, mis võimaldavad läbi viia treeninguid, kuid ala ei ole ettevalmistatud pealtvaatajatele – puuduvad istekohad-tribüünid ning ei ole parklaid – ning ilma pargistruktuuri rikkumata need parki ei mahugi.

Telkimine ei ole parkides reeglina lubatud, lõkke tegemine on pargis lubatud kaitseala valitseja nõusolekul selleks ettevalmistatud ja tähistatud kohtades. Lubatud on telkimine ja/või lõkke tegemine õuemaal valdaja loal ning lõkke tegemine valitseja poolt kooskõlastatud pargi hooldustöödel. Kukulinna mõisa pargis ei ole käesoleval ajal ettevalmistatud avalikke lõkkekohti ega telkimisala.

Pargi põhistruktuuri moodustab kõrghaljastus, mille säilitamiseks, eluea pikendamiseks, pargi küllastajate ja kasutajate elu ning vara ohutuse tagamiseks ja puujuurte vigastamise vältimiseks on pargis keelatud sõidukitega sõitmine väljaspool selleks määratud teid. Sõiduki parkimine on lubatud vaid parklates. Sõidukiga sõitmine väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmine pargi valitseja nõusolekuta on lubatud hooldus-, järelevalve- ja päästetöödel, samuti liinirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel ja maatulundusmaal metsamajandus- või põllumajandustöödel. Kukulinna mõisa pargis on praegu lubatud liikuda vaid endise peahoone ümbruses oleval teel (auring ning endiste magalate esine tee).

Pargis on lubatud kalapüük ja jahipidamine vastavalt kalapüügiseadusele ja jahiseadusele.

Pargi ilme ja liigikoosseisu säilimise tagamiseks on pargis vajalikud tööd niitmine, puu- ja põõsarinde kujundamine ning põlispuude hooldamine.

Lisaks kaitstakse ajaloolistes parkides riikliku kaitse all olevaid haruldasi ja ohustatud liike. Kukulinnas on teada viit liiki nahkhiirte esinemine, kellega peab arvestama eelkõige puude raie ja võrahoolduse korraldamisel.

1.5. Uuritus

1.5.1. Pargielustiku uuritus ja seired

Pargis riiklikku seiret praegu ei tehta.

Teadaolevalt ei ole pargis läbi viidud ka dendroloogilist inventeerimist, mistõttu ei ole võimalik täpselt kirjeldada puistu seisundit; puudub ka gealus (va pioneerilaagri magalate ümbruse ala) ning seetõttu ei saa käsitleda parki üksiku (põlis)puu tasandil. Pargi puistu liigiline koosseis on tüüpiline ajaloolistele mõisaparkidele. Puittaimede liiginimestikku ei ole koostatud, seetõttu ei ole võimalik lisada täielikku liiginimestikku. Vanimad puud, mis osaliselt võivad olla pärit ka pargi rajamisajast, on harilikud tammed (*Quercus robur*) mõisa esiväljakul, ja harilikud pärnad (*Tilia cordata*), mis piiravad tagaväljakut. Saadjärve mõisa poole kulgeva tee ääres leidub vanu hõbepajusid (*Salix alba*). Pargi äärealadel kasvab ka väga vanu arukaski (*Betula pendula*) ja harilikke vahtraid (*Acer platanoides*). Niiskematel pargialadel kasvavad sanglepp (*Alnus glutinosa*) ja hall lepp (*Alnus incana*). Pargi looduslik uuendus koosneb harilikust vahtrast ja vähemal määral harilikust saarest (*Fraxinus excelsior*) ning jalakast (*Ulmus glabra*), liigniisketel aladel sangleppadest. Võõrliikidest kasvab pargis elupuu (*Thuja sp*), torkav kuusk (*Picea pungens*) ja harilik ebat-suuga (*Pseudotsuga menziesii*); viimased on istutatud tõenäoliselt nõukogude ajal. Endise puuviljaia idapiiril kasvavad viis suuremõtmelist (alusel läbimõõt ca 150-200 cm) ja paljude vanade okstega sarapuupõõsast (*Corylus avellana*); kogu alal on üksikuid suuri aukude-õõnsuste ja surnud jämedate okstega puid.

Metsaeksperti Metsakorralduse OÜ (I. Ling) koostas 2005.a Kukulinna mõisale metsamajanduskava. Tartumaa keskkonnateenistus kooskõlastas 03.03.2006 kirjaga nr 41-12-3/1117 Kukulinna mõisa metsamajanduskava tingimused, et enne raiumist tuleb eraldistel 1, 3, 11 ja 12 koos nahkhiirte asjatundjaga üle vaadata vanad puud, mis võivad nahkhiirtele sobida. Metsamajanduskava alusel jäävad pargi territooriumile eraldised 3-8, 9 (osaliselt) ja 13-19; takseerandmetel on vanimad puud pargis 150-aastased.

Aastatel 1999-2008 fikseeris M. Masing pargis neli liiki nahkhiiri: põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*; KLO9107527), veelendlane (*Myotis daubentonii*; KLO09104469), pruun-suurkõrv (*Plecotus auritus*; KLO9107564) ja pargi-nahkhiir (*Pipistrellus nathusii*; KLO9107546)²². Keskkonnaregistri andmetel esineb pargis ka tiigilendlast (*Myotis dasycneme*; KLO9100804). Konkreetsete kaitsemeetmete rakendamiseks on oluline läbi viia täiendav inventuur, sh uurida kas pargis on pesitsuskoloonia või on olemas talvitusvõimalus peahoone ja teenijatemaja vahel asuvas lagunevas (jää?)keldris.

Kuna pargis on hulgaliselt õõnsustega põlispuid, võib pargis pesitseda ka kakulisi ja erinevaid rähniliike, kuid linnustiku inventuuri ei ole pargis teadaolevalt tehtud. 2011. aasta kevadel fikseeriti pargis kodukaku hüüd, kuid pesitsuspuud ei õnnestunud leida. Konkreetsete kaitsemeetmete rakendamiseks on oluline läbi viia inventuur ning välja selgitada võimalikud pesapuud.

Pargi samblikke, samblaid ja rohttaimestikku ei ole uuritud, seetõttu ei ole teada ka kaitsealuseid liike. Ka vääriselupaiga tunnusi ei ole inventeeritud.

Naturaliseerunud liikidest võib nimetada mõisa puuviljaaia territooriumil kasvavat kõrget maasikat (*Fragaria moschata*). Lisaks kasvab mõisaaia territooriumil metsistunult ka mitmeid ilutaimi (n aedfloks, väike igihali, kibuvits), mille istutamisaeg on teadmata. Kuna puuduvad ka aia plaanid, ei ole võimalik hinnata nende kultuuriloolist väärtust. Invasiivsetest võõrliikidest kasvab pargis kanada kuldvits (*Solidago canadensis*), mille ohjamiseks piisab kui ala iga-aastaselt enne seemnete valmimist niita.

1.5.2. Projektid

19. sajandi teisel poolel (1854, 1873, 1899) on Kukulinna mõisa kohta koostatud kolm kaarti (joonis 3, 4, 5). Kukulinna mõisa ajaloolisi pargiprojekte ei ole leitud.

Pargiarheoloogilisi uurimisi ei ole tehtud. Teadaolevalt ei ole pargi kohta koostatud ka rekonstrueerimisprojekti.

Mõisa on uurinud O. Suuder, kes on koostanud Kukulinna mõisa ajaloolise õiendi (1990), mis on kättesaadav Muinsuskaitseameti arhiivis (A-2751), ja arhitektuurimälestise passi (1976), mis samuti on kättesaadav Muinsuskaitseameti arhiivis (M-578).

Ala hoonestuse funktsiooni ümberkujundamiseks koostas Taevane OÜ 2010.a omaniku tellimisel suvemajade (magalate) lammutamise ja puhkealaks kujundamise projekti ning M. Siilivask muinsuskaitse eritingimused (2010), mille üheks osaks on mälestise kaitsevööndi (pargi) planeerimise ja heakorramise eritingimused. Projekti elluviimiseks hindas Artes Terrae OÜ (Kukulinna mõisa suvemajade ümbruse puistu puude raieks märkimise aruanne (töö nr. 54HI10), koostaja S. Nurme) ala puud ning kava koostamise ajaks oli sissesõiduallee esmaseks korrastamiseks raie tehtud.

²² Masing, M. Eesti parkide nahkhiireline väärtus detektoruuringud. 2009.

2. VÄÄRTUSED JA KAITSE-EESMÄRGID

2.1. Pargiruum

2.1.1. Kujundusstiil

Pargiruumi iseloomustavad kujundusstiil ja kompositsioon, sh avatud-suletud alade vahetamine, vaated pargi sees ja ümbritsevast maastikust pargile ning pargist ümbritsevale alale, teedevõrgustik ja veekogude paiknemine. Park on loodud vabakujulisena ning sellisena ka säilinud. Kujundusstiilile ja tervikkompositsioonile on suurimaks ohuks ajalooliselt kujunenud planeeringu hävimine pargi väärtuste vastu huvi puudumise ning hoolimatusest ja/või teadmatusest valede hooldusvõtete kasutamise tõttu. Stiili ja tervikut ohustab ka ebasobivasse kohta ehitamine, omavoliline pargipuude raie ja valesse kohta istutamine. Kujundustöid tohib teha ainult tervikut arvestavate kooskõlastatud projektide alusel.

Omanikule. Kui parki soovitakse rekonstrueerida või sellele lisada uuenenud kasutusfunktsioonist tulenevaid hooned ja rajatisi, on vaja koostada muinsuskaitse eritingimused ning neile vastav põhiprojekt. Kindlasti tuleb vältida pargiruumi täisehitamist ning teedejoonise ümberkujundamist.

Kukulinna mõisa pargi rajamise täpse aja ja ümberkujundamis(t)e kohta andmed puuduvad. Ei ole teada ka ühtegi ajaloolist pargi kujundusplaani/projekti. Säilinud on ainult eespool toodud mõisaplaanid, millel on ka pargi põhijoonis. Park on stiililt vabakujunduslik. Tõenäoliselt on see ka rajatud vabakujulisena, sest regulaarsele istutuskeemile viitavaid puudegruuppe pargis ei ole ning regulaararua olemasolule ei viita ka ajaloolised kaardid. Arvestades puuderidades olevate ning pargis kasvavate suuremate puude mõõtmeid (hinnanguliselt ca 200 a) on park rajatud peahoonega samal perioodil, kuigi ilmselt hilisematel perioodidel (arvestades kasvavate puude erivanuselisust) lisaistutustega täiendatud. Tõenäoliselt 20. sajandi esimesel poolel on tehtud väheseid juurdeistutusi nagu näiteks peahoone tagusele väljakule istutatud harilikud elupuud (fotod 15, 16) ning arvatavasti nõukogude ajal istutatud kaks hõbekuuske (foto 17). Kukulinna mõisast on säilinud mõisaplaanid 1854., 1873., (1885.) ja 1899. aastast (joonis 3, 4, 5), mille alusel võib järeldada, et neil aastatel pargi üldises struktuuris olulisi muutusi ei toimunud. Hoonete asukohad ja teede joonis on kõikidel nimetatud plaanidel peaaegu sama. Kaartidel olevate teede sihid on pargi järvepoolses osas olemas ja osaliselt kasutuses tänaseni. Väike muutus on tehtud järveäärse teenijatemaja juures, kus 1854. ja 1873. a plaanil on näha väike tiik, mis on järvest eraldatud tammiga, kuid 1899. a plaanil tiiki enam ei ole.

Foto 15. Tagaväljak oli pioneerilaagri perioodil hooldatud ala. 1964. Allikas: Kultuurimälestiste riiklik register V. Ranniku fotokogu

Foto 16. Peahoone tagune võsastunud ala, 2011

Foto 17. Ümmarguse auringiga esiväljakule on istutatud kaks hõbekuuske. Tagaplaanil paistab puude vahelt Saadjärv, 2011

Foto 18. Sissesõiduallee, 2011

Mõisa endine sissesõidutee (foto 18), mida palistab kahepoolne lehtpuuallee, on mõnevõrra ebatraditsiooniline, sest ei vii hoone peaukse sihis, vaid ümmarguse auringiga esiväljaku ühte serva. Teine teisel pool väljakut asuvad peahoone ja suuresti ümber ehitatud tall-tõllakuur. Alleepuud on praegusel ajal halvas seisukorras. Auringi keskel kasvab üksik väga elujõuline suur harilik tamm, mis võib olla ca 200 aastat vana. Peahoone taga asub avar laugjalt laskuv tagaväljak (fotod 15, 16), mis on osaliselt piiratud kaarjalt istutatud põliste pärnapuudega; puude ümbrus on võsastunud, nende võrasse on kasvanud noori isekülvseid puid. Peahoone ja esindusväljak asuvad kõrgemal künkal (voore otsal), kust avaneb ilus vaade Saadjärvele. Teenijatemaja ja peahoone vahel avaneb järsult laskuv avar kõrgete põlispuudega raamitud külgväljak (foto 19), mis on tänaseni üks paremini hooldatud ala pargis.

Läänesuunas asub ka kahe tasapinnana laskuv pargiaas, millele on rajatud tenniseväljakud (foto 20). Vanadel kaartidel on näha järveäärselt külgväljakult algav looklev tee, mis viis läänesuunas asuva Rüütlimäeni. Tee on säilinud kuni endiste majandushoonete kompleksini. Tee ja seda palistanud põlistammede rida on säilinud ja suhteliselt heas seisukorras. Tee ja tammed asuvad terrassil, millelt on tõenäoliselt, arvestades vaadet varjavate puude vanust, mis metsamajandamiskava järgi on ca 75 a, olnud avatud vaated Saadjärvele.

Peahoonest läänes asuv järveäärne parkmets (foto 21) on liigniiske ja osaliselt võsastunud, kuid selgelt eristuv osa.

Foto 19. Peahoone kõrvalt laskub külgväljak Saadjärveni. Vaade üle väljaku teenijatemaja juurest (vaatesektor 6), 2011

Foto 20. Tenniseväljakud asuvad keskmisel terrassil – pargiaasal. See on pargis kõige suurem säilinud avatud ala, 2011

Foto 21. Teenijatemaja asub võsastuva parkmetsa servas otse järve kaldal, 2011

Foto 22. Vaade vesipargile, mille tiigid ja kanalid on võsastunud. Esiplaanil ümartiik ja põlispuudega saar, 2011

Peahoonest lõuna pool paiknev pargiosa asub samuti mitmel terrassil; kõrgemal on avatud ala, kus asub kaheterrassiline (puuvilja-?, ilu-?)aed ning järsult idasuunas laskuva terrassilise nõlva all on tiikide süsteem nn vesipark (foto 22). Puuviljaaed-iluaed on hävinud. Säilinud on avatud ruum, mida ei risusta tehisobjektid (va kasvuhoone varemed ja elektripost ning -kilp).

Tiikide ja kõrgema pargiosa vahel kasvavad üksikud suuremõotmelised põlised puud. Terrassid ja tiikide ümbrus on võsastunud ning tiigid-kanalid on osaliselt kinni kasvanud.

Praeguseks osaliselt hävinud või ümberehitatud majandushooned paiknevad pargi äärealal esindusosast lääne pool ühtse grupina ning neil ei ole tähtsust pargi kaitseväärtuste säilimise seisukohast.

2.1.2. Tervikkompositsioon

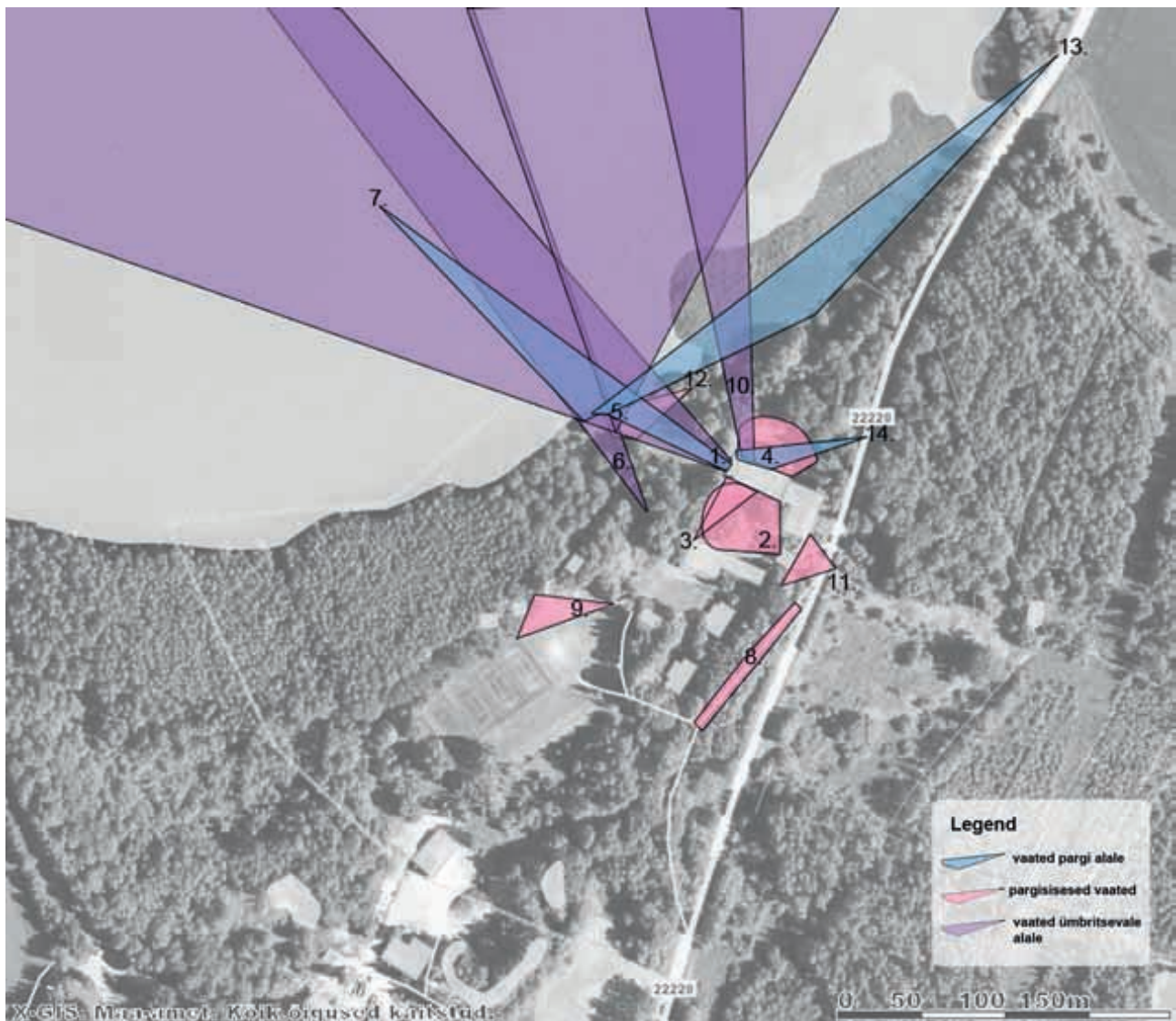
Pargi tervikkompositsiooni tajumiseks on oluline avatud ja suletud (laualiselt või gruppidega kasvavate puudega) alade vahekorra säilimine. Alad, millel kasvavad aktsendina üksikud põlispuud, loetakse avatud alade hulka. Väärtuste paremaks kirjeldamiseks ning pargi edaspidise hoolduse paremaks korraldamiseks on park jaotatud nummerdatud piirkondadeks e hooldusaladeks vastavalt ala tüübile (joonis 10, tabel 5).

Ajalooliselt (kaartide ja laiavõraliste põlispuude olemasolu alusel) on Kukulinna mõisas olnud avatud aladeks teenijatemaja ja peahoone vaheline kõrvalväljak (hooldusala (edaspidi ala) nr 1), tagaväljak (ala 3), esiväljak (ala 4), tall-tõllakuuri taha jääv ala (ala 7), pargiaas, mille lääneosasse on rajatud tenniseväljakud (ala 11), ja teiselpool praegust Lähte-Elistvere teed asunud pargiosa – puuviljaaed (ala 15).

Parkmetsalaadse kõrghaljastusega pargiosad paiknevad peahoone taga (ala 2), teenijatemajast edela ja lõuna pool (alad 5, 6) ja magalate ümbruses (ala 10) ning ümbritsevad tenniseväljakutega pargiaasa põhja-, lääne- ja lõunaküljest (alad 12, 13).

2.1.3. Vaated

Vaheldusrikas reljeef loob pargis suurepärased vaated. Joonisel 7 on näidatud maastikus nähtavad vaatesektorid, mille säilimine või võsast puhastamine ning avatuna hoidmine on pargi terviklikkuse seisukohast oluline.

Joonis 7. Põhilised vaatesektorid Kukulinna mõisa pargis. Aluskaart: Maa-amet, www.maaamet.ee

Ümbruse kõrgemal kohal asuvast mõisahoonest on võimalik imetleda vaadet Saadjärve kaldal paiknevale teenijatemajale (foto 23) ning kaugusesse kanduvat vaadet üle järve veepeegli asuvatele Saadjärve mõisa hoonetele (foto 24). Mõisa peahoone taga avanes avar vaade laugele tagaväljakule ja Saadjärvele, mida praegu varjab võsa (fotod 25, 26).

Foto 23. Vaade peahoone juurest teenijatemajale (vaatesektor 1), 2011

Foto 24. Varakevadine vaade peahoone lähistelt Saadjärve mõisale (vaatesektorid 5, 10). Suvel on vaade osaliselt varjatud kõrge pilliroomüüriga, 2011

Foto 25. Võsast puhastamist vajav vaade peahoone tagant järvele (vaatesektor 4, 10), 2011

Foto 26. Võsast puhastamist vajav vaade peahoonele tagaväljaku alumisest osast (vaatesektor 4), 2011

Lähte-Elistvere teelt on avanenud Kukulinna mõisale kaks vaadet (fotod 27, 28). Praegu on neist säilinud ainult vaade järve idakaldalt (foto 27) Saadjärve mõisa pargist teenijatemajale. Eemaldades võsa pargi kirdeosast, hakkaks teelt taas paistma ka Kukulinna mõisa peahoone (fotod 29, 30).

Vaade peahoone juurest kõrgelt nõlvalt pargi kaguosas asuvatele tiikidele ehk vesipargile on tugeva võsatumise tõttu hävinud. Rüütlimäelt avanes vaade nii mõisaansamblile kui ka Saadjärvele. Praegu on puud mäe ja järve vahelisel alal vaate sulgenud ning vaate taastamine ei ole otstarbekas, sest alale on kujunenud lehtpuu mets. Mõisaansambli olulisemad hooned on osaliselt nähtavad ka endisest puuviljaaiast, mis jääb mõisasüdamest teisele poole Lähte-Elistvere teed. Peavärava juurest avaneb võsastuv vaade puuviljaaia tagumises servas kasvava tammegrupini (foto 31), mille juurde viisid teed.

Foto 27. Vähest korrigeerimist vajav vaade teenijatemajale Lähte-Elistvere teelt (vaatesektor 13), 2011

Foto 28. Võsast puhastamist vajav vaade teenijatemajale Lähte-Elistvere teelt. Suvisel ajal ei ole ala läbipaistev (vaatesektor 12), 2011

Foto 29. Vaade peahoonele Lähte-Elistvere teelt, 1917. Esiplaanil on näha suured pärnad, mille vahelt paistab lattaed. Ala on praeguseks täiesti võssa kasvanud. EAA, f. 1451, n. 1, s. 209, nr 29a

Foto 30. Vaade peahoonele Lähte-Elistvere teelt. Suvisel ajal peahoone ja tagaväljak teele ei paista, 2011

Huvitava arhitektuuriga peahoonele avaneb vaade mõisa peavärvast ja tall-tõllakuuri nurgast (fotod 32, 33). Mõisasüdamikule poole avaneb ka tenniseväljakute poole laskuvalt nõlvalt ilus vaade, mida omalaadsete väravapostidena on piiranud vahtrapuud. Nüüdseks on üks vahtratest surnud ning võimalusel tuleks see säilitada elustikupuuna (foto 34).

Peahoone juurest kõrgemalt nõlvalt avaneb vaade, mida häirib küll tenniseväljakuid piirav kõrge roheline võrkaed, suurele pargiaasale ja seda piiravale harilike tammede reale. Kunagi on siit näha olnud ka Saadjärv. Nüüd piirab seda vaadet tammede rea ja järve vahele kasvanud sanglepik (fotod 35, 36).

Foto 31. Vaade esiväljaku värava juurest trepilt puuviljaaiale. Tagaplaanil võimas tammedegrupp, 2011

Foto 32. Vaade üle esiväljaku peahoonele (vaatesektor 3), 2011

Foto 33. Vaade värvast esiväljakule ja peahoonele. Esiplaanil hõbekuused, mis on üks hilisemaid istutusi pargis (vaatesektor 2), 2011

Foto 34. Vaade tall-tõllakuurile tenniseväljakutele viivalt teelt. Tagaplaanil peahoone (vaatesektor 3), esiplaanil paljude õõnsustega elustikupuu, 2011

Foto 35. Vaade harilike tammede reale ja tenniseväljakutele (vaatesektor 9). Tagaplaanil nähtavad kaks väljakute teenindamiseks ettenähtud kioskit, 2011

Foto 36. Saadjärve ja terrassile rajatud tee vahel kasvab ca 60 aastane lammi-lodumets (50% Lm, 50% Ks), mis varjab vaate järvele. Ala on suure bioloogilise väärtusega ega vaja hooldamist, 2011

2.1.4. Teedevõrk

Ajaloolist teedevõrku on aja jooksul vähe muudetud. Lähte-Elistvere tee õgvendamise järel ei ole kunagine munakividega sillutatud ja alleega ääristatud maantee intensiivses kasutuses (foto 37), sest uus maantee kulgeb sellega paralleelselt.

Mõisa peahoone esine ringtee (auring) ja sissesõidutee on algsel kohal säilinud; teed on asfalteeritud ja rahuldavas seisukorras. Asfalt on osaliselt lagunenu, lisaks on väravast peahoone poole jääval teel lagunenu kanalisatsiooniluuk. Hooldust vajavad eelkõige teeäärased alleepuud. Asfaltkatte hooldust kava ei käsitle. Teeremont vajab eraldi projekti.

Vanadel kaartidel kulgeb ümber pargi jalutustee, mille üks haru viis Rüütlimäeni ja teine lookles voore jalamil kuni Saadjärveni (praegu jääb pargi piiridest välja). Tee asukoht on looduses hästi märgatav ja see on läbitav Rüütlimäeni. Kuna oluliselt on muutunud nii omandisuhted kui ka hoonete funktsioon ja osaliselt on hävinud ka pargi väärtused, ei ole kava raames ette nähtud teehooldust pargipiirist kuni Rüütlimäeni. Niitmist ja teeäärte võsast puhastamist vajavad kõik pargis olemasolevad teed (ca 800 m).

Sissesõidualleed ääristavas kivimüüris on säilinud väravakoht ja astmed, mis viisid teisel pool teed asuva puuviljaia peateele, kuid aias olnud teedevõrk ei ole enam maastikus loetav. Pargistruktuuri esiletoomiseks ja küllastatavuse huvides on vajalik niitmise ja markeerimise vanadel kaartidel nähaolevad jalutusteed (ca 200 m).

Teede hooldusel tuleb lähtuda sellest, et park on avaliku kasutusega ala.

Foto 37. Vaade piki sissesõidualleed (vaatesektor 8), millest paremal on nähtav ka piirdemüür, 2011

Foto 38. Pargi tagumises osas asuv teesiht on ka tänapäeval kasutuses, kuigi mitte jalutusteena. Läbitavuse parandamiseks ning järvevaate avamiseks piisab mõne põõsa eemaldamisest ja iga-aastasest niitmise, 2011

2.1.5. Veekogud

Saadjärv on Kukulinna mõisaansambli lahutamatu osa, kuid järve kallas on osaliselt kinni kasvanud (roostunud), kaldapealne võsastunud ja kallasrada ei ole liigniiskuse tõttu kasutuses. Pargi loodepooleks piiriks on vana, kuid toimiv kuivenduskraav, mis on olemas kõikidel endisaegsetel säilinud mõisakaartidel, kuid puudub kaasaegsetel kaartidel; selle kaldal kulgev tee on kerge vaevaga vaatesihiks muudetav (foto 38).

Pargi lõunaosas, teiselpool Lähte-Elistvere teed olev kanalite ja tiikide süsteem oli kindlasti Lõuna-Eesti üks huvitavamaid/omapärasemaid vetesüsteeme. Kahjuks on see kinni kasvamas. Kanalitesüsteem on järvega ühendatud Kukulinna peakraavi kaudu, mis on ida pool pargi üheks piiriks, jäädes kogu ulatuses võsastunud pargi alale. Alale on kahju teinud ka kobraste tekitatud üleujutused. Kinnikasvanud tiikide asukohad on veel nähtavad, kuid nende seisukord on halb, mistõttu tuleb tõsiselt kaaluda kogu vesipargi ühekordse võsast puhastamise otstarbekust. Kaaluda tuleb vahetult tee ääres asuva rõngastiigi puhastamist võsast ja risust (foto 39). Kui tiikide-kanalite süsteemi ei puhastata, kaob see kümnekonna aasta jooksul täiesti.

Vooremaa loodusala I lisas nimetatud kaitstavad elupaigatüübid on: vähe- kuni kesktoitelised mõõdukalt kareda veega järved (3130), vähe- kuni kesktoitelised kalgiveelised järved (3140), looduslikult rohketoitelised järved (3150). Kuna pargi hoolduse ja arendamise seisukohast ei ole järved oluline ala, siis järvelupaigatüüpe kavas ei käsitleta. Seega Saadjärve veepeegli hooldus ei ole käesoleva kava teema. Järvega on seotud vaid maismaalt avanevad vaated, mille hooldamatuse tõttu kaob pargist avarus.

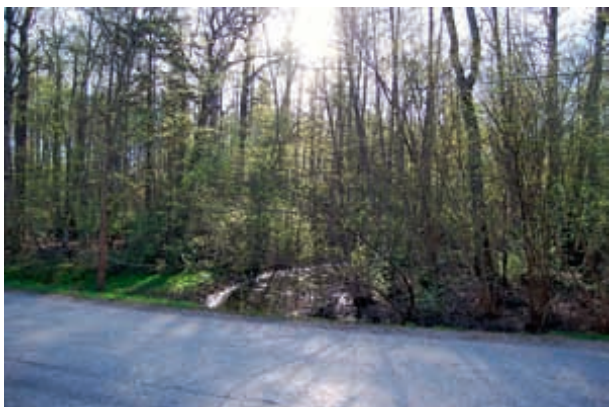

Foto 39. Vaade vesipargile, mille tiigid ja kanalid on võsastunud. Esiplaanil rõngastiik ja saar. Pargile ning Vooremaa MKA-le annaks vaatelisust juurde vesipargi maanteepoolsete tiikide võsast puhastamine ning vettekukkunud tüvede eemaldamine, 2011

Foto 40. Harilike tammede rida Rüütlimäele viinud tee ääres, 2011

Pargiruumi pikaajaline kaitse-eesmärk

- ajalooliselt kujunenud planeeringu säilimine.

Kava perioodi kaitse-eesmärk

- pargiruumi terviklikkuse säilimine, sh avatud pargiaasade ja -väljakute ning parkmetsaga suletud alade vahekorra säilimine, vaadete säilimine pargis sees ning pargist ümbritsevale maastikule ja vastupidi;
- teedevõrgu säilimine pargi järvepoolses osas ca 800 jm ulatuses ja endise puuviljaia osas on sisseniidetud 1 m laiune murutee (vähemalt 200 jm);
- tiikide süsteem on säilinud ja vaadeldav; puhastatud on vähemalt 1. rõngastiik ja loodepoolne piirdekraav, avatud on vaade järvele;
- pargi kompositsiooni seisukohalt olulised põlispuud on hooldatud.

Ohutegurid

- huvi puudumine pargi väärtuste vastu, soov muuta ala kasutusotstarvet;
- omavoliline raie ja/või istutamine;
- ebasobivasse kohta ehitamine;
- hooldamatuse või valede hooldusvõtete kasutamise tõttu pargi hävimine;
- vaadete kinnikasvamine;
- teede kinnikasvamine;
- tiikide süsteemi ja piirdekraavi kinnikasvamine;
- pargi kompositsiooni seisukohalt oluliste puude hävimine hooldamatuse tagajärjel.

Meetmed

- teabepäeval jm viisil pargiomanikule ja omavalitsusele pargi väärtuste selgitamine ja õigusaktide ning õigete hooldusvõtete tutvustamine;
- planeeringutes ja projektides pargi väärtustega arvestamine *NB! Kava ei käsitle projektide koostamist*;
- pargi seisukohast oluliste ning kava koostamise ajal avatud alade ja vaadete pidev hooldus;
- võsaraie avatud alade taastamiseks, regulaarne niitmine;
- jalutusteede avatuna hoidmiseks nende äärte võsast puhastamine ja regulaarne niitmine 1-2 korda vegetatsiooniperioodil (mai-september);
- puuviljaaias muruteede sissenitmine 1 m laiuselt vähemalt 200 m ulatuses, et markeerida vanadel kaartidel olevaid teid; olenevalt ilmastikuoludest 2-3 korda kuus kogu vegetatsiooniperioodi vältel (mai-september);
- vesipargis maanteepoolseima rõngastiigi puhastamine võsast ja murdunud puudest; loodusliku juurdekasvu eemaldamine vähemalt maantee äärest;
- piirdekraavi kaldal loodusliku juurdekasvu eemaldamine; niitmine 1-2 korda suve jooksul;
- pargi kompositsiooni seisukohalt oluliste vanade puude hooldamine.

2.2. Elustik

2.2.1. Puistu

Pargipuistu on erinevates osades väga eriilmeline. Põhipuuliigid on harilik pärn, harilik tamm, harilik vaher, niiskematel aladel sanglepp ja sookask. Kogu pargialal leidub ka arukaske, harilikku mäнди, harilikku kuuske ja halli leppa. Pargi järvepoolse osa alumise terrassi ja järve vahel on madal üleujutatav osa, mida katab ca 60 aasta vanune sanglepa-kase segamets. Alal ei ole tehtud raiet ning seal on nii murdunud ja jalal kuivanud puid kui ka lamapuitu ning mis kvalifitseerub loosdirektiivi metsaelupaigatüübiks 91E0 lammi-lodumets.

Pargipuistu tervikuna ja ka põlispuud on aastaid hooldamata ning sellest tingitult on nende seisukord halb, kuid mitte lootusetu. Kõige paremini on säilinud peahoone ümbruses paiknev pargiosa (kus on ka kõige rohkem põliseid puid), Rüütlimäele viiva endise jalutustee ääres kasvav tammerida (foto 40) ning pargi lõunaosas puuviljaaias kasvav puudegrupp. Ülejäänud pargipuistus leidub suurel hulgal murdunud puid (osa neist mõõtmete järgi hinnates väga vanad) ja tugevalt võsastunud alasid. Puistu vajab seisundi üle otsustamiseks dendroloogilist hindamist. Madalamatel aladel on probleemid tingitud ka liigniiskusest, sest vanad kraavid on aastaid puhastamata.

Vana puistu väärtuseks on aga kindlasti õõnsustega puud, kus varjub mitmeid nahkhiire liike. Kuna pargis on juhuvaatlustel kuulnud kodukaku (*Strix aluco*) hüüdu, siis võivad põlispuude õõnsused olla kakkudele pesitsuskohaks. Kakkudele võimalike pesapuude ja nahkhiirtele oluliste varjepuude ehk nn elustikupuude arv ja asukoht on teadmata. Üldjoontes on park kogu ulatuses tugevalt võsastunud ning suur osa vanu puid on halvas seisukorras. Seetõttu võib pargi säilivust hinnata halvaks, kuid seda on võimalik läbimõeldud hooldustöödega tunduvalt parandada.

2.2.2. Puudegrupid

Kukulinna mõisa pargi territooriumile jäävad neli selgelt eristuvat puudegruppi, mis on suhteliselt heas seisukorras ning vajavad eluea pikendamiseks, vaatelisuse suurendamiseks ning küllastajate ohutuse tagamiseks hooldust.

Sissesõiduteed ääristava allee puude seisukord on halb, sest neile võradesse kasvanud noorte isekülvsete puude tõttu on võrad laasunud ja seal on murdumisohtlikke oksa. Kuid säilinud on veel piisavalt puid allee rütmi tajumiseks. Alleealune puhastati võsast 2011. aasta kevadel (foto 37). Allee puude võraalune vajab taasvõsastumise vältimiseks kord aastas niitmist; tihedam niitmine ei ole oluline, sest allee all kasvavad aasalilled.

Rüütlimäe tee tammerida koosneb 15 tammest (fotod 9, 40). Puude seisukord on hea, kuid kõikide võrades on kuivi oksa. Tamme vahele on kasvanud võsa, mistõttu tüved hakkavad laasuma. Kuivad oksad võivad murdudes ohustada jalutajaid.

Puuviljaia puudegrupp koosneb üheksast tammest (foto 41). Puud on tasakaalus võradega, kuid neis leidub väiksemaid kuivi oksa. Grupp vajab võradealuse puhastamist võsast ning risust. Puudele avaneb vaade Lähte-Elistvere teelt ning need on hästi vaadeldavad, kui endine puuviljaia ala on niidetud.

Tagaväljakut ääristavad vanad harilikud pärnad (10 puud) on halvas seisukorras (foto 42). Puud on kasvanud võssa ning võrad on osaliselt tasakaalust väljas.

Järveäärsed hõberemmelgad Saadjärve mõisa poole kulgeva tee ja vee vahel on suures osas hävinud. Allee jäänused ei ole pargi struktuuri ja elustikuväärtuse seisukohalt esmatähtsad, mistõttu neid kavas eraldi ei käsitleta. Kuna allee on osa Vooremaa maastikukaitsealast ning üks osa Tartu valla puhkealast, siis vajab ala ohutuse tagamiseks dendrohinnangut. Ala puud hooldatakse/eemaldatakse vastavalt dendrohinnangule.

Kõikidele puudegruppidele võib olla ohuks planeeringuta ning ilma kooskõlastuseta kaevetööde tegemine, samuti võrade hooldamatusest tingitud vigastused.

Foto 41. Endise puuviljaia tagaosas kasvab tammering, 2011

Foto 42. Tagaväljakut piirab võimsate põlispärnade rida, mida on näha vaid lehtedeta perioodil, 2011

2.2.3. Märkimisväärsed üksikpuud

Esiväljaku puud. Keset esiväljakut kasvab suuremõotmeline harilik tamm (foto 43), mis on elujõuline ja dominandina väga väärtuslik. Tamme võras on üksikuid väiksemaid kuivi oksa, mis ei ole pargis liikujatele ohtlikud. Vahetult peahoone sisenurga juures kasvavad põlised tamm ja saar, viimane vajab võralõikust või eemaldamist, et tagada hoone püsimine. Peaväljakul kasvavad veel kaks nõukogude ajal istutatud torkavat kuuske, mis on heas seisukorras ega vaja hooldust. Värava läheduses kasvab vahtrate ja jalakate grupp, mis vajab dendrohinnangut säilitamise üle otsustamiseks.

Peahoone taga nõlval kasvab neli elupuud (foto 44), mille võrade alumised oksad on kuivanud, kuid mis ei vaja erihooldust, ning kaks ebatsuugat. Endise puuviljaiaa äärealal kasvavad vanad sarapuupõõsad (foto 45), mille vastamist vääriselupaiga näitajatele (klassifikaatorile) tuleb kontrollida.

Foto 43. Harilik tamm peahoone ees. Tagaplaanil söökla, 2011

Foto 44. Harilikud elupuud peahoone taga, 2011

Foto 45. Endises puuviljaaias kasvab sarapuupõõsaid, mille läbimõõt on ca 1,5 m. Tuleb jälgida, et neid põõsaid ei tohi „noorendada“; eemaldada võib ainult niitmist takistavad mahalangenud tüved, 2011

Foto 46. Märkimisväärseid põlispuid, mis vajavad võraaluse puhastamist võsast, leidub pargis üksikult ja gruppidena mitmel pool, 2011

Suuremaid ja vanemaid tammesid, pärnasid ja mände (foto 46), mille võrades on kuivanud ja/või murdunud oksid ning võraste on kasvanud ka noori puud ning mis vajaksid võrahooldust ja puude vaate avamist, leidub pargis veel, kuid neid eraldi ei käsitleta, sest ilma puude täpse arvu, asukohamäärangu ja dendrohinnaanguta ei ole võimalik (võra)hooldustööde mahtu täpselt määrata. Andmete puudumine väärtuslike pargipuude (sh elustikupuude) kohta on suurimaks ohuks nende säilitamisele, sest ei ole võimalik õigeaegselt planeerida hooldustöid; samuti võidakse mitte osata hinnata vanu puud, mistõttu need raiutakse kui väheväärtuslikud puud. Hajusalt kasvanud üksikpuud või puugruppe ohustab võraaluste võsastumine või isekülvsete puude võraste kasvamine ning valgustingimuste halvenemise tõttu puude laasumine. Puude head seisundit ja ohutust külastajatele aitab eelkõige tagada nende võra ja võraaluse hooldus. Elustiku seisukohalt on olulised ka suurte õõnsustega puud, vanade pargipuude tüükad ning jämedad lamatüved, mis tuleb ohutuse tagamiseks eemaldada enamkätkevatest kohtadest ja soovikorral ka esindusaladelt, kuid ei tohi eemaldada pargi äärealadelt ning aladelt kus need ei ohusta pargis liikujaid.

Puistu, puudegruppide ja üksikpuude pikaajaline kaitse-eesmärk

- dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu säilimine.

Kava perioodi kaitse-eesmärk

- puistu väärtusega arvestatakse pargi hooldamisel ja arendustegevuses;
- märkimisväärsed üksikpuud (sh elustikupuud) on välja selgitatud ja nende kaitse tagatud;
- puud on heas seisundis (elujõulised ja hooldatud, heades valgustingimustes);
- puud on külastajatele ohutud.

Ohutegurid

- andmete puudumine puistu seisundi kohta;
- andmete puudumine märkimisväärsete üksikpuude (sh elustikupuude) kohta;
- puudealuse võsastumine;
- okste murdumine ja võrade kahjustumine;
- juurte kahjustamine;
- teadmatuses tingitult liikide, elupaikade ja kasvukohtade hävitamine, sh avatud alade võsastumine, põliste puude murdumine ja alalt koristamine, õõnsustega puude eemaldamine, talvituspaikade hävimine.

Meetmed

- puistu seisundi uuring (dendrohinnaang);
- märkimisväärsete üksikpuude (sh elustikupuude) uuring;
- puudealuse puhastamine võsast ja/või niitmine;
- teadaolevate väärtuslike põlispuude gruppide võrade hooldus (1 toetus, 22+15+9+10 hooldusloikus) ja märkimisväärsete üksikute põlispuude võrade hooldus;
- kaevetööde (trasside paigaldamine) kooskõlastamine ja teostamine ainult projektide alusel (kaevetööd ei kajastu tegevuskavas).

2.2.4. Muu elustik

2.2.4.1. Käsiivalised. Pargis on registreeritud viit liiki nahkhiiri: põhja-nahkhiir, veelendlane, pruun-suurkõrv, pargi-nahkhiir ja tiigilendlane. Kahjuks puuduvad täpsemad andmed nende elu- ja talvituspaikade kohta, mistõttu pargis tuleb läbi viia täiendavad inventuurid, et neid teadmatusest mitte kahjustada. Arvestades, et pargis on nahkhiirtele soodsad tingimused (veekogu, vanad paksu korbaga ja õõnsustega puud) võib eeldada, et alal leidub rohkem nahkhiireliike.

2.2.4.2. Muud liigid. Arvestades puistu mitmekesisust ning juhuvaatlusi, võib eeldada rähnide ja kodukaku esinemist. Lähtudes väga mitmekesisest reljeefist, jämeda lamapuidu, kuivade liivaste alade ning väikeste veesilmade ja ujulehtedega taimedega järveosa olemasolust, võib eeldada, et pargis esineb kaitsealuseid putukaliike. Mitmekesiste kasvukohtade olemasolu tõttu võib eeldada ka kaitsealuste taimeliikide esinemist. Liikide kaardistamiseks tehakse inventuurid Vooremaa MKA-l läbiviidavate analoogiliste ulatuslikumate inventuuride raames, va käsiivaliste inventuur, ning käesolevas kavas vastavaid inventuure ei kavandata. Kaitsealuste liikide juhuleidude kandmine Keskkonnaregistrisse toimub jooksvalt kogu kaitsekorraldusperioodi vältel.

Elustiku pikaajaline kaitse-eesmärk

- elurikkuse säilitamine sobivate hooldusvõtete rakendamisega.

Kava perioodi kaitse-eesmärk

- käsiivaliste liigiandmed on täpsustatud ning kantud registrisse;
- käsiivaliste suvised varjevõimalused on välja selgitatud ja tagatud;
- käsiivaliste talvitusvõimalused on välja selgitatud (sh endise mõisakeldri seisund) ning vajadusel on kelder renoveeritud talvituskölblikuks.

Ohutegurid

- teadmatusest tingitult liikide, elupaikade ja kasvukohtade hävitamine, sh avatud alade võsastumine, põliste puude murdumine ja alalt koristamine, õõnsustega puude eemaldamine, talvituspaikade hävimine.

Meetmed

- kava kooskõlastamine kaitseala valitsejaga;
- kaitsealuste liikide kohene kandmine Keskkonnaregistrisse nende juhuleidude korral;
- käsiivaliste inventuur;
- keldri seisundi ja talvitumiseks sobivuse kindlaks tegemine; vajadusel projekti koostamine ja keldri kohandamine nahkhiirte talvituskeldriks;
- puistu inventuur, et kindlaks teha käsiivaliste suvised varjupaigad ning kakuliste võimalikud pesapuud.

2.3. Hooned ja rajatised

2.3.1. Hooned

Mõisaagseud hooned olid paigutatud kahte rühma. Maalilise mõisaansambli moodustasid Saadjärve kaldal paiknenud peahoone ning selle juurde kuuluv teenijatemaja, ait (?) ja tall-tõllakuur, millest kaugemale edelasse jäi teiste majandushoonete grupp.²³ Algse ansambli juurde kuulunud teenijatemaja ja mõisa pea-

²³ Maiste, J., Nutt, N. Tartumaa mõisad, Näituse "Kaotatud paradisi" kataloog. Tartu, 2005. lk 42.

hoone on säilinud, kuid mõlemad hooned on halvas seisukorras. Tall-tõllakuur on olulises osas ümber ehitatud. Nõukogude ajal pargi territooriumile ehitatud kergemat tüüpi hooned (pioneerilaagri magalad ja väravahoone) on väga halvas seisukorras ja arhitektuuriselt mõisaparki sobimatud ning ette nähtud lammutada. Pargis (järve äärde laskuval nõlval) asub vana kelder, mis on usteta ja prahti täis. Pargi lõunapoolses metsistunud osas on säilinud nõukogudeaegse kasvuhoone vundament, mis tuleks ohutuse tagamiseks puhastada, säilitada ja leida uus kasutusala (näiteks kujundada sellest avalikkusele kasutatav puhkekoht) või lammutada. Kasvuhoone varemetesse puhkekoha rajamiseks on vaja koostada projekt. Tiikidesüsteemi poole laskuval nõlval asub heas seisukorras olev teadmata ajal ehitatud ristpalkhoone.

Kavas ei ole ette nähtud hoonete taastamise või hoolduse põhjalikumat käsitlemist ning hoonega seotud probleemide (remont, taastamine, trasside ehitus jms) lahendamiseks tuleb vajadusel koostada eraldi projekt. M. Siilivaski koostatud muinsuskaitse eritingimused soovivad säilitada 1960ndatel ümberehitatud sööklahoone kui õnnestunud ja miljöösse sobiva arhitektuurse lahenduse. Samuti näeb ta ette hoonetele lähemal kui neli meetrit kasvavate puude eemaldamise või katustele ulatuvate okste kärpimise. Eelnimetatud tööd võib teha kutsetunnistusega arborist.

2.3.2. Rajatised ja väikevormid

Ajaloolistest väikevormidest andmeid ei ole. Pargis ei ole ka uusi väikevorme, seetõttu **väikevormide hooldamise, sh uuendamise, temaatikat antud kava ei käsitle**. Parki on rajatud neli kõvakattega tenniseväljakut (pindala ca 2450 m²), mis on hetkel heas seisukorras. Mõisapargi üldmuljet antud väljakud oluliselt ei halvenda, sest need paiknevad peahoonest veidi eemal madalamal terrassil. Tenniseväljakute hooldust kava ei käsitle. Kavas ei ole ette nähtud väikevormide paigaldamist ega uusi rajatise – nende paigaldamiseks tuleb vajadusel koostada eraldi projekt.

2.3.3. Piirded ja väravad

Mõisa sissesõidutee kõrval on osaliselt säilinud maakividest piirdemüür, mis on hästi jälgitav Lähte-Elistvere teelt. Müür on ca 120 m pikk ning ca 70 cm kõrge; müürilt on varisenud kive. Suurimaks ohuks müürile on see, kui ümbruse hooldamisel varisenud kivid ära viiakse ning muuks otstarbeks kasutatakse. Müüri vahetus läheduses kasvanud noored puud ja võsa eemaldati 2011. aastal (foto 47), mistõttu need enam müüri ei lagunda. Müür on hea tuuletõke, mistõttu selle taha koguneb hulgaliselt puulehti.

Esiväljakut on ümbritsenud graniidist piirdetulbad. Muinsuskaitse eritingimustes soovitakse võimalusel peaväljaku ringikujulise tee ääres olevad graniidist piirdetulbad säilitada ja eksponeerida. Paraku ei olnud 2011.a peaväljaku ringtee ääres ühtegi graniitposti. Ainuke graniitpost oli peavärava läheduses aia ääres (foto 48).

Foto 47. Säilinud kivimüür, 2011

Foto 48. Metallaed ja viimane säilinud graniitpost, 2011

Mõisa esiväljakut piirab kagust raudaed (foto 48), mis ulatub peahoonest kuni endise tall-tõllakuurini, värv on sellelt maha koorunud ja betoonist väravapostid on sammaldunud. Lisaks kuulub sissepääsu juurde pioneerilaagri ajast pärit väravaehitis, mis on osaliselt lagunenenud. Väravaehitis on ansamblisse sobimatu ja rikub üldmuljet ning on soovitatav lammutada. Muinsuskaitse eritingimustes soovitatakse sissesõiduteeäärne vana piirdemüür korrastada ja projekteerida hoonetekompleksi maanteepoolsele küljele sobiva kujundusega piire (1940ndatel olnud raudvarbaed betoonpostidega).

Hoonete ja rajatiste pikaajaline kaitse-eesmärk

- väärtustatud ajaloolised hooned ja rajatised sobivad pargiruumiga ja selle kaitse-eesmärkidega;
- maakivist piirdemüür on restaureeritud vastavalt projektile ning säilinud algsel kujul.

Kava perioodi kaitse-eesmärk

- maakivist piirdemüür on säilinud vaadeldaval kujul.

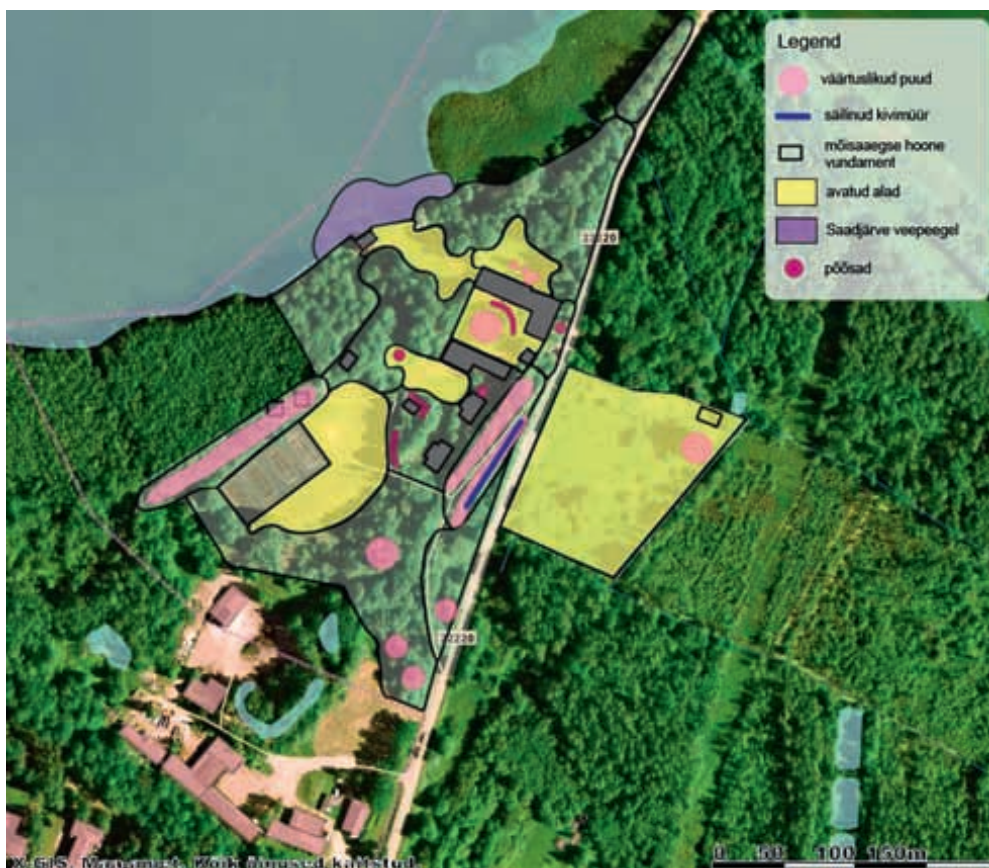
Ohutegurid

- hoonete ja rajatiste lagunemine hooldamatuse tõttu;
- kivide varisemine müürist ja nende kasutamine muuks otstarbeks; müüri kadumine;
- müüri mattumine oksarisu ning lehtede alla ja vaadeldavuse kadumine.

Meetmed

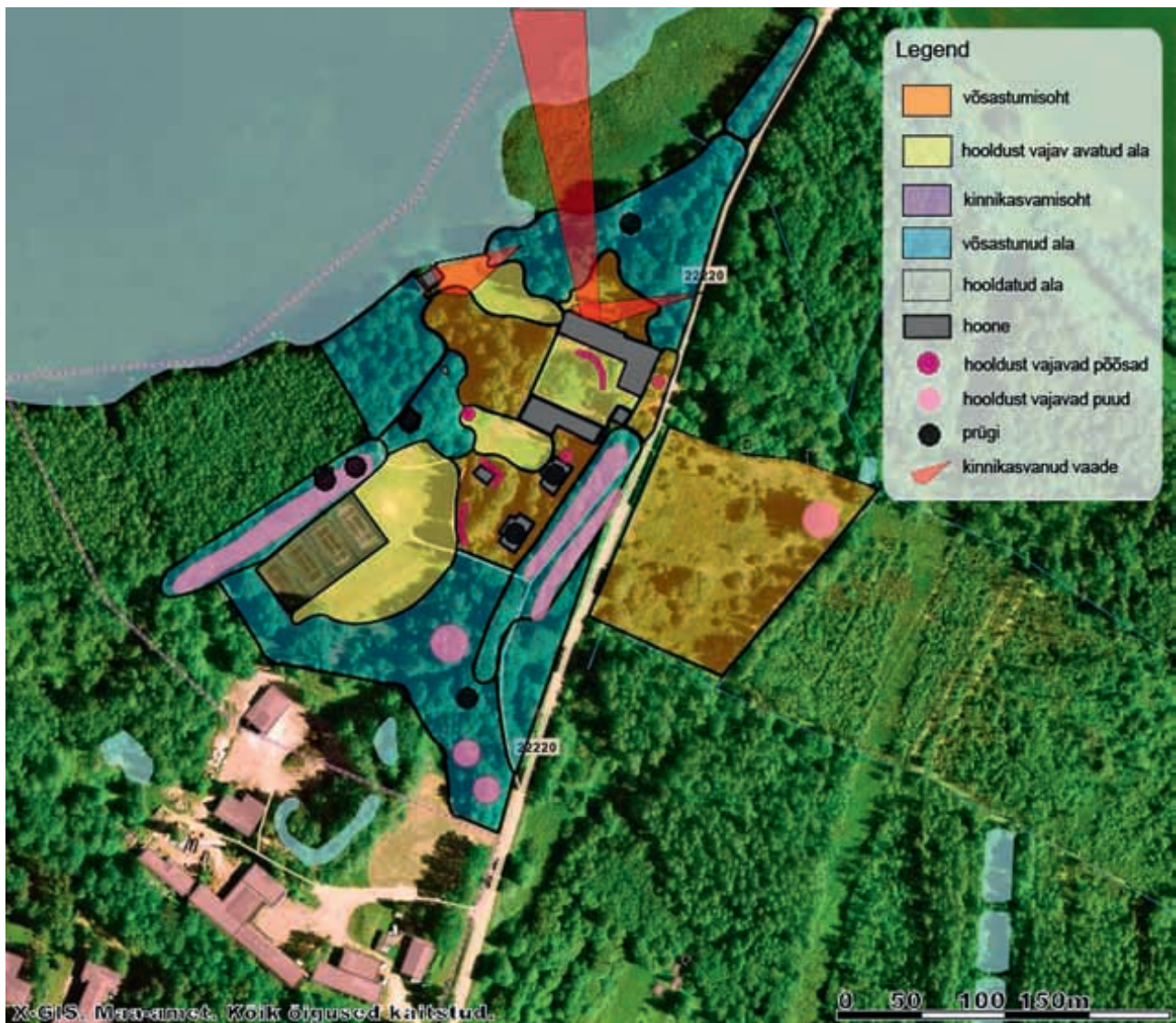
- müürist väljalangenud kivide tõstmine müürile;
- müüri ümbruse korrapärane niitmine vegetatsiooniperioodil ja puulehtede koristamine sügisel.

Kukulinna pargi kaitse-väärtused on koondina esitatud joonisel 8, probleemid joonisel 9, täpsed hoolduspiirkonnad on toodud joonisel 10 ja lahti selgitatud tabelis 5. Tabelis 4 on esitatud kokkuvõttena kaitseväärtused, pikaajalised ja kaitsekorraldusperioodi kaitse-eesmärgid, ohud ning nende leevendamiseks vajalikud meetmed.

Joonis 8. Kukulinna mõisa pargi kaitse-väärtused

Aluskaart: Maa-amet, www.maaamet.ee

Joonis 9. Kukulinna mõisa pargi probleemid. Aluskaart: Maa-amet, www.maaamet.ee

Tabel 4. Kaitseväärtused, ohuregurid, kaitsetegevused ja oodatavad tulemused Kukulinna mõisa pargis.

Ptk nr	Kaitseväärtus	Pikaajaline kaitse-eesmärk	Ohustavad tegurid	Vajalikud meetmed (hooldustööd, kaitsekorraldus)	Oodatav tulemus kaitsekorraldusperioodi lõpuks
2.1. PARGIRUUM					
2.1.1.	Kujundusstiil	Ajalooliselt kujunenud planeeringu säilimine	Huvi puudumine pargi väärtuste vastu	Teabepäeval jm viisil pargi väärtuste selgitamine, õigusaktide ja õigete hooldusvõtete tutvustamine	Pargiruumi terviklikkuse säilimine, sh avatud pargiaasade ja -väljakute ning parkmetsaga suletud alade vahekorra säilimine, vaadete säilimine pargis sees ning pargist ümbritsevale maastikule ja vastupidi. Pargi kompositsiooni seisukohalt olulised põlispuud on hooldatud.
2.1.2.	Kompositsioon		Soov muuta kasutusotstarvet	Planeeringutes ja projektides pargi väärtustega arvestamine	
			Ebasobivasse kohta ehitamine	Pargi seisukohast oluliste ning kava koostamise ajal avatud alade ja vaadete pidev hooldus	
			Omapooline raie/istutamine	Võsaraie avatud alade taastamiseks; regulaarne niitmine	
			Hooldamatuse või valede hooldusvõtete kasutamise tõttu pargi hävimine	Vanaade puude võrade ja tüvede hooldamine (toestamine)	
2.1.3.	Vaated	Kompositsiooni seisukohalt oluliste põlispuude hävimine	Võsaraie avatud alade taastamiseks; regulaarne niitmine		
2.1.4.	Teedevõrk		Teede kinnikasvamine	Teedäärte võsast puhastamine ja seejärel niitmine 1-2 korda vegetatsiooniperioodi vältel (mai-september)	Teedevõrgu säilimine pargi järvepoolses osas ca 800 jm ulatuses.
2.1.5.	Veekogud		Tiikide süsteemi kinnikasvamine	Puuviljaaias muruteede sisseniiitmine 1 m laiuselt vähemalt 200 m ulatuses, et markeerida vanadel kaartidel olevaid teid; olenevalt ilmastikuoludest 2-3 korda kuus kogu vegetatsiooniperioodi vältel (mai-september)	Endise puuviljaaiata territooriumil on sisseniiidetud 1 m laiune murutee (vähemalt 200 jm).
			Piirdekraavi kinnikasvamine	Rõngastiigist murdunud okste/tüvede ja prahi eemaldamine; loodusliku juurdekasvu eemaldamine vähemalt maantee äärest	Tiikide süsteem on säilinud ja vaadeldav; puhastatud on vähemalt 1. rõngastiik.
				Kraavikaldal loodusliku juurdekasvu eemaldamine; niitmine 1-2 korda suve jooksul	Piirdekraav on puhastatud; avatud on vaade järvele.

Ptk nr	Kaitseväärtus	Pikaajaline kaitse-eesmärk	Ohustavad tegurid	Vajalikud meetmed (hooldustööd, kaitsekorraldus)	Oodatav tulemus kaitsekorraldusperioodi lõpuks
2.2. ELUSTIK					
2.2.1.	Puistu	Dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, ökoloogiliselt, esteetiliselt ja pubkemaajanduslikult väärtusliku puistu säilimine	Andmete puudumine puistu seisundi kohta	Puistu seisundi (dendrohinna)	Puistu väärtusega arvestatakse pargi hooldamisel ja arendustegevuses.
2.2.2.	Puudegrupid (sissesõiduaallee, tammede rida, tammeharja, pärnarida)		Puudealuse võsastamine Okste murdumine jm võrakahjustused Juurte kahjustamine	Puudealuse võsastamine ja/või niitmine Põlispuude gruppide võrade hooldusloik (22+15+9+10 puud) ja toetus (1 puu) Kaeveööde (trasside paigaldamine) kooskõlastamine ja teostamine ainult kooskõlastatud projektide alusel	Puude valgustingimused on paranenud. Puud on heas seisundis (hooldatud ja elujõulised) ja küllastajatele ohutud. Märkimisväärsete üksikpuude (sh elustikupuude) kaitse on tagatud.
2.2.3.	Märkimisväärsed üksikpuud		Okste murdumine jm võrakahjustused Juurte kahjustamine	Põlispuude võrade hooldus Kaeveööde (trasside paigaldamine) kooskõlastamine ja teostamine ainult kooskõlastatud projektide alusel	Märkimisväärsete üksikpuude (sh elustikupuude) kaitse on tagatud.
2.2.4.1.	Kästiivalised	Elurikkuse säilimine	Andmete puudumine märkimisväärsete puude (sh elustikupuude) kohta Teadmatuses tingitult liikide, elupaikade ja kasvukohtade hävitamine, sh avatud alade võsastamine, põliste puude murdumine ja alalt koristamine, õõnsustega puude eemaldamine, talvituspaikade hävimine	Märkimisväärsete üksikpuude (sh elustikupuude) uuring Kava kooskõlastamine kaitseala valitsejaga Kästiivaliste inventuur Puistu inventuur suviste varjevoimaluste kindlaks tegemiseks Keldri seisundi ja talvitumiseks sobivuse kindlaks tegemine; vajadusel projekti koostamine ja keldri kohandamine talvituspaigaks	Kästiivaliste liigandmed on täpsustatud ning kantud registrisse. Kästiivaliste suvised varjevoimalused ja talvituskoht on tagatud; vajadusel on kelder renoveeritud talvituskohtlikuks.
2.2.4.2.	Muud liigid			Käesoleva kavaga tegevusi ei kavandata; kõigi kaitsealuste liikide juhuleid tuleb koheselt kanda Keskkonnaregistrisse	Kaitsekorraldusperioodile käesoleva kavaga eesmärke ei seata; muude liigirühmade juhuleid on kantud registrisse.
2.3. HOONED JA RAJATISED					
2.3.1., 2.3.2.	Hooned, rajatised ja väikevormid	Väärustatud ajaloolised hooned ja rajatised	Hoonete ja rajatiste lagunemine hooldamatuse tõttu	Käesoleva kavaga hoonete, rajatiste ja väikevormide kaitseks tegevusi ei kavandata	Kaitsekorraldusperioodile käesoleva kavaga eesmärke ei seata.
2.3.3.	Piirded ja väravad	Pargiruumiga ja selle kaitse-eesmärkidega; maakivist piirdemüür on restaureeritud vastavalt projektile ja säilinud algsel kujul	Müüri mattumine oksarisa ning lehtede alla ja vaadeldavuse kadumine Kivide varisemine müürist ja nende kasutamine muuks otstarbeks; müüri kadumine	Müüri puhastamine okstest ja lehredest; ümbruse korrapärane niitmine vegetatsiooniperioodil Kivide kokkukogumine ja müürile tõstmine	Maakivist piirdemüür on säilinud vaadeldaval kujul.

3. KAVANDATAVAD KAITSEKORRALDUSLIKUD TEGEVUSED

3.1. Hooldustöödest üldiselt

Tegevuskavaga kavandatakse nii hooldustööd kui ka pargi arendamiseks ja kaitse korraldamiseks (tähistamine, uuringud-inventuurid jms) vajalikud tegevused.

Park on peaaegu kogu ulatuses võsastunud, mistõttu esmane hooldustöö on võsa eemaldamine varasematelt avatud aladelt ja seejärel parkmetsaaladelt, millele peab järgnema võsast puhastatud alade regulaarne ja asjakohane hooldus. Teiseks regulaarseks hooldustööks on avatud alade niitmine avatuse säilitamiseks ja vaadete hoidmiseks. Täpsed hooldustööde mahud ja nende tähtsus (eelisjärjestus) on koondatud tegevuskava tabelisse (tabel 6). Pargiosad, kus tuleb vastav hooldus läbi viia on märgitud kaardile numbriga (joonis 10); sama numbriga alad leiab ka hoolduspiirkondade tabelist 5. Järgnevalt on esitatud kõigi vajaminevate hooldustööde kirjeldused. Iga alapeatüki juurde on kaldkirjas lisatud märkused, mis aitavad pargi omanikul-hooldajal aru saada iga töö olemusest.

M. Siilivaski koostatud muinsuskaitse eritingimustes on pargi hooldust käsitletud väga üldiselt. Viiendas peatükis on järgmised tingimused: vanad elupuud säilitada; võsa ja noored puud tuleb peahoone ümbrusest eemaldada; kaaluda kõigi hoonele lähemal kui neli meetrit kasvavate puude eemaldamist; säilitada ja hoida korras kaitsevööndis asuvad ehitised ja haljastus; säilitada ja korrastada ringikujuline esiväljak koos põlispuudega; korrastada vana piirdemüür; korrastada vana allée sissesõidutee ääres ja mõisasüdan ümbritsev pargiala koos teedevõrguga; puhastada võsast ja korrastada ajalooline vesipark koos jalgteede ja erikujuliste tiikide süsteemiga; soovitavalt lammutada endise pioneerilaagri majad. Haljastuse uuendamise kohta märgitakse, et hoone ümbruse haljastamisel kasutada madalakasvulisi põõsaid ja lillepeenraid lähtudes ajaloolistel fotodel nähtavast algupärasest kujundusest.

Kui hooldustöödel selgub, et hooldusalal esineb kaitsealuseid liike, siis tuleb sellest teada anda Keskkonnaameti Jõgeva-Tartu regiooni looduskaitsebioloogile, kes aitab otsustada, millistel tingimustel on hooldustööde jätkamine võimalik.

Tabel 5. Hoolduspiirkondade tüübid. Kavas käsitletavat hooldusalad on jaotatud nende olemuse järgi erinevateks hoolduspiirkondadeks. Kuna hooldusalade määramiseks on kasutatud ortofotot (joonis 10), siis on nende pindalad ligikaudsed ning märgitud tabelis 100 m² täpsusega.

Ala nr	Ala tüüp	Pindala (ha)	Märkused
1	Avatud ala (kõrvalväljak; peavaade järvele)	0,20	Regulaarne niitmine.
2	Puistu (peahoonetagune nõlvaa-lune ala)	0,81	Täpsem hoolduse määramine on võimalik pärast dendrohinnangut. Alal kasvab nii põlispuud kui ka noori puud, mis on vajalik säilitada. Põlispuude võrahooldus (10 puud; ca 130 eur/puu).
3	Võsastuv ala (tagaväljak)	0,15	Võsast puhastamine, millele järgneb regulaarne niitmine.
4	Avatud üksikute põlispuudega ala (peaväljak auringiga)	0,22	Regulaarne niitmine.
5	Puistu (endine parkmets järve suunas laskuval nõlval)	0,48	Puistualune vajab võsast puhastamist ning järgnevatel aastatel niitmist. Täpsem hoolduse määramine on võimalik pärast dendrohinnangut. Alal kasvab nii põlispuud kui ka noori puud, mis on vajalik säilitada.
6	Puistu (endine parkmets järve kaldal, kohati liigniiske)	0,35	Puistualune vajab võsast puhastamist ning järgnevatel aastatel niitmist. Täpsem hoolduse määramine on võimalik pärast dendrohinnangut
7	Avatud ala (tall-tõllakuuri tagune)	0,14	Regulaarne niitmine.
8	Avatud, väheste põõsastega ala (sissesõidutee)	0,08	Vajab niitmist ning vastavalt põõsaste seisundile aegajalt nende hooldust.
9	Puistu (müüri- ja piiratud sissesõiduallee)	0,33	Puistualune vajab hõredast madalast võsast puhastamist/niitmist; puuvõrade hooldus (1+22 puud; ca 130 eur/puu).
10	Puistu (magalate ja pumbamaja ümbrus)	0,33	Puistualune vajab võsast puhastamist ning järgnevatel aastatel niitmist. Täpsem hoolduse määramine on võimalik pärast magalate lammutamist ja dendrohinnangut. Alal kasvab nii põlispuud kui ka noori puud, mis on vajalik säilitada.
11	Avatud ala (tenniseväljakutega (ca 2450 m ²) pargiaas)	0,55	Tenniseväljakute (2450 m ²) pindala ei ole arvestatud avatud ala üldpindalasse ning väljakute hooldust kava ei käsitle; pargiaas on hooldatav ainult niitmisega.
12	Puistu (Rüütlimäe tee tammede rida)	0,20	Puistualune vajab võsast puhastamist ja järgnevatel aastatel niitmist. 15 puuvõra hooldus (130 eur/puu).
13	Puistu (kaugeim pargiosa enne majandushooneid)	1,14	Täpsem hoolduse määramine on võimalik pärast dendrohinnangut. Alal kasvab nii põlispuud kui ka noori puud, mis on vajalik säilitada.
14	Puistu (sissesõiduallee, kivimüürita osa)	0,33	Puistualune on osaliselt võsast puhastatud ning vajab regulaarset niitmist 2–3 aastat minimaalselt 2x suve jooksul. Puuvõrade hooldus.
15	Võsastuv ala (endine puuviljaaed)	1,46	Ala vajab taastamist (võsast puhastamist) ja hiljem regulaarset niitmist. Vanade õunapuude võrahooldus esteetilisuse suurendamiseks. Tammeringi hooldus (9 puud; ca 130 eur/puu).
16	Puistu (järveäärsed hõberemmelgad)	0,09	Täpsem hoolduse määramine on võimalik pärast dendrohinnangut.
17	Avatud ala (Saadjärve veepeegel)		Ei käsitleta hooldatava alana.
	Kokku hooldust vajavaid alasid, sh	6,86 ha	
	avatud alad (1, 4, 7, 8,11)	1,19	Hooldatav ainult niitmisega (147 eur/ha).
	taastatav avatud ala (3, 15)	1,61	Võsa eemaldamine, seejärel 2–3 aastat niita sagedamini. 1.–3. hooldusaastal pärast võsariiet tuleb arvestada, et tegemist on hõreda madala võsa eemaldamisega mitte heina niitmisega (179 eur/ha). <i>NB! Hooldamise hõlbustamiseks on soovitatav käändude freesimine.</i>
	puistu (9, 12, 14)	0,86	Puistualune vajab võsast puhastamist ja/või niitmist.
	puistu (2, 5, 6, 10, 13, 16)	3,2	Täpsem hoolduse määramine on võimalik pärast dendrohinnangut. <i>NB! Enne dendrohinnangut võib koristada murdunud oksad ja eemaldada võsa põlispuude võrade alt. Enamasti on tegemist üle 1,5 m kõrguse keskmise tihedusega, kohati ka tiheda võsaga (koristamine: 339 eur/ha).</i>

Joonis 10. Kavas käsitletavat hoolduspiirkonnad. Aluskaart: Maa-amet

3.2. Võsaraie

Raietöödena on kava raames määratud vaid ohtlike puude ja võsa raie, sh ka põlispuude võradesse kasvavate isekülvsete noorte puude eemaldamine. Tekkinud kännud on soovitatav edasise hoolduse (niitmise, trimmerdamise) hõlbustamiseks freesida aladel 3 ja 15. Kände juurida ei tohi, sest see lõhub säilitamisväärtsete puude juured. Kuna Kukulinna mõisa parki, va esiväljak (ala 4), külgväljak (ala 1) ja tennisväljakute ümbrus (ala 11), ei ole hooldatud pikka aega, on raietel hooldustööna oluline tähtsus. Taasvõsastumise vältimiseks on allee ja puugruppide alust vaja niita vähemalt kord vegetatsiooniperioodi jooksul.

Peale esmast võsaraiet saab täpsemalt hinnata ülejäänud puistu raie vm hoolduse vajadust. Puistu dendrohinnangut (seisundi ja kaitseväärtuste inventuuri) vajavad alad 2, 5, 6, 10, 13 ja 16.

Kukulinna pargi hooldustööde üldiseks eesmärgiks on tagada pargi säilimine hooldusvõtete abil, st eemaldada looduslik juurdekasv (enamasti tüve läbimõõduga alla 8 cm) vanade pargipuude ümbrusest ja parkmetsa alalt, puhastada allee ja säilitatavate puudegruppide alused võsast, eemaldada ehitistele ja inimestele ohtlikud puud. Eemaldada võib ka kõik ajaloolise väärtuseta puud ja põõsad, mis asuvad hoonetele lähemal kui pool nende võra läbimõõdust ning ohustavad arhitektuuriväärtusena arvel olevaid hooned.

NB! Enne võsast puhastamist tuleb kontrollida alal kasvavate põõsaste liigilist koosseisu, et mitte eemaldada väärtuslikke põõsaid.

Võsast (looduslikust juurdekasvust) on vaja esmajärjekorras puhastada peahoone tagune ala (joonis 10, alad 2 ja 3), et avada tagaväljaku vaated ja vaatesektor Lähte-Elistvere teelt peahoonele (joonis 7, vaated 4, 10, 12, 14). Kõrgemalt nõlvalt teenijatemajale ja Saadjärvele avaneva vaatekoridori puhastamiseks (vaade 5) on vaja eemaldada võsa, mis jääb mõisaesisest väljakust lääne poole (ala 5). Teenijatemajast edela suunas asunud parkmets (ala 6) tuleb puhastada maha langenud okstest; samuti tuleb pargipuude alt eemaldada võsa, tagades sellega vanadele puudele paremad valgus- ja kasvutingimused. Endise tall-tõllakuuri taha jäävate pioneerilaagriagsete magalate ümbrus (ala 10) vajab võsast puhastamist, kuid pumbamaja ümber tuleb hoone varjamiseks alles jätta hariliku sireli põõsad ning võimalusel teha neile noorendusloikus. Alade 3 ja 15; 2, 5, 6, 9, 10, 12 võsast puhastamine annab pargi ilmele kiiresti suure efekti, mistõttu on tegemist esmatähtsa (I) tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

Mõisapargi lõunapoolses osas (ala 13) ja sissesõidutee alguse idapoolses osas (ala 14) kasvab puude gruppe, mis koosnevad võimsatest harilikest tammedest, harilikest mändidest, arukaskedest, harilikest pärnadest ja harilikest kuuskedest. Nende võraalune tuleb võsast puhastada. Saadjärve mõisasse suunduva endise hõberemmelga-allee alt võiks vaatelisuse eesmärgil eemaldada üksikuid põõsaid. Aladel 13 ja 16 on tegemist II ja alal 14 I tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

Pargiosa, kus asusid tiigid ja kanalid ei ole täies ulatuses võsast puhastada otstarbekas, kui sellega ei kaasne ka tiikide-kanalite risust puhastamist. Küll aga tuleb võsa eemaldada tiikide kõrval paiknevalt endiselt viljapuuaiast alalt (ala 15) jälgides, et ei kahjustataks äärealal kasvavaid väga vanu sarapuid; samuti tuleb võsast välja puhastada puuviljaia ja tiikide vahel olev kitsas terrass (ala 15). Endise aia alal kasvavad vanad ja aastaid hooldamata õunapuud, mille sordilist koosseisu ei ole uuritud. Vaatelisuse tagamiseks on võsaraiega koos vaja koristada murdunud õunapuoksad; võimalusel teha võradele ka hooldusloikus (viimane töö ei ole looduskaitse seisukohast lähtudes eluliselt oluline). Tegemist on I tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

Võsaraiet sissesõiduteed ääristaval alleel (ala 9) ja Rüütlimäe tee tammede rea (ala 12) alt käsitletakse järgmises alapunktis.

Omanikule. Võsaraieks ja suurte säilitamist mittevääriivate pargipuude eemaldamiseks on sobivaim aeg lehtedeta periood, kui linnud ei pesitse (sügisest kevadeni); kevaditi ja suvel kahjustavad raietööd lisaks lindude-loomade häirimisele ka rohttaimestikku ja pargipinnast. Lehtpuude ja -põõsaste raieks on sobivaim aeg augustis-septembris, sel ajal raiumine nõrgestab puujuuri ning uued võsud kas ei teki või on vastuvõtlikud talvekülmadele. Raied tuleks läbi viia järkjärgult, sest äkiline valgustingimuste muutmine ei mõju puudele hästi, samuti võivad allesjäävad puud muutuda tuulehellaks. Võsa eemaldamisega tuleks alustada hoonete ja teede lähedusest. Võsast puhastatud alasid tuleb pärast kändude freesimist regulaarselt niita, sest vastasel juhul mõjub lehtpuude eemaldamine neid noorendavalt ning hiljem on võsa kasv veel lopsakam. Pärast võsalõikust tuleb raiejätmed alalt ära viia; põletamine puude all või pargimurul ei ole lubatav.

Vanad pargipuud, mis pärinevad pargi „noorusest“ on väärtuslikud isegi juhul, kui neis on suured õõnsused või kui nad on surnud. Nii alleedes kui pargis kasvavad õõnsustega puud on elupaikadeks pargis elutsevatele nahkhiirtele ja lindudele ning nende eemaldamine on lubatud vaid juhul, kui nad on haiguskolleteks või kujutavad ohtu hoonetele ja parki külastavatele inimestele. Säilitada võiks vanade puude suure läbimõõduga kännud, sest neil on ajalooline ja elustikuline väärtus. Ajaloolist väärtust mitteomavate puude kännud, mis segavad niitmist, tuleb kännufreesi abil eemaldada; kändude juurimist tuleb vältida, sest sellega kaasneb kahju ümbritsevatele puudele (põhiliselt juurte vigastamine) ja murupinnale.

Pargipuistu kujundamiseks vajalike ulatuslikemate raietööde tegemiseks tuleb dendroloogilise inventeerimise alusel koostada raieplaan.

Vigastatud ja ohtlike puude hooldusloikuse puhul tuleb konsulteerida arboristiga või tellida hooldusloikuse tegemine, et vältida puude kahjustamist valede hooldusvõtete kasutamise tõttu.

3.3. Alleede ja puugruppide hooldus

3.3.1. Puugruppide võrahooldus

Sissesõiduteed ääristav allee (alad 9 ja 14) puhastati osaliselt võsast 2011. aasta kevadel, mis läbi paranesid nii valgustingimused kui ka alleed piirava kivimüüri olukord; allee äärealad vajavad täiendavat võsalõikust; lisaks tuleb allee puudele teha võrahooldus (22 puud), mille käigus eemaldada kuivanud oksad ja toetada murdumisohtlikud harud. Esmajärjekorras vajab toetust harilik pärn, mille üks suur haru on tasakaalust väljas ja seetõttu murdumisohtlik. Pärna hooldusel tuleb visuaalsel kaalutlustel eelistada toetamist harude eemaldamisele. Võra toetamist võib teha ainult väljaõppinud arborist. Eemaldada tuleb ka magalatepoolse puuderea võrades kasvanud isekülvsed noored puud. Tegemist on I tähtsusklassi tööga, sest alal liiguvad inimesed ja autod. Tööde korraldajaks maaomanik.

Rüütlimäe tee tammerida (ala 12) koosneb 15 tammest. Kõikide puude võrades on kuivi oksa, mis tuleb eemaldada. Tegemist on esimese tähtsusklassi tööga, kuigi kaasajal on selles pargiosas vähe liikujaid. Alleelalune vajab vähemalt võra ulatuses (12 m) võsa eemaldamist ja niitmist vähemalt kord vegetatsiooniperioodi jooksul. Võrade hooldust võib teha ainult väljaõppinud arborist. See on allee säilimise ja vaatelisuse tagamiseks I tähtsusklassi töö. Tööde korraldajaks maaomanik.

Endises puuviljaaias (ala 15) kasvab üheksast puust koosnev puudegrupp, mis vajab nii võsast puhastamist kui ka võrahooldust. Puudegrupi säilimise ja vaatelisuse tagamiseks on see I tähtsusklassi töö. Tööde korraldajaks maaomanik.

Tagaväljakut piiravad pärnad (ala 2, 10 puud) vajavad nii hooldusloikust kui osaliselt ka toetust. Toestatavate puude hulga saab määrata peale dendrohinnangu. Puudegrupi säilimise ja vaatelisuse tagamiseks on see I tähtsusklassi töö. Tööde korraldajaks maaomanik.

Omanikule. Asendusistutusi tühjadele kohtadele ei tohi teha, sest noored puud jäävad vanade varju ja hakkavad kiratsema, ka kaob vaheleistutuse tagajärjel allee rütm.

Vanade puude küljjuured, mis tagavad puude püsivuse, on hästi arenenud ja ulatuvad kaugemale. Harilike tamme real ja sissesõiduteed ääristaval alleel tuleb arvestada võrade laiuse kaitsevööndiga, kus kaevetööd on keelatud.

3.3.2. Tüvehooldus

Tüvehooldust (toetamist ja/või tasakaalustamisloikust) vajavate puude konkreetset hulka on võimalik hinnata peale dendrohinnangu tegemist, mistõttu seda hooldustabelis hetkel ei kajastata. Vajalik tööde maht lisatakse pärast dendrohinnangu tegemist. Koorevigastustega ja murdunud latvadega suuri puid leidub peahoone taguses pargiosas, teenijatemaja ees, endise parkmetsa alal, sissesõiduteed ääristavas allees ja harilike tamme reas, st peaaegu kogu puistus. Kuigi murdunud puude eemaldamine suurendab esteetilist väärtust nagu on näidatud fototöötlust kasutades (fotod 49, 50), ei ole seda vaja kasutada igal pool. Pargi äärealadel vm vähekäidavates kohtades tuleb sellised puud jätta elustikupuudeks.

I tähtsusklassi töö. Tööde korraldajaks maaomanik.

Omanikule. Mõisapargis olevad õõnsustega puud on sobilikuks elupaigaks alal elutsevatele nahkhiirtele, kakkuks ja teistele lindudele ning õõnsuseid ei tohi täita ega sulgeda võrguga. Samuti on taunitav õõnsuste põletamine, desinfitseerimine ja ventileerimiseks aukude puurimine; vajaduse korral on lubatud õõnsustest ettevaatlikult prahi ja risu eemaldamine. Pargi puudele on okste murdumiste tõttu tekkinud mitmeid koorevigastusi. Koorevigastuste korral tuleb lahtiselt rippuv koor ettevaatlikult eemaldada. Rebenenud oksad on soovitatav lõigata ära terve puiduni (võimalusel oksakraeni). Kui suur(t)e oksalokste murdumine on puu tasakaalu rikkunud, kuid puu on siiski väärtuslik oma tüve ja allesjäänud võra tõttu, tuleb kaaluda puu tasakaalustamisloikust, mida võib teha õppinud arborist.

Foto 49. Murdunud tüvedega puud, 2011

Foto 50. Fototöötlus – alal on pärast hooldustööde teostamist esteetilisem välimus

3.3.3. Üksikpuude võrahooldus

Kukulinna pargis on võrahooldus vajalik enamasti põlispuudel (fotod 51, 52, 53 ja 54), mis on saanud varasematel aegadel tormikahjustusi (alad 2, 5, 6, 12). Selleks, et vältida valedest hooldusvõtetest tekkida võivaid kahjustusi on avariiliste üksikpuude hooldamiseks vajalik kasutada arboristi abi. Võrahoolduse alla kuulub ka puude toetamine. Võrahooldust vajavate hajusalt kasvavate üksikpuude hulk selgub pärast dendrohinnangu tegemist, mistõttu seda hooldustabelis hetkel ei kajastata.

Endises puuviljaaias kasvavate vanade õunapuude võrad on soovitav tagasi loigata esteetilisel kaalutlusel. Arvestades, et mõned säilinud puudest on üsna jämeda tüvega, võivad puud huvi pakkuda ka pomoloogilisest seisukohast lähtudes. Kindlasti ei tohi puid lihtsalt eemaldada.

I tähtsusklassi töö. Tööde korraldajaks maaomanik.

Foto 51. Valesti hooldatud tamm, mis vajab nii võra hooldust kui ka võsast väljaraiumist, 2011

Foto 52. Pargi äärealal kasvanud vana kasetüügas ei ole kellelegi ohtlik ja ei vaja hooldust, kuid on väärtuslik elustikupuuna, 2011

Foto 53. Sidumist vajav põlispärn sissesõidualleel, 2011

Foto 54. Sissesõiduallee alguses kasvab vana mänd, mis vajab ainult teekohale ulatuvate kuivanud okste eemaldamist, 2011

Omanikule. Puu elujõu säilitamiseks ei tohi ühe kasvuperioodi jooksul kogu võra ulatusest eemaldada rohkem kui 20% täiskasvanud puu okstest. Suurtel okstel ei tohi eemaldada korraka üle 1/3 lehemassist. Jämedate okste eemaldamine tüve juurest ei ole soovitatav. Lõigata tuleb tüve või suurema oksa suhtes viltu. Lõikamisel tuleb terveks jätta oksakrae, ka juhul kui see on ümber kuivanud oksa pikaks veninud. Rasked oksad tuleb lõigata mitmes osas. Lõikustööde teostamiseks on sobivaim aeg juunist augustini. Lõikust ei tohi teha alla -5 kraadise temperatuuriga, sest siis on puude oksad rabedad ja liigsed vigastused kerged tekkima. Mahlajooksuga puid tohib lõigata ainult suvel.

Pärast toetamist peavad omavahel ühendatud puuharud saama liikuda. Selleks tuleb valida toetamiseks õige kõrgus, enamasti 2/3 harude pikkusest. Sobiva ankurpunkti leidmiseks võib korrutada tüvede harunemiskoha diameetri sentimeetrites 20-ga, saades sidumiskoha kõrguse meetrites. Lisaks on soovitatav tüvesid ühendada mööda diagonaali ja vältida sidumismaterjalide sissesoonimist ja hõõrdumist, paigaldades selle ärahoidmiseks sobivast materjalist polstreid või kasutatakse spetsiaalselt toetamiseks loodud materjale. Raskete horisontaalsete okste ankurpunktid peavad asetsema võimalikult kõrgel.

3.4. Põõsaste hooldus

Kukulinna mõisa pargis esineb ilupõõsaid vähe ja need paiknevad peamiselt peahoone vahetus läheduses (alad 4, 7, 8, 10). Põõsad vajavad noorendamist, harvendamist ning piiramist. Looduskaitse seisukohast on tegemist III tähtsusklassi, st soovitusliku tööga, mis on maaomaniku korraldada. Endises puuviljaaias kasvab kibuvits (*Rosa sp*, foto 55), mis võib huvi pakkuda aiandusajaloo seisukohast ning seetõttu ei ole soovitatav seda eemaldada.

Omanikule. Põõsad on oluline element pargi kujunduses lisades pargile väärtust, suunates ja raamides vaateid ning luues erinevaid pargiruumi. Lisaks on põõsastikud elukohaks paljudele linnu- ja loomaliikidele.

*Põõsaid tuleb lõigata vastavalt nende õitsemisajale. Varakevadel (märts-aprill) tuleks lõigata liike, mis õitsevad suvel-sügisel; selline lõikus sobib peahoone kagupoolsel küljel kasvavale puishortensiale (*Hydrangea arborescens*), esiväljaku ääres kasvavale läikiva tuhkpuu (*Cotoneaster lucidus*) hekile (foto 56) ja endisest tall-tõllakuurist lääne suunas kasvavale kibuvitsa (*Rosa sp*) hekile. Liikidel, mis õitsevad kevadel ja suvel, tuleb lõikus teostada vahetult pärast õitsemist, et sügiseks areneksid uued oksad millel moodustuvad uued õiepungad; selline lõikus sobib näiteks magalate ja pumbamaja juures kasvavatele harilikele sirelitele. Elujõulise võra ja rohke õitsemise saavutamiseks on soovitatav teha noorenduslõikus, selleks on sobiv aeg märtsist aprillini. Põõsaste tagasilõikamine 15–20 cm kõrguseni sobib noorendamiseks harilikele sirelitele.*

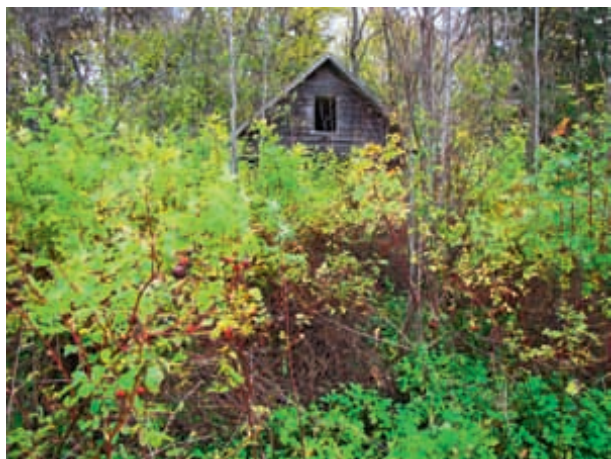

Foto 55. Kibuvitsad endises puuviljaaias on istutatud sirgete ridadena. Pärast aia võsast puhastamist on soovitatav noorendada ka „kibuvitsapeenar“, 2011

Foto 56. Lääkiva tuhkpuu hekk on sügisel kaua pilgupüüdjä, 2011

3.5. Avatud murualade ja puudealuse hooldus

3.5.1. Avatud alade niitmine

Avatud alade hooldus seisneb avatuna säilinud alade (alad 1, 4, 7, 8, 11) niitmises võsastumise vältimiseks ning võsastuvate pargiaasade (alad 3, 15) taastamises e võsast puhastamises.

Pargi esindusväljakuid peahoone ees ja taga (alad 3, 4) ning Lähte-Elistvere teeäärset väravaesist ala (ala 8) on soovitatav niita tihedamini suve esimesel poolel, kui taimede kasv on kiirem. Kõige sobilikum muru kõrgus on esinduslikel aladel 4 - 5 cm. Kukulinna mõisa pargi avatud aasad (alad 1, 7, 11, 15) on oluliseks osaks pargi kompositsioonis ning nende niitmiseiga hoitakse avatuna ka vaated. Kõiki eelnimetatud alasid tuleb niita vähemalt üks kord vegetatsiooniperioodil maist septembrini, kuid võimalusel niita tihedamini. Uute puude istutamine pargiaasadele on keelatud. Praegu on aasad liigivaesed ning alad 1, 7 ja 11 vajaksid aasataimede juurdekülvi, kuid see ei ole looduskaitse väärtuste seisukohalt prioriteetne tegevus.

Endise puuviljaia (ala 15) territooriumil kasvab kuldvits, mille levik võib muutuda lausaliseks. Kuldvitsa tõrjet eraldi ei käsitleta, sest selle tõrjumiseks piisab ala niitmise kord suve jooksul. Soovitatav on hein ära vedada. Endist puuviljaia ala võib hoolduse eesmärgil vähesel määral kasutada ka lammaste karjatamiseks.

Vaatelisuse tagamiseks on nimetatud alade hooldus I tähtsusklassi töö. Tööde korraldajaks maaomanik.

3.5.2. Puudealuse niitmine

Pärast puudealuse võsa eemaldamist tuleb võsa tagasikasvamise takistamiseks alasid esimesel kahel aastal niita kaks korda suve jooksul (alad 2, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 16). Hiljem, kui ära lõigatud lehtpuud enam juurevõsusid ei anna, on puudealuse hooldamine lihtsam. Arvestades, et võsast puhastamine ja alade hilisem jätkuhooldus (kändude freesimine, niitmine, trimmerdamine) on töömahukas, tuleb kaaluda kõikide alade korraga võsast puhastamise otstarbekust.

Esmajärjekorras on soovitatav võsast puhastada ja tagada jätkuhooldus aladele 2, 5, 6, 9, 12 ja 14, sest nende puhastamine annab kiiresti suure visuaalse efekti. Ala 10 korrastatakse osaliselt magalate lammutamise ja parkla rajamise käigus, ülejäänud korrastamine on samuti esimese tähtsusklassi töö. Alade 13 ja 16 puhastamine on II tähtsusklassi töö. Tööde korraldajaks maaomanik.

Omanikule. Pargimurud on enamasti väljakujunenud kooslused ning nende hooldamisel eristatakse kahte peamist tüüpi – pargi ilumurud ja pargiaasad. Intensiivsemat hooldust tuleb rakendada pargi ilumurudel, mis kasvavad enamasti esindusaladel. Pargiaasade puhul on oluline arvestada taimestikuga, sest sobilikke tingimusi on vaja luua õitsvatele niidutaimedele.

Muru hooldamisel ja puistute aluse niitmisel tuleb silmas pidada vanade puude juuri ning vajadusel katta puude välja ulatuvad juured, et neile ei tekiks niidukite vigastusi. Oluline on jälgida ka niitmiskeemi keskelt lahku või servast serva, et maapinnal elutsevad linnud ja loomad saaksid põgeneda. Sügiseti on soovitatav esindusalade murudelt riisuda langenud lehed.

Kevadel ja sügisel on soovitatav niita kõrgemalt kui suvel. Murule on kõige kahjulikum madal ja harv rootorniidukiga niitmine. Niitmiseks kõige sobilikum on trummelniiduk, siis ei ole tarvidust ala üle riisuda. Kevadine väetamine on vajalik juhul, kui taimede kasv on pärsitud, kuid nagu muru õhustamisegi puhul, sõltub see konkreetsest mullast. Murupindade servamist eesväljakut ümbritseva tee ääres tuleb teha sagedusega, mis tagab selgete piirjoonte säilimise. Juhul kui esindusalade niitmine ei ole võimalik madalmuruse pinna tekitamiseks, tuleks neid niita vähemalt kord kuus.

Aasade liigirikkuuse ja õitsemise tagamiseks on kõige olulisem õigesti ajastatud niitmine heinaniidukiga, sagedusega, mis sobib alal kasvavatele taimedele. Niitmise abil on võimalik lillemuru kooslust muuta – niidumuru kujuneb tavaliselt välja 4 - 6 aastaga – kui niidetakse igal aastal samal ajal, niitmise arvude kord sõltub mulla viljakusest. Vabanemaks ühe- ja kaheaastastest umbrohtudest, peab niitma enne selliste umbrohtude õitsemist, vöilille tõrjeks tuleks niita selle õitsemise lõpupoole. Öitsva lillemuru loomiseks on soovitatav niita teistkordselt 5 - 10 cm kõrguselt, ajal mil niidutaimed on õitsenud ja seemned valminud (enamasti juuli algus kuni augusti algus). Heina võib jätta murule nädalaks, et seemned saaksid variseda, pärast seda hein koristatakse.

3.6. Vaadete hooldus

Olemasolevate vaadete ja vaatesektorite säilitamiseks tuleb vaatekoridore niita ning eemaldada looduslik juurdekasv. Vaated mõisa peahoone tagant Saadjärve mõisale (vaade 10) ja Lähte-Elistvere teelt Kukulinna mõisale (vaade 14) vajavad taastamiseks esmalt suuremat raietööd kui ülejäänud vaatesihid, kuid nende taasavamine lisab väärtust kogu pargile ja Vooremaa MKA-le. Vaatesektorite korrashoid on seotud nii murualade kui puistute hooldusega ning see kajastub hooldustööde tabeli järgmistes teemades: puistu hooldus, avatud alade hooldus ning seetõttu vaateid tegevuskava tabelis eraldi reana ei käsitleta. Hooldustööde planeerimisel tuleb arvestada, et esmajoones on vaja võsast puhastada kavas märgitud vaated (joonis 7) ning tagada nende järjepidev niitmine, mitte püüda avada võimalikult palju erinevaid vaatesektoreid, seda eriti juhul, kui raha on vähe.

3.7. Veekogude hooldus

3.7.1. Saadjärve veepeegli hooldus

Saadjärve veepeegel lisab pargile vaatelist väärtust ja seda eelkõige osas, kus paikneb teenijatemaja (ala 17). Kava koostamise ajal on peahoonetaguses alal avatud (roost puhastatud) ca 20 m laiune kaldariba (foto 57), mida kasutab põhiliselt maaomanik. Arvestades, et parki ei ole planeeritud avalikult kasutatavat supelranda ning et veepeegli avamine suuremas ulatuses nõuab ka pinnasetöid, mille jaoks tuleb koostada projekt, ei ole tegevuskavas veepeegli taastamiseks töid ette nähtud ning seetõttu Saadjärve veepeegli hooldust tegevuskava tabelis eraldi reana ei käsitleta, vaid seda tuleb näha vaadete avamise osana. Kuna kallasrada on liigniiske ja seetõttu on see kasutamatu, siis ei ole ette nähtud kallasraja hooldust.

Omanikule. Niidetud veetaimede mass tuleb veest kindlasti eemaldada ja need mujal komposteerida või utiliiseerida. Niidetud veetaimed võib jätta üheks päevaks kalda äärsesse sooja vette, et taimedel elanud organismid saaksid leida uue elukoha.

3.7.2. Tiikide süsteemi hooldus

Tiikide süsteemi e vesipargi pikaajalise hooldamatuse tulemusena väljakujunenud olukorra parandamiseks, st taastamistöödeks, tuleb koostada eraldi projekt. Käesoleva kava raames sellele pargiosale tervikuna hooldust ei määrata, va vahetult maantee ääres oleva rõngastiigi puhastamine oksarisust ja prahist ning sellele vaate avamine võsaraiega, samuti tiigi kaldaalalt oksaristu koristamine. Tegemist on II tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

3.7.3. Piirdekraavi hooldus

Piirdekraavi hoolduseks piisab kui selle kaldalt raiutakse üksikud vaadet varjavad puud, eemaldatakse kraavi kukkunud puud ning kord suve jooksul niidetakse jalgrada. Tegemist on III tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

Omanikule. Juhul kui kogu vesipargi ala puhastatakse võsast peab sellega kindlasti kaasnema kanalite ja tiikide puhastamine prahist ja sissekukkunud puudest-okstest. Vastasel korral katab roostik tiikidesüsteemi jäänused kiiresti. Võsalõikusele peab järgnema iga-aastane hooldus, st ala niitmine vähemalt kolm korda vegetatsiooniperioodi jooksul. Raiejätmed tuleb alalt ära vedada.

Foto 57. Rooga kinnikasvav järvekallas, mida omanik on omal algatusel puhastanud, 2011

Foto 58. Pargis vedelev prügi. Endise puuviljaia ja tiikide vahel olev nõlv on pargi prahistatuum ala, kuhu aegajalt tuuakse prahiti ka praegusel ajal (ala15), 2011

3.8. Teede hooldus

Kukulinna pargis on säilinud mõisaaegsed teede sihid, mida osaliselt ka kasutatakse nii jalgsi kui autodega liikumiseks, kuid spetsiaalsed jalutusteed puuduvad. Üldine teede hooldus sõltub aastaajast ja kasutuskooormusest, kuid alal olevate teede (ca 800 m) säilitamiseks ja külastuse võimaldamiseks piisab kui neid niita kord kuus. Tegemist on II tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

Kindlate sihtide loomiseks, mida mööda pargikülastajad saaksid liikuda, on otstarbekas rajada (sisse niita) muruteed. Muruteid tuleb niita kord 7-10 päeva tagant (olenevalt niiskusest ja heina kasvust). Esmalt on muruteed (ca 200 m ulatuses) soovitatav sisse niita endise puuviljaaia territooriumile, võttes aluseks vanad mõisakaardid. Tegemist on II tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

Parki jalutusteede rajamiseks on vajalik koostada, kogu parki hõlmav, põhiprojekti tasemel projekt. Uute teede hooldus sõltub teekatendist.

3.9. Müüri hooldamine

Müüri (ca 90 m) säilitamiseks tuleb see puhastada langenud okstest ja risust ning edasise lagunemise vältimiseks konserveerida. Konserveerimistehnoloogia valikut tuleb konsulteerida vastava erialaspetsialistiga. Varisenud maakive ei tohi ära vedada, vaid need tuleb ladustada või tõsta müürile. Müüri ümbrust tuleb puhastada risust vähemalt korra kevadel peale lumesulamist ning sügisel peale lehtede langemist. Müüri restaureerimiseks tuleb tellida projekt. Tegemist on II tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

3.10. Prügi koristamine

Võsastunud alad ja mahajäetud hooned toovad endaga kaasa prügistamise. Kukulinna mõisa pargis vajab eelkõige prügist puhastamist vahetult Lähte-Elistvere tee kõrval asuv tiikide süsteemi piirkond (foto 58), harilike tammede rea juures (ala 12) paiknevate kioskite ja endise välikäimla ümbrus (ala 5), kuid ka vahetult sissesõiduallee algus (alad 13). Peale nimetatud alalt prügi ja võsa koristamist on vajalik nõlv katta mullakihiga. Tegemist on II tähtsusklassi tööga. Tööde korraldajaks maaomanik.

3.11. Elustiku kaitse korraldamine

3.11.1. Käsiivaliste kaitse korraldamine

Käsiivaliste inventuur. Pargis on teada nahkhiirte olemasolu (sh loodusdirektiivi II lisa liik tiigilendlane), kuid puuduvad täpsemad andmed, mistõttu pargis tuleb läbi viia täiendav inventuur. Inventuuri tulemusel selgub, kas pargis on talvituvaid nahkhiireliike ning kas on vaja piiranguid hooldustööde läbiviimisel. Tegemist on II tähtsusklassi tööga; korraldajaks Keskkonnaamet.

Keldri uuring. Vana kelder (foto 11) vajab eksperthinnangut, mille alusel saab otsustada, kas seda on võimalik ja vajalik korrastada nahkhiirtele talvituspaigaks. Tegemist on II tähtsusklassi tööga; korraldajaks Keskkonnaamet.

Põlispuude hooldusel tuleb enne tööde alustamist konsulteerida nahkhiirte asjatundjaga ning töid mitte teha nahkhiirtele olulisel ajal, st suvisel poegimisperioodil, mis põhiliselt on juunikuus.

3.11.2. Dendrohinnangu koostamine

Puistu liigiline koosseis ja seisund on täpselt teadmata, seetõttu ei saa tagada elustikupuude (sh nahkhiirte vm liikide varje- ja pesapuude) säilimist; samuti ei saa planeerida säilitamisväärsete puude hooldust. Puistu dendrohinnangut vajavad alad 2, 5, 6, 10, 13 ja 16. Dendrohinnangu koostamine on III tähtsusklassi töö; korraldajaks maaomanik.

3.12. Pargi kaitse korraldamine

3.12.1. Tähistamine

Pargi väärtuste säilitamiseks ja kaitsmiseks ning pargi terviklikkuse tagamiseks ja hooldamiseks on vaja määrata kaitstavale pargile piirid. Kavaga tehakse ettepanek pargipiiri määramiseks looduskaitseaduse tähenduses, millele vastav pargiala suurus on 10,4 ha (joonis 1). Kukulinna park on kava koostamise ajal tähistamata. Kui pargi piir kinnitatakse, siis tuleb park vastavalt tähistada. Tähistused tuleb paigaldada kuude kohta enamkäidavate teede ja sihtide äärde. Tööde teostajaks on Riigimetsa Majandamise Keskus; tegu on II tähtsusklassi tööga.

3.12.2. Infotahvli paigaldamine

Vooremaa kui väga põneva maastikurajooni omapäraks on mõisad. Küllastajatele teabe jagamiseks on vaja paigaldada kas rajatavasse parklasse või endise puuviljaaia maanteepoolsele osale Kukulinna mõisa kaardi ja tutvustusega infotahvel. Tahvli tekst peaks olema nii eesti kui ka inglise keelne. Tekst kooskõlastada eelnevalt kaitseala valitsejaga. Vooremaa ulatuses peavad kõikide mõisate infotahvlid olema ühes stiilis, võttes aluseks olemasolevad Elistvere ja Luua pargi infotahvlid. Tööde teostajaks on Riigimetsa Majandamise Keskus; tegu on III tähtsusklassi tööga.

3.12.3. Geoaluse koostamine

Geoalus on oluline, et hinnata pargi puistu seisundit täpsemalt, st üksik(põlis)puu tasemel ning selle alusel määrata hooldustööd parkmetsa aladele. Tegu on III tähtsusklassi tööga. Korraldajaks on maaomanik.

3.12.4. Tulemuslikkuse hindamine

Kaitsekorraldusperioodi keskel (soovitavalt 5. või 6. aastal) ja viimasel aastal tuleb läbi viia pargi ülevaatus ning hinnata seni kehtinud kava rakendamise tulemuslikkust. Tulemuslikkuse hindamine on aluseks uue kava koostamisel. Tegu on I tähtsusklassi tööga. Korraldajaks on Keskkonnaamet.

3.12.5. Uue kava koostamine

Uue kava koostamisega alustatakse käesoleva kava kehtivusperioodi viimasel aastal. Kava koostamise raames hinnatakse kaitse tulemuslikkust ning seatakse eesmärgid järgmiseks kaitsekorraldusperioodiks. Tegu on I tähtsusklassi tööga. Korraldajaks on Keskkonnaamet.

Tabel 6. Tegevuskava

Tegevuskavas on esitatud tööd, mis on täitmiseks käesoleva kaitsekorraldusperioodi jooksul. Tabelis on tegevused jaotatud vastavalt tegevuse olulisusele järgmistesse tähtsusklassidesse:

- 1) esimene eelistus – hädavajalik tegevus, millela kaitse-eesmärkide täitmine planeeritavas ajavahemikus on võimatu, see on väärtuste säilimisele ja toimiva ohuteguri kõrvaldamisele suunatud tegevus; kaitsekorralduse tulemuslikkuse hindamiseks vajalik tegevus;
- 2) teine eelistus – vajalik tegevus, mis on suunatud väärtuste taastamisele, eksponeerimisele ja potentsiaalsete ohutegurite kõrvaldamisele;
- 3) kolmas eelistus – soovituslik tegevus, mis aitab kaudsetl kaasa väärtuste säilimisele ja taastamisele ning ohutegurite kõrvaldamisele.

Ptk nr	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Ühik	Maht	Korraldaja	Tähtsus	Summad sadades eurodes										Maksus kokku
							2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Inventuurid, seired, uuringud																	
3.11.1	Käsitavaliste ja nende talvituskeldri inventuur	Inventuur	tk	1	KA	II	10	10									20
3.11.2	Dendrohinngu koostamine (alad 2, 5, 6, 10, 13, 16)	Uuring	ha	3,2	Omanik	III			15								15
Hooldus-, taastamis- ja ohjamistegevused																	
3.3	Puuvõrade hooldus (1 sidumine/ hooldusõik (22+15+9+10 puud))	Hooldus	tk	1/56	Omanik	I		75									75
3.2	Võsaraie ja kändude freesimine avatud alade (alad 3, 15) taastamiseks	Taastamine*	ha	1,61	Omanik	I	6	3	3								15
3.5.1.	Taastatud pargiaasade niitmine	Hooldus	ha	1,61	Omanik	I				2	2	2	3	3	3		15
3.2	Võsaraie puistute alt (alad 2, 5, 6, 9, 10, 12, 14)	Taastamine	ha	2,83	Omanik	I		10	5								20
3.5.2	Puistute aluse niitmine (alad 2, 5, 6, 9, 10, 12, 14)	Hooldus	ha	2,83	Omanik	I				4	4	4	4	4			16
3.2	Võsaraie puistute alt (alad 13, 16)	Taastamine	ha	1,23	Omanik	II		X									
3.5.2	Puistute aluse niitmine (alad 13, 16)	Hooldus	ha	1,23	Omanik	II						X	X				

Ptk nr	Tegevuse nimetus	Tegevuse tüüp	Ühik	Maht	Korraldaja	Tähtsus	Summad sadades eurodes										Maksumus kokku	
							2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021		
3.5.1	Pargiväljakute niitmine Ix vegetatsiooniperiood (alad I, 4, 7, 8, 11)	Hooldus	ha	1,19	Omanik	I	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20	
3.4	Pöösaste hooldus	Hooldus			Omanik	III	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
3.7.2	Rõngastiigi puhastamine ja väljaraamine võsast	Hooldus			Omanik	II		X										
3.7.3	Piirdekraavi hooldus	Hooldus			Omanik	III	X											
3.8	Teede hooldus (niitmine)	Hooldus	jm	800	Omanik	II	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
3.8	Muruteede niitmine (1 m lauselt)	Hooldus	jm	200	Omanik	II		X	X	X	X	X	X	X	X	X		
3.9	Müüri hooldus	Hooldus	jm	90	Omanik	II	X											
3.10	Prügikoristus	Hooldus			Omanik	II	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Tähistamine																		
3.12.1	Pargi välispiiri tähistamine (120 eur/tk)	Tähistamine	tk	6	RMK	II	7										7	
3.12	Tähiste ja infovahvli hooldus	Hooldus	tk	6+1	RMK	II	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	
3.12.2	Kukulinna mõisa kaardi ja tutvustusega infovahvli paigaldamine	Tähistamine	tk	1	RMK	III			10								10	
Kavad, plaanid, eskirjad																		
3.12.3	Geoaluse koostamine hindamist vajavale puistuosale	Plaan	ha	3,2	Omanik	III		12									12	
3.12.4	Tulemuslikkuse hindamine	Kava			KA	I			X								X	
3.12.5	Uue kava koostamine	Kava			KA	I											X	
							KOKKU	26	101	33	46	19	9	9	6	10	6	265

* Hind arvestatud vastavalt Keskkonnaministri 01.06.2004 määrusele nr 62 „Loodushoiutoetuste taotlemise, taotluste läbivaatamise ja toetuste maksmise kord, nõuded toetuse maksmiseks ja toetuste määrad“. KA – Keskkonnaamet; RMK – Riigimetsa Majandamise Keskus; X – omavahenditest tehtav töö – kas Keskkonnaamet või maaomanik

4. KAITSEKORRALDUSE TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE

Alljärgnevalt on esitatud põhimõtted, mida Kukulinna mõisa pargi kaitsekorraldamise tegevuse tulemuslikkuse hindamisel arvestada.

- Tulemuslikkuse hindamise käigus analüüsitakse saavutatud tulemusi kavandatud tegevustega võrreldes.
- Kaitsealuste liikide kaitseks tehtavate tegevuste tulemuslikkust hinnatakse kaitstavate liikide seisundi alusel – arvukuse muutused, sigimisedukus, elujõulise populatsiooni säilimine jne –, mille aluseks on kava koostamise aegsed lähteandmed.
- Tulemuslikkuse hindamisel analüüsitakse, kas kaitsekorralduslikud tegevused aitasid kaasa kaitse-eesmärgi saavutamisele või mitte ja kui edukalt. Antakse hinnang tehtud kulutuste ja saavutatud tulemuste suhtes.
- Kava analüüsitakse ja uuendatakse kaitsekorraldusperioodi lõpus, millest lähtudes koostatakse ka uus kava järgnevaiks kümnendiks.

Pargi kaitsekorraldus loetakse tulemuslikuks, kui kaitsekorraldusperioodi lõpus on pargi struktuur jm kaitse-väärtused säilinud ning väärindatud:

- avatud pargiaasade pindala (1,19 ha) ei ole vähenenud ning neid hooldatakse regulaarselt;
- võsast on puhastatud ajaloolise pargi tagaväljak ja puuviljaaed ning neid hooldatakse regulaarselt (1,61 ha);
- puistu (4,06 ha) hooldusraiega on esile toodud ajaloolised puudegrupid ja perspektiivsed noored puud (puudegrupid); paranenud on põlispuude valgustingimused;
- hooldatud on kava koostamise ajal hinnatud säilitamisväärsete puude (p.3.3; 15+22+9+10) võrad ja need puud on heas seisukorras;
- piirdemüür on parandatud;
- käsitiivalised kaardistatud ja kantud Keskkonnaregistrisse;
- liikide elupaiga- ja kasvukohanõuetega arvestatakse pargi hooldamisel ja need on hoolduse tulemusel muutunud soodsamaks; vajadusel on kava jooksvalt täiendatud liigikaitsest tulenevate nõuetega;
- kinnitatud on pargi piirid, need on integreeritud Vooremaa MKA tzoneeringusse, kantud Keskkonnaregistrisse ning tähistatud.

Tulemuslikkuse hindamise indikaatorid, kriteeriumid ja eeldatavad tulemused kaitsekorraldusperioodil on esitatud alljärgnevalt tabelis 7.

Tabel 7. Tulemuslikkuse hindamine

Ptk nr	Väärtus	Indikaator	Kriteerium / lävend	Tulemus	Selgitus
2.1	Pargiruum	Avatud alade pindala (alad 1, 4, 7, 8, 11)	Avatud ja hooldatud pargiaasade/ väljakute pindala on 1,19 ha	Avatud ja hooldatud pargiaasade/ väljakute pindala on vähemalt sama (1,19 ha).	Pargistruktuur kujuneb avatud ja suletud alade vahelduvusest ning on hoomatav pargis liikudes.
		Pargi tagaväljaku ja puuviljajaaia seisund (alad 3,15)	Tagaväljak ning puuviljajaaed on võsast puhastatud ning hooldatud 1,61 ha ulatuses.	Tagaväljak ning puuviljajaaed on võsast puhastatud ning hooldatud 1,61 ha ulatuses.	
2.2	Puistu	Parkmetsa pindala ja hooldatus	Hooldust vajavate puistute pindala on 4,06 ha, sh I eelistus 2,83 ha (alad 2, 5, 6, 9, 10, 12, 14), II eelistus 1,23 ha (alad 13, 16)	Hooldatud on vähemalt I tähtsusklassi osa.	Hinnatakse liigirikkkust, puistu üldist seisundit ja raie vajadust pargi uuendamise tagamiseks.
		Säilimisväärtete puude arv ja seisund	Hooldamist vajavate põlispuude teadaolev arv 56 tk 2011 a väli-vaatluse alusel	Hooldatud on vähemalt 56 puu võtra.	
2.3	Muu elustik	Nahkhiirelike esinemine	Viie keskkonnaregistrisse kantud liigi arvukus ei ole hetkel teada; talvitumist ei ole uuritud	Nahkhiirte arvukus on fikseeritud ja andmed kantud keskkonnaregistrisse; nahkhiirtele olulised elustikupuud on kaardistatud ja säilinud.	Perioodi alguses inventeeritakse puistu ning dendrohinnaangust lähtuvalt nähakse ette vajalik hooldus üksikpuu tasemel. Hinnatakse põlispuude arvu ja seisundit võrreldes 2011. aastaga. Praegu ei ole teada nahkhiirte arvukus. Perioodi alguses inventeeritakse arvukus, mida kontrollitakse perioodi keskel ja lõpus. Sellest lähtuvalt tagatakse õiged kaitsekorralduslikud meetmed. Alal on vana kelder, mis võiks sobida talvituspaigaks. Vajadusel tehakse projekt keldri korrastamiseks talvituspaigaks.
		Jäakeldri seisund ja nahkhiirtele talvituspaigaks sobivus	Jäakeldri seisund ja nahkhiirtele talvituspaigaks sobivus	Kelder on inventeeritud ning vajadusel korrastatud.	
2.3	Piirdemüür	Piirdemüüri olukord	Piirdemüür vajab remonti ca 90 m ulatuses	Piirdemüür on täies ulatuses parandatud.	Piirdemüüri parandamine on soovitatud muinsuskaitse eritingimustega.

TÖÖ KOOSTAMISEL KASUTATUD MATERJALID*

Trükised:

- Hellström, K. Maastikuhooldus. Tallinn Kirjastus Argo, 2010.
- Järve, S.; Eskla, V. Puude ja põõsaste lõikamine. Tallinn Kirjastus Varrak, 2009.
- Kohler, V. „Lastel tuleb suvelaagris joosta ja hullata ning internetist suu puhtaks pühkida“. Tartu Postimees, 12. juuni 2007.
- Maiste, J.; Nutt, N. Tartumaa mõisad, Näituse „Kaotatud paradiis“ kataloog. Tartu, 2005.
- Mölder, A. Vanade pargipuude hooldamine. Luua, 2010.
- Nurme, S.; Paju, K.-M. Pargitaimestiku hooldus, nr 29. Muinsuskaitseamet, 2009.
- Saar, M. Looduslikud murud. Tallinn, 1996.
- Saar, M. Muru rajamine ja korrashoid. Tallinn, 1995.
- Wells, A. Eestimaa mõisate teejuht. 6 teekonda – 69 mõisat. Kirjastus Kunst, 2001.

Käsikirjalised materjalid:

- Nurme, S. Kukulinna mõisa suvemajade ümbruse puistu puude raieks märkimise aruanne. Tartu, 2010.
- Ranniku, V. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Tartu rajoon. Kd I – nr 1 – 40 (A-226). Tallinn, 1978. Muinsuskaitseameti arhiiv (ERA. f. T-76, n.1, s. 10431)
- Siilivask, M. Kukulinna mõisa peahoone muinsuskaitse eritingimused. Tartu, 2010.
- Suuder, O. Arhitektuurimälestise pass. Kukulinna mõis, ansambel (M578). Tallinn, 1976. Muinsuskaitseameti arhiiv (ERA. f. T-76, n.1, s.15106)
- Suuder, O. Tartu maakonna, Kukulinna mõis. Ajalooline õiend (A-2751). Tallinn, 1990. Muinsuskaitseameti arhiiv (ERA. f. T-76, n.1, s.13013)
- Taevane OÜ. Kukulinna mõisa suvemajade lammutamise ja puhkealaks kujundamise projekt 2010.

Andmebaasid:

- Muinsuskaitseameti kultuurimälestiste riiklik register www.muinas.ee
- Maaameti kaardiserver www.maaamet.ee
- Rahvusarhiivi fotode andmebaas FOTIS www.ra.ee/fotis
- Keskkonnaregister <http://register.keskkonnainfo.ee/>
- Eesti Ajalooarhiivi ajalooliste kaartide register www.eha.ee/kaardidreg/kaardid

Ajalooline kaardimaterjal:

- Kukulinna mõisa kohta 1854.a. koostatud kaart *Concept Charte von dem im Livländischen Gouvernement, Dörptschen Kreise und Eckschen Kirchspiele belegenen privaten Gute Kukkulin* (EAA, f. 1392, n. 1, s.ü. 424)
- Kukulinna mõisa kohta 1873.a. koostatud kaart *Charte von den Hofs-Heuschlägen des Privatgutes Kukkulin*. (EAA, f. 1392, n. 1, s.ü. 426)
- Kukulinna mõisa kohta 1885.a. koostatud kaart *Feld- und Heuschlags-Charte des privaten Gutes Kukkulin*. (EAA f. 2072, n. 4, s.ü. 36)
- Kukulinna mõisa kohta 1899.a. koostatud kaart *Charte des im Livländischen Gouvernement, Dörptschen Kreise und Ecksschen Kirchspiele belegenen privaten Gutes Kukkulin* (EAA, f. 2469, n. 1, s.ü. 649)

* Kõikidele nimekirjas olevatele materjalidele ei ole töös viidatud, kuid neid kasutati analüüsimisel.

Lisa 1 Kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskiri

Määrus kehtestatakse lähtudes «Looduskaitseaduse» § 10 lõikest 1, § 11 lõike 1 punktist 2 ja § 12 lõikest 1.

§ 1. Üldsätted

- (1) Määrus käsitleb maastikukaitseala eritüübina kaitse alla võetud parkide, arboreetumite ja puistute (edaspidi *park*) kaitset ja kasutamist.
- (2) Pargi kaitse-eesmärk on ajalooliselt kujunenud planeeringu, dendroloogiliselt, kultuurilooliselt, öko-loogiliselt, esteetiliselt ja puhkemajanduslikult väärtusliku puistu ning pargi- ja aiakunsti hinnaliste kujunduselementide säilitamine koos edasise kasutamise ja arendamise suunamisega.
- (3) Pargis kehtivad «Looduskaitseaduses» sätestatud piirangud käesolevas määruses sätestatud erisus-tega.
- (4) Pargi maa- ja veela on piiranguvöönd, mille välispiir on määratud vastava õigusaktiga.

§ 2. Pargi valitseja

Pargi valitseja on Keskkonnaamet. [RT I 2009, 7, 48 – jõust. 01.02.2009]

§ 3. Liikumine pargis

- (1) Liikumine eramaal toimub vastavalt «Asjaõigusseaduses» ja «Looduskaitseaduses» sätestatule.
- (2) Park on avalikuks kasutamiseks ning valdajal ei ole õigust keelata pargi maa-alal erateede ja radade avalikku kasutamist päikesetõusust päikeseloojanguni. Õuemaal viibimine on lubatud valdaja loal.
- (3) Jalgrattaga sõitmine on lubatud selleks määratud teedel ja radadel. Sõidukiga sõitmine on lubatud selleks määratud teedel ja sõiduki parkimine on lubatud parklates. Maastikusõidukiga sõitmine on lubatud pargi valitseja nõusolekul. Sõidukiga sõitmine väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmine pargi valitseja nõusolekuta on lubatud hooldus-, järelevalve- ja päästetöödel, samuti liinirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel ja maatulundusmaal metsamajandustöödel või põllumajandustöödel.
- (4) Pargi veekogudel on lubatud sõita mootorita ujuvvahendiga. Veemootorsõidukiga sõitmine on lubatud pargi valitseja nõusolekul ning järelevalve- ja päästetöödel.

§ 4. Telkimine ja lõkke tegemine

Telkimine ja lõkke tegemine on pargis lubatud ainult pargi valitseja nõusolekul selleks ettevalmistatud ja tähistatud kohtades. Telkimine ja lõkke tegemine õuemaal on lubatud valdaja loal.

§ 5. Rahvaürituste korraldamine

Pargis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata ja pargi valitseja poolt tähistamata kohtades. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata ja pargi valitseja poolt tähistamata kohtades on lubatud üksnes pargi valitseja nõusolekul.

§ 6. Jahipidamine ja kalapüük

Pargis on lubatud kalapüük ja jahipidamine vastavalt «Kalapüügiseadusele» ja «Jahiseadusele».

§ 7. Tegevus pargis

(1) Pargi ilme ja liigikoosseisu säilimise tagamiseks on pargis vajalikud tööd nagu niitmine ning puu- ja põõsarinde kujundamine.

(2) Pargi valitseja nõusolekuta on pargis keelatud:

- 1) puuvõrade või põõsaste kujundamine ja puittaimestiku raie;
- 2) ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise püstitamine;
- 3) projekteerimistingimuste andmine;
- 4) detail- ja üldplaneeringu kehtestamine;
- 5) nõusoleku andmine väikeehitise, sealhulgas lautri või paadisilla ehitamiseks;
- 6) ehitusloa andmine;
- 7) veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine ning uute veekogude rajamine;
- 8) katastriüksuse kõlvikute piiride ja sihtotstarbe muutmine;
- 9) maakorralduskava koostamine ja maakorraldustoimingute teostamine;
- 10) metsamajandamiskava väljastamine ja metsateatise kinnitamine;
- 11) puhtpuistute kujundamine;
- 12) uuendusraie;
- 13) biotsiidi ja taimekaitsevahendi kasutamine;
- 14) uue maaparandussüsteemi rajamine.

(3) Pargis on keelatud maavara kaevandamine.

§ 8. Tegevuse kooskõlastamine

(1) Pargi valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis vajab kaitse-eeskirja kohaselt pargi valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada pargi kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit.

(2) Pargi valitseja võib käesoleva määruse kohaselt pargi valitseja nõusolekut vajavate tegevuste kooskõlastamisel seada kirjalikult tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta pargi kaitse-eesmärgi saavutamist ega pargi kui ühtse terviku seisundit.

(3) Kui tegevust ei ole pargi valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud pargi valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta pargi kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt «Haldusmenetluse seadusele» õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

(4) Keskkonnaministeeriumil või Keskkonnaametil on keskkonnamõju hindamise järelevalvajana õigus määrata pargi kaitseks keskkonnanõudeid, kui kavandatav tegevus võib kahjustada pargi kaitse-eesmärgi saavutamist või seisundit. [RT I 2009, 7, 48 – jõust. 01.02.2009]

§ 9. Üksikobjekti ja muinsuskaitseobjekti kaitse

(1) Parki jääva kaitstava looduse üksikobjekti kaitset korraldatakse «Looduskaitse seaduse» § 68 lõike 2 kohase kaitse-eeskirja alusel.

(2) Parki jääva muinsuskaitseobjekti kaitset korraldatakse «Muinsuskaitse seaduses» sätestatud korras.

§ 10. [Käesolevast tekstist välja jäetud]

ISBN 978-9949-9201-1-2

